

Finlands vej til freden

Ribbentrop-Ryti-aftalen - forspil og efterspil

af Henrik Bertelsen

Hovedformålet med fhv. rektor Henrik Bertelsens undersøgelse har været at belyse aftalen af 26. juni 1944 mellem Tysklands udenrigsminister Joachim von Ribbentrop og Finlands præsident Risto Ryti, aftalens forhistorie, dens konsekvenser og dens afvikling, som banede vej for våbenstilstanden mellem Finland og Sovjetunionen den 19. september 1944.

Helsingfors, Moskva, Berlin og Stockholm var brændpunkterne for de storpolitiske forhandlinger, som samtidig afspejlede de afgørende begivenheder, der fandt sted på anden verdenskrigs krigsskuepladser.

Med hensyn til kildematerialet er en del arkivalier i Finlands Rigsarkiv fortsat hemmeligstemplet, da emnet stadig betragtes som ømtåleligt. Men hovedaktørerne i periodens afgørende situationer har overgivet eftertiden så fyldige og varierede førstehåndsberetninger, at det har været muligt at få problemerne og deres løsninger tilfredsstillende belyst.

Indledning¹

Den 22. juni 1941 bekendtgjorde Stortysklands fører og rigskansler Adolf Hitler, at han atter havde lagt rigets skæbne i soldaternes hænder. Klokkeren halvfire om morgenen var tyske tropper på en front fra østersøen til Sorte havet gået over grænsen til Sovjetunionen. Operation »Barbarossa« var indledt over historiens længste front på årets korteste nat.

I den samme appel erklærede føreren: »I forbund (im Bunde) med finske divisioner står vore kammerater under sejrherren fra Narvik (general Eduard Dietl) ved Det nordlige Ishav. Tyske soldater under kommando af Norges erobrere sammen med de finske frihedshelte under deres marskalk beskytter Finland«. Da proklamationen blev offentliggjort i den finske pres-

1. Under et studieophold i Helsingfors fik jeg værdifuld hjælp og gode råd af kontorchef Heikki Impola, udenrigsministeriet, og stedfortrædende rigsarkivar Juhanni Saarenheimi, som jeg er megen tak skyldig. Det samme gælder i høj grad fil.lic. Marja Vasala-Fleischer, sekretær i Finlands ambassade i København.

se var den blevet ændret, så »i forbund med« var blevet erstattet af »side ved side«.

Trods fælles planlægning til det store europæiske korstog mod bolshevismen havde tyskerne nu været lidt for tidligt ude med den bombastiske proklamation. Først den 25. juni meddelte den finske præsident Risto Ryti i et lukket rigsdagsmøde, at Finland samme dag var trådt ind i en ny forsvarskrig.

Da marskal Mannerheim i december 1941 havde afsluttet de offensive operationer, stod de finske tropper dels ved 1939-grænsen på Det karelske Næs, dels på Aunus- og Maaselkånæssene dybt inde i Sovjet-Karelen. På denne frontlinje forblev hæren stort set i stillingskrig de følgende 30 måneder indtil juni 1944.

Den 1. februar 1943 overgav den omringede 6. tyske armé sig ved Stalingrad. To dage senere besluttede Finlands politiske og militære ledelse at forberede landets udtræden af krigen. Et sådant skridt mente man skulle være muligt i kraft af det standpunkt, som man siden 1941 havde stået fast på: At Finland førte en separat krig ved Tysklands og dets forbundsfællers side.

Den 1. marts 1943 udløb Rytis præsidentperiode. Den eneste modkandidat, der kunne komme på tale, var den øverstkommanderende, marskal Mannerheim. Men eftersom forberedelserne til at trække Finland ud af krigen kunne blive langvarige og vanskelige, var det den almindelige opfattelse, at marskallen burde holdes i baghånden til det tidspunkt, da der forelå en realistisk mulighed for fred. Endvidere var det tvivlsomt, om det socialdemokratiske parti ville støtte den »hvide general« fra 1918 som præsidentkandidat. Med 269 valgmandsstemmer ud af 300 blev Ryti så genvalgt¹.

Den hidtidige regering under J. W. Rangells ledelse med Rolf Witting som udenrigsminister savnede som eksponenter for krigspolitikken forudsætning for at lede landet ind på fredssonderingernes vej. Professor Edwin Linkomies fra Samlingspartiet dannede den nye regering; udenrigsminister blev Henrik Ramsay (udtalt Råmse), der var kendt som anglofil med gode forbindelser til vesten².

1. Risto Ryti (1889-1956), juridisk kandidat 1914, medlem af rigsdagen i flere perioder som repræsentant for det liberale Fremskridtsparti, direktør for Finlands Bank 1923-40, 1944-45. Som statsminister sluttede han sammen med Tanner og Paasikivi fred med Sovjetunionen i marts 1940 efter Vinterkrigen. Samme år blev han næsten enstemmigt valgt til præsident for de resterende tre år af præsident Kallios præsidentperiode, da denne på grund af sygdom måtte træde tilbage.
2. Edwin Linkomies, fil. dr. 1923, samme år professor i romersk litteratur, Helsingfors univer-

Den stat, som kunne føle sig kaldet, var bedst egnet og tillige villig til at gøre et forsøg på at få Finland spændt fra den tyske krigsvogn, var USA, der i modsætning til Storbritanien ikke var i krig med Finland. Følgelig tilbød State Department i marts 1943 gennem diplomatiske kanaler sine bona officia som mægler mellem Helsingfors og Moskva. Inden man fra finsk side accepterede det amerikanske tilbud, rejste udenrigsminister Ramsay til Berlin for at lodde stemningen, hvor han fik den barske sandhed at vide af en meget opbragt rigsudenrigsminister von Ribbentrop: Finsk accept af det amerikanske mæglingstilbud ville af Tyskland blive betragtet som åbenlyst forræderi, og fra tysk side ville man ikke undlade omgående at træffe de nødvendige forholdsregler. Den bitre virkelighed bag Finlands postulerede separatkrig blev brutalt afsløret af de tyske trusler, og Ramsay måtte ydmyget rejse hjem med uforrettet sag¹.

Det stod herefter klart, at en separatfred med Sovjetunionen ville medføre åbent brud med Tyskland, der tilmed kunne resultere i en væbnet konflikt. Endvidere måtte man regne med et tysk forsøg på at etablere et Quislingstyre med støtte fra fascistiske kredse på den yderste højrefløj, som havde stor indflydelse på dele af det finske officerskorps.

Regeringen afviste USA's mæglingstilbud på tysk forlangende og valgte derefter at indtage en afventende, passiv holdning.

Som en påmindelse til regeringen om at indfri sit løfte om at gøre alvor af sin egen erklærede fredspolitik udsendte 33 rigsdagsmænd et åbent brev til præsidenten, hvis hovedpunkter lød: Undertegnede medborgere fra forskellige partier ønsker at udtrykke deres bekymring over Finlands politiske stilling. I december 1941 var vore militære mål nået, idet de i 1940 tabte landområder var genforenet med fædrelandet. Vi har intet ønske om at deltage i stormagternes indbyrdes opgør. Finland er slået ind på en farlig og skæbnesvanger vej. Forholdet til USA er forværret, og den amerikanske gesandt har forladt landet. Det er vor opfattelse, at statens ledelse bør tage de nødvendige skridt til at få landet ud af stormagtskrigen og indlede forhandlinger for at sikre landets frihed, selvstændighed og fred. Mulighederne herfor bør ufortøvet undersøges. Vi tillader os at anmode Dem, som

sitetets rektor 1932-43, fra 1933-45 rigsdagsmedlem for det konservative Samlingsparti, ved krigsansvarlighedsdomstolen idømt fængselsstraf i 1946, løsladt i 1948, fra 1956-62 atter universitetsrektor, fra 1962 til sin død universitetskansler. - Henrik Ramsay, fil.dr. i kemi 1909, industrimand og skibsreder, tilhørte Det svenske Folkeparti, fra 1941-43 folkeforsyningsminister, idømt fængselsstraf ved krigsansvarlighedsdomstolen, løsladt i 1947.

1. Blücher, s. 362-63. Wipert von Blücher (1883-1963), dr.jur., militærtjeneste under første verdenskrig, i Auswärtiges Amt fra 1918, diplomatisk tjeneste i Stockholm, Buenos Aires, Teheran, gesandt i Helsingfors 1935-44, pensioneret november 1944.

leder landets udenrigspolitik at tage disse vore betragtninger op til alvorlig overvejelse. Helsingfors den 4. august 1943. Blandt underskriverne var bl.a.: Ernst von Born, C. O. Frietsch, Ragnar Furuhjelm, Mauno Pekkala, Yrjö Schildt, Atos Wirtanen, Eirik Hornborg og Laurin Zilliacus. Det var påfaldende, at en stor del af underskriverne var svenskfinner.

Skrivelsen blev overrakt Ryti af tre fremtrædende politikere: Formanden for Det svenske Folkeparti professor Ragnar Furuhjelm, Socialdemokratiets næstformand stadsdirektør J. W. Keto og generaldirektør, senere statsminister Mauno Pekkala.

Det åbne brev fremkaldte en heftig offentlig debat og vakte international opmærksomhed. Socialdemokratiets leder finansminister Väinö Tanner forsøgte i partiets hovedorgan »Suomen Sosialidemokraatti« at imødegå den uro, der var opstået på grund af regeringens politik, men adressens virkning lod sig ikke mane i jorden. Under en udenrigspolitisk debat i rigsdagen kritiserede Atos Wirtanen skarpt regeringens politik, som han karakteriserede som en tyskorienteret, storfinsk erobringskrig, alt mens den selv hævdede, at den førte en separat forsvarskrig. Gennem dette dobbeltspil havde regeringen kompromitteret sin egen og landets anseelse, og man kunne ikke have tillid til præsident Ryti som ærlig fredstifter. Hvis Finland fortsatte krigen til den bitre ende det vil sige til Tysklands forudsigelige og endelige nederlag, ville Finland gå sin undergang imøde. Tyskland ville som et stort land overleve et nederlag, men for Finland ville det betyde dets udslættelse som en fri og uafhængig nation².

1. Tanner, s. 71. Blücher, s. 373. Väinö Tanner (1881-1966), 1915-46 generaldirektør for den store kooperative virksomhed Elanto, medlem af landdagen 1907-10 og 1913-16, rigsdagsmand 1919-27, 1930-45, 1951-54, Nyorganiserede i 1919 det finske socialdemokrati og siden en af partiets topfigurer, minister i flere perioder, bl.a. udenrigsminister 1939-40, handelsminister 1941-42, finansminister 1942-44, en af hovedmændene bag den tysk-orienterede politik efter 1941, i 1946 idømt 5½ års fængsel som krigsansvarlig, benådet 1948, partiformand 1957-63.
2. Atos Wirtanen: *Mot mörka makter*, s. 218ff. Atos Wirtanen (1906-79) arbejdede oprindelig som typograf på »Arbetarbladet«, senere som journalist og sluttelig som redaktør. Efter krigen forlod han socialdemokratiet og blev fra 1948 formand for det til Folkedemokraterne tilsluttede Socialistiske Enhedsparti. 1955 brød han med Folkedemokraterne. Fra 1936 til 1954 var han rigsdagsmand; 1947 til 1953 chefredaktør af »Ny tid«. I 1973 blev han æresdoktor for sit omfattende filosofiske, politiske og skønlitterære forfatterskab.

Moskva og Teheran konferencerne i 1943

På efterårets store allierede konferencer kunne det forventes, at Finland problemet ville dukke op under drøftelserne. Fra svensk side ønskede man at fremføre sine synspunkter, og kabinetssekretær Erik Boheman fra udenrigsdepartementet henvendte sig derfor til USA's gesandt i Stockholm. Boheman understregede, at det var i Sveriges interesse, at Finlands selvstændighed blev bevaret, og frem for alt ønskede man, at finsk suverænitet og ret til at afgøre sine egne indre anliggender blev respekteret. I modsat fald ville den offentlige mening i hele Norden reagere så voldsomt, at de nordiske folk ville miste tiltroen til den kommende fredsordning. Iøvrigt var Boheman overbevist om, at finsk udenrigspolitik efter krigen ville få en sovjetvenlig drejning, hvilket Sverige og de andre nordiske lande ville støtte¹.

Det var ikke sandsynligt, at de svenske anbringender ville blive tillagt særlig betydning i Moskva og Teheran. I Moskva bemærkede udenrigsminister Hull til den svenske gesandt Vilhelm Assarsson: »I mange kredse i USA nærer man medfølelse og sympati for det lille, rare land. Men Rusland er vor allierede, og vi kan ikke risikere at spolere de store linier for at hjælpe Finland². Fra sovjetisk side var der selvsagt heller ikke megen opmuntring at hente. I en finsksproget udsendelse i Moskva radio i efteråret 1943 hed det blandt andet: »De allierede vil fortsætte krigen mod aksemagterne ... indtil disse stater nedlægger våbnene og kapitulerer betingelsesløst. Dette gælder også Finland såvel som de andre aksemagter. Hufvudbladets påstand, om at Finland fører en separatkrig og ikke er nogen aksemagt, er sandt at sige et lån fra Machiavelli, men det er nytteløst nu. Blandt underskriverne (udenrigsminister-konferencen i Moskva oktober 1943) er USA's udenrigs minister Cordell Hull, og amnestuehistorierne om separatkrig, grænseepisoder og forsvarskrig ville ikke redde Mannerheims håndlangere ... Det, Finland nu står overfor, er betingelsesløs kapitulation.

1. Boheman, s. 170 Erik Boheman (1895-1979) havde en lang diplomatisk karriere bag sig, havde repræsenteret sit land i en række europæiske hovedstæder, senest i Paris og London. Efter krigen blev han svensk ambassadør i Washington til 1958, hvorefter han gik ind i svensk politik, medlem af førstekamret, hvis formand han var fra 1965 til 1970. Som kabinetssekretær virkede han som udenrigsminister Christian Günthers højre hånd, og i den egenskab kom han til at spille en afgørende rolle i de følgende måneders politiske spil om Finlands skæbne. Han var stedse en varm fortaler for Finlands sag i forholdet til sin med- og modspiller madame Aleksandra Kollontáj, Sovjetunionens gesandt i Sverige.

2. Assarsson, s. 213.

Overfor den amerikanske chargé d'affaires McClintock udtrykte Ramsay dyb pessimisme ved efterretningerne fra Moskva-konferencen, men McClintock fandt ikke nogen grund til at forsøge at trøste udenrigsministeren. For at lægge pres på Finland blev McClintock kort efter hjemkaldt og erstattet af trediesekretæren fra den amerikanske ambassade i London Edmund A. Gullion¹.

På Teheran-konferencens sidste dag, den 1. december, blev Finlandsproblemet behandlet som en detalje, efter at de mange, langt vigtigere spørgsmål havde været på dagsordenen. Finland skulle tilbydes en forhandlingsfred uden betingelsesløs kapitulation, og Stalin fremlagde sine krav i seks koncentrerede punkter:

1. 1940-års-fredens grænser skulle genetableres.
2. Hangö eller Petsamo; sidstnævnte område skulle for steds forenes med Sovjetunionen.
3. 50 % erstatning for de skader, finnerne havde forvoldt.
4. Afbrydelse af forbindelserne med Tyskland.
5. De tyske tropper skulle drives ud af Finland.
6. Demobilisering af de finske styrker.

Præsident Roosevelt kom ind på personspørgsmålet, hvortil Stalin bemærkede, at det havde ingen betydning - »Om det så var Ryti eller djævelen selv, blot finnerne går ind på vore krav«. Derudover var der ingen kommentarer fra vestmagternes side bortset fra, at Churchill gjorde et forsøg på at påvirke Stalin i krigsskadespørgsmålet, og han gjorde gældende, at international erfaring havde vist, at det var temmelig illusorisk at forsøge store erstatningskrav inddrevet. Stalin gjorde det klart, at han med trussel om okkupation af Finland ville insistere på krigserstatning, hvorpå man gik over til næste punkt på dagsordenen².

Det vigtigste militære spørgsmål, der blev drøftet og opnået enighed om i Teheran, var oprettelsen af den anden front i Vesteuropa, og i denne forbindelse ville Finlands stilling komme til at spille en vis rolle. Fra et finsk synspunkt var separatfred et middel til at sikre nationens frihed og selvstændighed - håbede man. Men for de vestallierede var Finlands udtræden af krigen hovedsagen, og hvordan det så skete, og hvordan Finlands fremtid derefter ville forme sig, var af underordnet betydning. Eller sagt på en anden måde: En separat fred - uanset vilkårene for Finland - ville betyde, at

1. Tanner, s. 134-35.

2. Churchill V. s. 351.

flere sovjetiske tropper og materiel kunne kastes ind på den for både vest og østallierede magter langt vigtigere front - Baltikum og Hviderusland og på længere sigt Østprøjsen, Polen, Pommeren og Schlesien. Jo mere russerne kunne presse tyskerne på østfronten, jo bedre chancer ville den planlagte operation »Overlord« have for at lykkes og bryde igennem på vestfronten. Eller for at fremstille det endnu grovere: Jo mindre tab af materiel og soldater fra Ohio, Sussex og Ontario ville landgangen i Nord-frankrig koste.

Bohemans mæglerrolle begyndte for alvor den 20. november 1943, da han blev kaldt til møde hos den sovjetiske gesandt i Sverige, madame Kollontáj i hendes hjem i anledning af, at hun fra Moskva havde modtaget et meget vigtigt budskab, hvilket kunne tolkes som en udløber af Teheran-mødet. Hun var stærkt bevæget og fremførte meddelelsen i en blanding af fransk, tysk og gebrokkent svensk-norsk. Hvis Finland ville sende en repræsentant til forhandling, skulle denne være velkommen. Det ville imidlertid være hensigtsmæssigt, hvis man forinden meddelte hende, hvilke anliggender en finsk repræsentant ville få fuldmagt til at forhandle om, for at hun kunne bedømme, om en sådan rejse i det hele taget havde udsigt til at føre til et resultat, og hun fremhævede, at i Moskvas meddelelse var der ikke et ord om betingelsesløs kapitulation. Kollontáj bad Boheman lade dette gå videre til Helsingfors, som hun ikke direkte kunne tage kontakt med, hvorfor et svar fra Finland måtte gå gennem kabinetssekretæren. Til dennes overraskelse tilføjede gesanden, at hun havde indtryk af, at man i Moskva ønskede, at Mannerheim skulle stå bag et finsk ønske om at trække sig ud af krigen, thi ellers ville der ikke blive nogen stabilitet.

I betragtning af den betydningsfulde rolle, som Mannerheim kom til at spille i den senere politiske udvikling, vil det være rimeligt at kaste et til-

1. Boheman, s. 248ff. Aleksandra Mikhájlovna Kollontáj (1872-1952), som datter af en general opvokset i et højjaristokratisk milieu, gav afkald på sin privilegerede status og blev revolutionær aktivist blandt arbejderklassens kvinder, sluttede sig i 1915 til bolshevikpartiet, medlem af centralkomiteen, folkekommissær for social forsorg, fra 1923 diplomatiske poster i Norge, Mexico, 1930-45 gesandt i Stockholm, forfatter til bøger om kvindespørgsmål og fri kærlighed. Den finske hærs øverstkommanderende friherre marskal Carl Gustaf Mannerheim (1867-1952) nød trods sin baggrund og fortid en vis goodwill i Moskva. Han havde fået en militær uddannelse ved et af zartidens fornemste garderegimenter og havde som russisk officer deltaget i den russisk-japanske krig og i første verdenskrig. Under den finske borgerkrig var han øverstkommanderende for de hvide, borgerlige styrker. Som rigsforstander 1918-19 opnåede han ententemagternes godkendelse af Finlands uafhængighed. I den periode havde Mannerheim været modstander af en for nær tilslutning til Tyskland, som det borgerlige Finland ellers sympatiserede med. I 1930'erne forholdt han sig reserveret over for dem, der begyndte at dyrke protyske og nazistiske forbindelser og nære de storfinske erobringstrømme.

bageblik på marskallens holdning og synspunkter under fortsættelseskrigens hidtidige forløb.

Om begivenhederne umiddelbart før den europæiske storkrig i 1939 og om Finlands udsatte stilling skriver Mannerheim: »Den finske statsledelse havde undladt at gribe en oplagt chance og dermed svækket landets position«. (Den chance, Mannerheim omtaler, var gentagne sovjetiske udspil om forhandlinger, som imidlertid blev afvist af daværende statsminister Cajander og udenrigsminister Erkkö). Mannerheim fortsætter: »Det var farligt at miste tid, thi den for forhandlinger gunstige periode 1938-39, da Sovjetunionen følte sig svigtet af vestmagterne og truet af Tyskland, skulle ikke blive langvarig ... Efter at Molotov afløste Litvinov den 4. maj 1939, og Kreml havde optaget en hemmelig kontakt med Tyskland, var Finlands chancer forspildt«¹.

Efter Tysklands sejr på kontinentet i 1940/41 faldt Mannerheim en tid som offer for troen på Tysklands styrke og Sovjetunionens svaghed. Men inden året 1941 var til ende, ændrede han standpunkt og ønskede at reducere Finlands krigsdeltagelse på tysk side til en defensiv stillingskrig, efter at de nærmeste strategiske gevinster var indkasseret. Oberst Schildt stod det finske hovedkvarter nær og var tillige rigsdagsmand. Han hørte til de få personer, der vidste noget om marskallens synspunkter, som blandt andet gik ud på, at Amerikas krigsdeltagelse ville betyde tysk nederlag, og at en finsk separatfred med Sovjet før eller senere måtte blive udgangen på krigen for Finlands vedkommende².

I begyndelsen af december 1941 havde Winston Churchill og Mannerheim Mannerheim en brevveksling, hvor Mannerheim på sin side forsikrede, at Finland kun førte en forsvarskrig, og at dets stridskræfter alene sigtede mod at generobre de territorier, der var mistet ved Moskvafreden i marts 1940 efter vinterkrigen³.

Endvidere underrettede det finske udenrigsministerium uofficielt USA om, at det vigtige knudepunkt på Murmansk-banen Belomórsk ved Hvide havet ikke hørte til Finlands militære mål. Banen var ganske vist længere mod syd blevet afskåret, ligesom det var tilfældet med Hvidehavskanalen også kaldet Stalinkanalen - ved oprettelse af finske brohoveder ved floden Svir og ved Povonéts nord for Onegasøen. Men takket været en nyoprettet sidebane mellem Belomórsk og byen Jemétsk på magistralen Arkhangelsk Vólogda-Moskva var det muligt for russerne at anvende Murmansk som

1. Mannerheim, s. 86-87.

2. Wirtanen, s. 167.

3. Churchill V, s. 474. Mannerheim, s. 317ff.

importhavn for de allierede forsyningskonvojer og transportere krigsfornødenheder videre til de centrale krigsskuepladser på østfronten¹.

På egen hånd formåede tyskerne hverken at erobre Leningrad eller afskære Múrmansklinien. Umiddelbart efter Churchill-Mannerheim-korrespondancen - den 6. december 1941 - erklærede Storbritanien Finland krig, hvilket ikke havde noget med de i brevene berørte emner at gøre, men England gav efter for et gentaget sovjetisk krav. I det store perspektiv var den engelske krigserklæring et led i den kæde af indrømmelser til Stalin, der var nødvendige for at styrke og sikre den store alliance mod aksemagterne. Til russernes uhyre lettelse blev Amerika aktivt trukket ind i krigen efter det japanske overfald på Pearl Harbour den 7. december. USA blev dog aldrig krigsførende mod Finland.

Foråret 1944

I januar 1944 redegjorde statsminister Linkomies i et lukket rigsdagsmøde for regeringens opfattelse og dens beslutning om at søge fred med USSR, hvilket blev støttet af Socialdemokraterne, Det svenske Folkeparti og Fremskridtspartiet med 105 stemmer, 78 imod, idet de støttede et ændringsforslag, et medlem stemte blankt, og 15 medlemmer var fraværende.

Moskva indvilgede i at modtage en finsk forhandlingsdelegation med Juho Paasikivi og Carl Enckell som hovedforhandlere². De sovjetiske fredsvilkår, som delegationen bragte med sig hjem fra Moskva, blev forelagt rigsdagen i april. Regeringen mente, at kravene var uopfyldelige, og et flertal i rigsdagen støttede regeringen. Specielt kravene om internering af de tyske styrker på finsk jord inden for en kort termin samt betaling af en krigsskadeserstatning på 600 millioner dollars anså man for at overstige landets formåen.

1. *Langer and Gleason, s. 835. Lundin, s. 256.*

2. Juho Paasikivi (1870-1956), tilhørte i sine tidlige år det gammelfinske parti, konservativ landdagsmand 1907-13, som statsminister fra maj 1918 var han indtil Tysklands sammenbrud i november 1918 tilhænger af en tyskorienteret politik, nationalbankdirektør 1914-34, medlem af den finske fredsdelegation i Dorpat 1920, 1936-40 gesandt i Stockholm, sammen med Ryti leder af fredsforhandlingerne i Moskva marts 1940, gesandt i Moskva, trådte tilbage som protest mod den finske regerings stadig tættere samarbejde med det nazistiske Tyskland, 1944-46 statsminister i spidsen for en national samlingsregering, præsident fra 1946 til sin død. Carl Enckell (1876-1959), ingeniør, diplomat. Militæruddannelse i zartiden bl.a. ved det berømte Ismailovskij-regiment. Fra 1907 til 1917 forretningsmand. 1918-19 det selvstændige Finlands første udenrigsminister; i 1919 finsk chefdelegeret ved fredskonferencen i Paris, hvor han som sit lands gesandt forblev til 1927; i 1930'rne bankdirektør. Udenrigsminister 1944-50.

I svaret til Moskva hed det bl.a.: »Finlands regering har efter nøje overvejelse af USSR's fremsatte vilkår ikke ment, at disse kan opfyldes ... de vil i væsentlig grad undergrave forudsætningerne for såvel Finlands eksistens som selvstændig stat som dets forfatning, og de vil tillige pålægge det finske folk en så uhyre byrde, at det med eksperternes samstemmende redegørelse vil overskride landets bæreevne. Finlands regering har alvorligt bestræbt sig på at genoprette et varigt fredeligt forhold til sin store østlige nabostat, men de vilkår, vi har fået tilbudt, rummer ikke mulighed for, at disse bestræbelser kan virkeliggøres«¹. Det negative svar blev gennem Aleksandra Kollontáj overbragt Moskva, som dermed officielt erklærede, at Finland havde forkastet fredsvilkårene og tilmed undladt at fremsætte egne forslag. Derfor måtte den finske regering alene bære ansvaret for forhandlingernes sammenbrud.

Stærkt medvirkende til det finske afslag var frygten for en voldsom tysk reaktion med en okkupation til følge i lighed med, hvad der samtidig skete i Ungarn.

En desavoueret og bitter Paasikivi nedskrev i september samme år en kommentar i sin dagbog: »Vi har gjort den ene dumhed efter den anden. Det var en stor ulykke, at vi ikke sluttede fred i april. Men dengang troede militæret og regeringen stadig, at Tyskland ville kunne klare sig i krigen. Vi manglede det nødvendige moralske mod. Først nu da verdenskrigen går mod slutningen, kan selv den blinde se, hvordan situationen er. Og her er vi nu havnet som følge af vor egen dumme eventyrpolitik, som militæret bærer hovedansvaret for. Fred havde været opnåelig på bedre betingelser end nu (september 1944). Hvis Mannerheim, Ryti og regeringen havde indtaget det standpunkt, så havde Finlands folk godkendt den, og vi havde ikke haft alle de døde og lemlæstede«².

Et nyt fredsinitiativ blev taget af tre medlemmer af fredskomiteen, hvoriblandt Atos Wirtanen. De ville udgive et nyt blad, der skulle hedde »Selvät Sanat« (Klare Ord); det skulle distribueres til rigsdagsmedlemmer, pressen og til fremtrædende medborgere, der kunne tænkes at have indflydelse på udviklingen. Underhånden fik de tre initiativtagere en advarsel om, at de risikerede anholdelse. Wirtanen havde i tide skaffet sig forskellige dækadresser og gik under jorden.

En dag fik han fra en ven, der havde været i Stockholm, fra Laurin Zilliacus et brev med et besynderligt indhold³.

1. Linkomiehen ja Ramsayn puolustuspuheet. Sotasyllisoikeuden asiakirjat II, s. 12ff.

2. Paasikivi, s. 35 og 39.

3. Laurin Zilliacus (1895-1959), født i Yokohama, uddannet som ingeniør i USA, grundlagde den eksperimentelle skole »Svenska Samskola« i Helsingfors, rektor og pædagogisk foregangsmand; udgav under pseudonymet Erkki Järvinen i august 1942 bogen »Vi vil inte kvävas«, som vakte stor opmærksomhed. Den var et skarpt indlæg mod Finlands nære forbindelse med Tyskland og mod nationalistiske drømme om et Stor-Finland. Efter 1945 var Zilliacus stadig aktiv pædagog bl.a. i forbindelse med FN-opgaver. Han blev æresdoktor ved universitetet i Melbourne. Hans far, Konni Zilliacus, var den bekendte finske patriot antirussisk agitator og revolutionær under zar Nikolaj 11.s russificeringspolitik i Finland. Laurins bror blev en kendt engelsk politiker, mangeårigt underhusmedlem og tilhørte labourpartiets radikale venstrefløj.

I brevet til Wirtanen foreslog Zilliacus, at ledelsen af fredsoppositionen skulle stationeres i Stockholm som en slags finsk eksilregering, hvorfra den skulle propagere for separatfred med Sovjet. Som leder af denne aktion foreslog Zilliacus Paasikivi. Man havde fremskaffet to millioner kroner samt en hurtiggående motorbåd til »regeringens« hemmelige natlige transport over Bottenhavet fra Björneborg. Alt var klart og velforberedt; Wirtanen fik besked på at opsøge Paasikivi for at indhente dennes samtykke og medvirken i planen. Wirtanen troede ikke meget på planens muligheder, men opsøgte dog Paasikivi, som var dybt pessimistisk angående Finlands muligheder for at undgå sovjetisk okkupation efter rigsdagens afvisning af fredstilbuddet.

Han anså Zilliacus' ideer for eventyrlige, ja dødsensfarlige. Man kunne nok vinde genklang hos hærens menige soldater og hos arbejderne, men de ville til gengæld møde voldsom modstand hos tyskerne i Lapland og blandt de stærke, indflydelsesrige, tyskorienterede kredse i landet. Han tænkte på dele af officerskorpset, det halvfascistiske IKL-parti og de stærkt nationalistiske skyttekorps med ca. 100.000 medlemmer. I Nordfinland stod der mellem 100.000 og 120.000 veludrustede tyske soldater under kommando af general Dietl, der næppe ville betænke sig på at gribe ind og slå igen. Paasikivi forestillede sig i værste fald en finsk borgerkrig med kamp mellem røde og hvide som i 1918.

På sit følgende møde afviste fredskomiteen ensstemmigt Zilliacus' planer om en eksilregering m.m., og de tre biler, der var bestilt til befordring af Paasikivi med flere til Björneborg, blev afbestilt.

Fra Zilliacus modtog Wirtanen et nyt overraskende brev, hvori han fortalte, at han havde drøftet sagen med madame Kollontáj. Hun havde haft kontakt med Stalin, fra hvem hun havde fået et kategorisk budskab: »Ingen regering i Stockholm; fredsoppositionen bør samarbejde med Mannerheim - det er den sikreste og hurtigste vej til fred«¹.

Paasikivis frygt for uro inden for officerskorpset var ikke ubegrundet.

1. Wirtanen, s. 24ff.

General Erfurth¹ noterede i sin dagbog, at den finske oberst Melander om talte den bekymring, der rådede ved fronten på grund af hovedkvarterets passivitet, og fornemmelsen af, at en pression fra tysk side ville have en gavnlige virkning.

Ved fronten, fortsatte Melander, kunne man ikke forstå, hvorfor Tyskland alene skulle bære krigens byrder. Et endnu tydeligere vidnesbyrd kom fra generalmajor Vihma, der senere faldt på Det karelske Næs. »Vi frontsoldater kan ikke fatte, hvorfor vi ikke har hjulpet tyskerne ved offensiven mod Leningrad. Hvis vi i rette tid havde angrebet byen nordfra, så havde vi erobret den og kunne spare os alle vore nuværende besværligheder ... De politiske hensyn er lutter sæbebobler, som ingen frontsoldater tror på ... Vi hører sammen med Tyskland i liv og død. Det er en ulykke, at vi har en øverstkommanderende, som er senil og en præsident, som lever i illusionen om en førkrigsverden, der ikke eksisterer længere«. Andre finske officerer håbede på, at tyskerne ville skride hårdt ind mod alt det ævl om fredsfølere og de forrædere, som stod bagved².

Den finske armés nære forbindelser med tyske militærkredse var af gammel dato. Topposter i hæren blev ofte besat med veteraner fra 27. Prøjsiske jægerbataljon, som under første verdenskrig var blevet uddannet i Tyskland, og man havde bevaret kontakten med tyske officerer siden da. I mellemkrigstiden blev de yngre officerer og reserveofficererne i stor udstrækning udtaget blandt medlemmerne af den fascistprægede studenterorganisation AKS.

Da Tyskland i 1938 gennemførte »Anschluss« med Østrig oplyste Blücher, »at en del generaler ikke lagde skjul på deres anerkendelse af den tyske fremgangsmåde og deres beundring for det lynhurtige kup ... mellem det finske officerskorps og den tyske armé råder et så godt, kammeratligt forhold, at regeringen må tage hensyn dertil i sine beslutninger«³

Den indflydelsesrige studenterorganisation ved Helsingfors statsuniversitet AKS (Akateeminen Karjala-Seura) havde i årtier bestandigt slået på sit vældige propagandaapparat for oprettelsen af et Storfinland (Suur Suomi), der mindst skulle omfatte Østkarelen, Kolahalvøen og Ingermanland. Medlemmerne aflagde ed ved den sorte fane, der symboliserede AKS' u-

1. General Waldemar Erfurth (1879-1971) var under fortsættelseskrigen forbindelsesofficer ved Mannerheims hovedkvarter. Han var filosofidoktor og langt fra typen på den arrogante prøjsiske officer. Han havde skrevet en bog om militær overrumpling, som under krigen nød den hæder at blive oversat til engelsk (»Surprise«, Harrisburg, Pennsylvania 1943). Erfurths krigsdagbog dækker perioden fra november 1943 til september 1944.

2. Erfurth: Sota ...,s. 40 passim.

3. Blücher, s. 103-04.

bønhørlige, dybe had til Rusland. »Sort er vort had til dette folk ... vort had er så sort som denne fane« hed det i et af organisationens opråb. Det samme antisovjetiske, antidemokratiske, storfinske program havde IKL-partiet (Isänmaallinen Kansanliike - Den Patriotiske Folkebevægelse), der hentede sine politiske ideer fra Mussolinis Italien og Hitlers Tyskland.

Det var magtfulde organisationer som disse, fredsoptionen måtte tage kampen op mod, og modsætningerne var skarpe og bitre.

Da den tyske armégruppe Nord havde stabiliseret fronten ved Narva, mente Tyskland at tiden var inde til at lægge pres på Finland for at få det til utvetydigt at slutte op på tysk side. Våbenleverancerne til Finland blev væsentligt reduceret, og general Dietl, øverstkommanderende over de tyske tropper i Lapland, fik instruks om at meddele Mannerheim, at tyske våben ikke ville blive leveret, så længe der var en mulighed for, at de ville falde i fjendens hænder. Endvidere standsede de tyske kornleverancer til våbenbroderen.

I slutningen af april blev den finske generalstabschef Erik Heinrichs inviteret til førerhovedkvarteret i Berchtesgaden. Efter at feltmarskal Wilhelm Keitel havde taget Heinrichs alvorligt i skole på grund af de finske fredsfølere, anslog general Alfred Jodl en mere forsonlig tone. Heinrichs fik at vide, at det var nødvendigt, at Finland ved en officiel erklæring garanterede, at tysk militærhjælp ikke ville falde i russernes hænder¹.

I maj sendte Mannerheim et personligt brev til Hitler, som imidlertid ikke var tilfreds med dets forsigtige og diplomatiske tone, og våbenembargoen blev ikke ophævet. Den tyske militærledelse frygtede, at en finsk-sovjetisk våbenstilstand efterfulgt af en sovjetisk okkupation af finsk territorium ville true hele den tyske strategi i østersøen; Suursaari og Hangö på russiske hænder ville åbne vejen ud i Den finske Bugt for den sovjetiske østersøflåde, og fra Ålandsøerne kunne russerne true malmtransporten fra Luleå. Desuden kunne tyskerne miste kontrollen over såvel nikkelfelterne i Petsamoområdet som de marinebaser, hvorfra de allieredes konvojer til Murmansk kunne angribes. Endelig kunne Sverige tvinges til at tillade transit af sovjetiske tropper i lighed med den tilsvarende tyske trafik i 1941.

I Finland var der en voksende kritik af regeringens censur- og informationsvirksomhed, som man anså for ensidig og for optimistisk, hvilket

1. *Heinrichs*, s. 351. Erik Heinrichs (1890-1965), oprindelig journalist, militæruddannet 1915-18 ved 27. prøjsiske jægerbataljon, general 1941, generalstabschef under fortsættelseskrigen, pensioneret 1945, militærsagkyndig under forhandlingerne med Sovjetunionen om venskabs- og bistandspagten i 1948, personalechef i en hovedstadsbank fra 1952.

kom til udtryk på den finlandssvenske partidag i Gamlakarleby i slutningen af maj 1944, hvor Ernst von Born I understregede Finlands skæbnefællesskab og samhørighed med Sverige. Det svenske Folkepartis fornemste opgave måtte være at gøre landet til det, som Georg Brandes havde kaldt retstankens land. Censuren og krænkelserne af den personlige frihed var gået alt for vidt i Finland; den overhåndtagende statskontrol var fremmed for Finlands frie demokratiske samfundsordning¹.

Den 12. maj 1944 udsendte USA, Storbritanien og USSR en erklæring med fordømmelse af Bulgarien, Finland, Ungarn og Rumænien for deres deltagelse i krigen på tysk side. Jo længere disse lande fortsatte samarbejdet med Hitler, jo hårdere ville fredsforholdene blive for dem. Det ville derfor være tilrådeligt for dem at trække sig ud af krigen, mens der endnu var tid. For de nævnte stater vedkommende var der imidlertid ikke tale om betingelsesløs kapitulation, og Storbritanien fremhævede, at Finland endog ikke var tilsluttet aksemagterne.

Nogle dage efter den allierede landgang i Normandiet nedfældede præsident Ryti følgende betragtninger i et promemoria angående den storpolitiske situation:

»Den mest sandsynlige udgang synes på dette tidspunkt at være en sejr for den Anglo Bolshevistiske Alliance. Finland er klempt ved valget mellem total tilintetgørelse af bolshevismen eller skabelsen af »Neuropa« på den anden side. Finland kan selvsagt kun støtte det sidstnævnte alternativ. I tilfælde af bolshevismens sejr bliver Polen, Donau- og Balkanlandene bolsheviseret. Nordfinland og Narvik-, Kirunaområderne er udsat - en udvikling, som England og USA ikke vil være i stand til at hindre. For dem vil alle kræfter være nødvendige i kampen mod Japan, og Sovjet vil få frit spil i Europa. Man bør erindre Stalins afskedsord til den japanske udenrigsminister Matsuoka på Moskvas banegård i april 1941: »Lad os stå sammen; vi er begge asiater«. En sejr for aksemagterne vil betyde tysk dominans over Europas mindre stater og opløsning af Det britiske Imperium – forholdsvis velstand for det europæiske kontinent i kraft af udnyttelse af russiske og afrikanske naturrigdomme. For Finland vil engelsk nederlag betyde tabet af en god ven, med hvem vi har mange kulturelle bånd. Fæstningen Europas tilfredsstillende status m.h.t. råmaterialer, arbejdskraft m.m. sætter

1. Ernst von Born (1885-1956), godsejer og politiker, overtog 1916 det fædrene gods Sarvlax i Pemå, rigsdagsmand 1919-54, indenrigsminister 1931-32, optrådte med kraft mod Lappbevægelsen, tilhørte fredsoppositionen, justitsminister aug.-nov. 1944, i flere perioder formand for Det svenske Folkepartis rigsdagsgruppe, testamenterede familiegodset Sarvlax til Den svenske Kulturfond, doktor honoris causa 1954.

2. 122. D. L., nr. 277 af 1. juni 1944.

kontinentet i stand til at udholde en lang belejring, som kan resultere i en kompromisfred«¹.

De militære operationer

Præsident Rytis forudsigelse om »den mest sandsynlige udgang ... « kom til at passe. Den sovjetiske storoffensiv - »en stållavine« - på Det karelske Næs blev afgørende for Finlands skæbne. I løbet af efteråret 1943 udarbejdede det sovjetiske hovedkvarter i Moskva de militære planer for det følgende års offensiver. Heri indgik en strategisk angrebsoperation mod Finland på Det karelske Næs med det formål totalt at knuse de finske styrker og én gang for alle sætte Finland ud af spillet.

I februar 1944 vedtog man i forlængelse af hovedkvarterets beslutning fra efteråret de indledende foranstaltninger, og i den følgende måned foretog 13. sovjetiske luftarmé rekognosceringsflyvninger over hele Næsset fra hovedlinien til Viborg. Perspektivfotograferingen af terrænet skete fra en højde af kun 50-70 meter, og på grundlag af disse og supplerende oplysninger indtegnedes målene for bombning i hele det finske forsvarsområdes dybde. Den 28. april gav Stalin ordre om, at sommerens første storoffensiv skulle rettes mod Finland, og den 3. maj havde den øverstbefalende for Leningrads armégruppe generaloberst Leoníd Góvorov sin angrebsplan klar: 21. armé, der bestod af tre armékorps, skulle angribe over et 20 km bredt felt, støttet af tungt artilleri, kystartilleriet, fartøjer fra Østersøflåden samt luftstridskræfter. Efter gennembruddet af hovedlinien skulle 23. armé rulle de finske stillinger op mod nordøst. Hovedmålet skulle være at tilintetgøre den finske hær 3. og 4. armékorps og støde frem til Viborg i løbet af 9- 10 dage. Den 9. maj godkendte Stalin definitivt angrebsplanerne.

Den 5. maj indledte 21. armé militærøvelserne i Ropshini-distriktet ved Leningrad, hvor terrænet med skove, søer og moser fuldstændigt modsvarede de naturforhold, de sovjetiske tropper skulle operere i under offensiven. Under øvelserne blev der lagt særlig vægt på artilleriets ildføring og præcisionsskydning. Efterretningsvæsenet havde indtegnet 550 mål, der skulle beskydes og ødelægges. Af disse kunne 350 kun effektivt uskadeliggøres med granater af mindst 122 mm.s kaliber. Til rådighed for opgaven var der 3.000 stykker artilleri inklusive granatkastere - d.v.s. ca. 150 stykker tunge våben pr. frontkilometer.

1. R. R. Kokoelma 24, s. 4-6. Jatkosotan aika promemoriat.

Den 23. maj gav admiral Vladímir Tríbuts ordre til, hvordan enheder af østersøflåden skulle støtte landstridskræfterne. Heri indgik bl.a. slagskibene »Petropavlovsk« og »Oktjábraskaja Revolútsija«, krydserne »Kírov« og »Maksim Gorkij« samt fire minestrygere og fem kanonbåde. Eskadrens artilleristyrke var ialt 175 kanoner - for 90 %'s vedkommende på kaliber fra 130 til 406 mm.

Efter at forstærkninger var trukket til, omfattede flykoncentrationen på Næsset ialt 1.294 stykker bombe- og jagerfly. Selv i tilfælde af indsættelse af tyske fly fra Lapland og Estland til støtte for det svage finske luftvåben ville den sovjetiske flyovervægt være mindst 3-4 gange. Natten mellem den 7. og 8. juni flyttede 21. armé en trediedel af sit artilleri fra opmarchområdet til ildpositionerne bag frontlinien. Samtidig åbnes sluseportene i Siestarjoki (Systerbäcken) for at sænke vandstanden til 1.4 m. Herved blotlagdes fem vadesteder, der muliggjorde anlæg af broer, så 21. armés pansertropper og infanteri hurtigt kunne komme over floden. Natten til den 9. juni flyttedes de resterende to trediedele af artilleriet til udgangspositionerne¹.

Inden den sovjetiske generaloffensiv på Det karelske Næs gik i gang den 9. juni, udsendte generaloberst Góvorov en dagsbefaling til sine styrker: »Vi vil give Hitlers finske håndlangere dødsstødet... fordrive angriberne fra sovjetisk jord, hævne deres misgerninger og værne om Lenins ærefulde bys sikkerhed«².

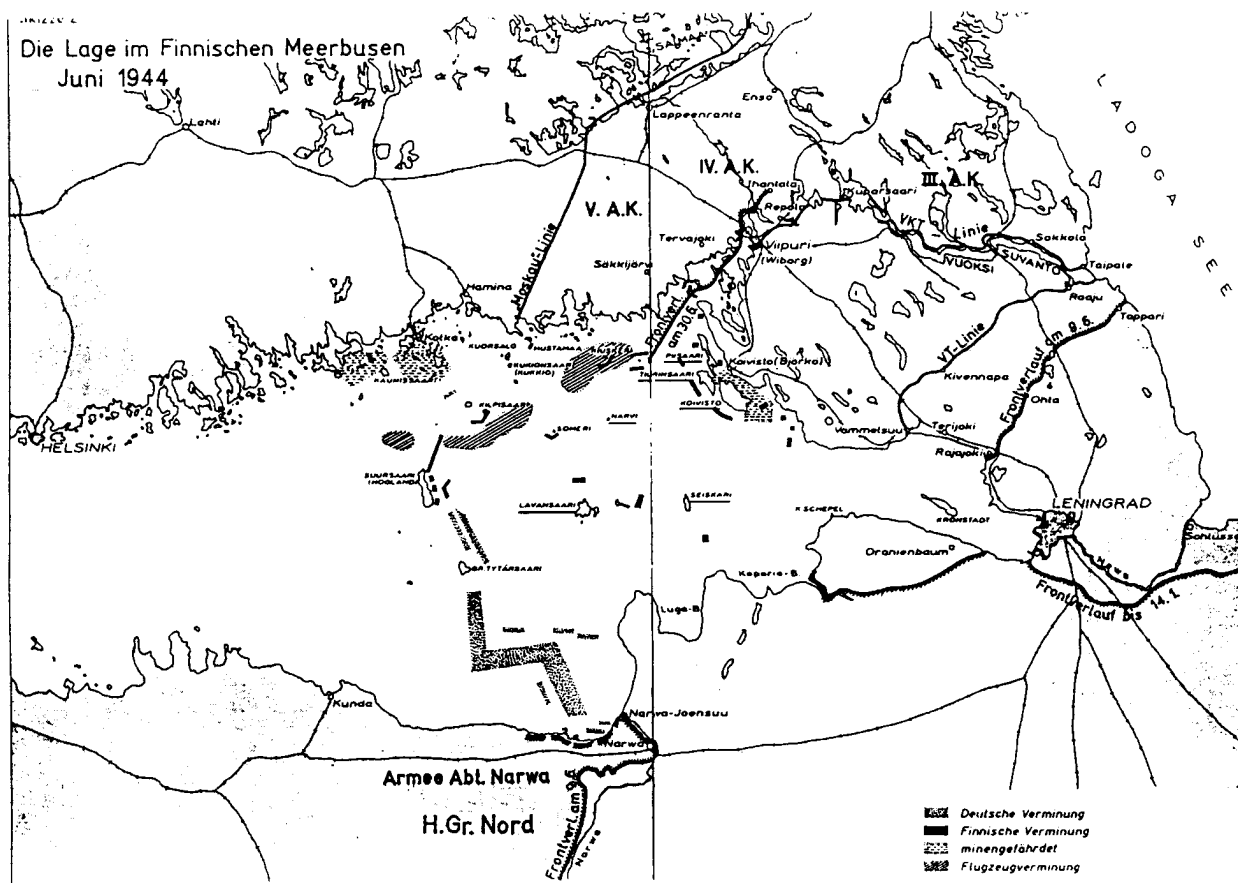
Luftangrebet satte ind klokken 05.55 om morgenen og efterfulgtes af mere end to timers uophørlig artilleribeskydning. For ikke at afsløre offensivens gennembrudsmål mod Volkeasaari-sektoren blev hele fronten på Næsset lagt under bombardement, hvis koncentration overgik alt, hvad man hidtil havde oplevet på østfronten - selv ved Stalingrad. Inklusive reserverne bag fronten omfattede de sovjetiske styrker ialt 24 divisioner, fire panservognsbrigader, otte panservognsregimenter og otte stormkanon regiment. Panservognenes og stormkanonernes antal var 628. Heroverfor rådede finnerne inklusive reserver over fem divisioner, en panserdivision og to brigader. Antallet af panservogne og stormkanoner var 188, hvoraf kun 30 var i fuld krigsduelig stand - resten måtte betegnes som skrot³.

Det har været og er fortsat et omstridt spørgsmål, om den sovjetiske

1. Makela, passim.

2. Bitva .... s. 418. Leonid Aleksándrovich Góvorov (1897-1955), født i en bondefamilie i Kírov-distriktet, kæmpede i borger- og interventionskrigene 1918ff, medlem af kommunistpartiet 1942, militærchef for Leningrads forsvar under belejringen, marskalk af Sovjetunionen 1944, viceforsvarsminister fra 1947.

3. Mäkelä, passim.

Kort over den finske bugt og Leningradområdet med oplysninger om fronterne i første halvår 1944.

offensiv, der havde karakter af en stållavine, kom som en overraskelse for finnerne. Mannerheim skriver herom: »I løbet af maj måned indløb der rapporter om russiske troppebevægelser, forekomst af nye infanteridivisioner, artilleri- og panserenheder... det plejede at finde sted hvert år i maj med henblik på omgrupperinger og hvile ... det var mest sandsynligt, at russerne forberedte afgørende operationer mod tyskerne i Baltikum ... slutkampen i anden verdenskrig kommer ikke til at stå om Helsingfors, men om Berlin ... Hovedkvarteret og de øverstkommanderende på Næsset delte denne anskuelse«¹.

General Oesch har skarpt kritiseret det finske efterretningsvæsen for mangelfulde oplysninger om og fejlbedømmelser af fjendens hensigter². Ansvarer derfor falder på dets chef oberst Aladar Paasonen, som imidlertid gjorde gældende, at hans advarsler ikke i tilstrækkelig grad blev taget til følge. Han mener, at man i for høj grad stolede på generalløjtnant Airos afvigende fortolkning af de indrapporterede iagttagelser. Så sent som den 5. juni sendte Paasonen til Mannerheim og Waldén en indberetning, som gjorde opmærksom på, at en faretruende situation var under udvikling.

Videre skriver Oesch, at general Erfurths udtalelser i sin bog, om at det russiske angreb kom fuldstændig overraskende og fremkaldte bestyrtelse i det finske hovedkvarter, er et vidnesbyrd om, hvor vildledende efterretningsvæsenets rapporter og deres fortolkning var. Trods det omfattende materiale og de tydelige tegn på en offensivs forberedelse blev der videregivet hypoteser og konklusioner, som snarere tjente til beroligelse end til alarm og advarsel om, hvad der var i gære.

Hvis man med en overrumpling mener, at man ikke i forvejen kender det nøjagtige tidspunkt, dag og klokkeslet, og de præcise angrebsmål, så er ethvert angreb overraskende. Men det var ikke det, det drejede sig om i juni på Det karelske Næs.

Mannerheims beskrivelse af sagen giver anledning til undren. Hvordan i alverden kunne sovjetiske tropper samles på Næsset i årene 1941-44, når Leningrad var omringet og belejret, så alle landforbindelser til Næsset var blokeret af tyskerne. Men Mannerheims ord dækker udmærket den sorgløshed, som i særdeleshed IV armékorps' chef lagde for dagen med hensyn til de markante stedfundne iagttagelser. Det var ligeså evident, at sovjetthæ-

1. Mannerheim, s. 380.

2. Kari Lennart Oesch (1892-1978), sluttede sig til jægerbevægelsen i 1915, deltog i borgerkrigen 1918, generalløjtnant 1935, juni 1944 overkommandoen på Det karelske Næs, 1946 idømt 12 års fængsel for mishandling af krigsfanger, 1947 nedsat til 3 års fængsel, løsladt 1948, ansat i en landbrugskoncern, ærespræsident for Det finske Officersforbund, æresdoktor 1960 ved Turku universitet.

ren ikke var i stand til at gennemføre en offensiv i Baltikum, så længe et ubesejret Finland med fuldt kampberedte finske og tyske divisioner udgjorde en alvorlig flanke- og rygtrussel. Flybombardementer og fredssonderinger havde ikke givet Sovjetunionen den nødvendige magt over Den finske Bugts nordkyst. Nu var derfor tidspunktet kommet, da en storoffensiv var det eneste middel til at uskadeliggøre nordvestflanken.

Oesch slutter sine betragtninger med at understrege, at en af krigsførelsens vigtigste regler er at være garderet mod den værst tænkelige situation, og på dette punkt havde den øverste hærledelse svigtet¹.

Det kan være vanskeligt at fastslå, i hvilken grad det sovjetiske angreb den 9. juni kom som en overraskelse for det finske forsvar. Men én ting står imidlertid fast: Storoffensiven, hvis styrke og omfang overgik sovjethærens indsats ved Stalingrad, kom som et frygteligt chok for finnerne. Man havde ikke gjort sig nogen forestillinger om den overvældende angrebskraft, som russerne satte ind.

I løbet af den første angrebsdag havde den sovjetiske 21. armé slået en 20 kilometers bred breche i fjendens forreste forsvarslinie og var trængt 15 km frem².

For at imødegå det voldsomme sovjetiske pres mod finnernes forsvaringsstilling nummer to, VT-linien (Vammelsuu-Taipale), begyndte Mannerheim at trække forstærkninger til kampskuepladsen på Næset fra Østkarelen - 4. og 17. division samt 20. brigade. I løbet af juni måned blev Østkarelen på det nærmeste evakueret for finske styrker. Endvidere henvendte han sig til tyskerne om våbenleverancer i form af stukas, panserværnsvåben og ammunition, og fra førerhovedkvarteret indløb et positivt svar³.

Den 12. juni var sovjettropperne næsten overalt trængt frem til VT-linien, og Moskva udtrykte sin tilfredshed med operationernes hidtidige forløb og påskyndede fremrykning mod Viborg. Góvorov analyserede situationen nøje: Det finske forsvar ydede efterhånden en hårdere modstand særlig på VT-liniens centrale afsnit, hvor man fra finsk side ventede den russiske offensivs hovedstyrke sat ind. Derfor besluttede han at sætte gennembrudsangrebet ind på sin venstre fløj ved Kuuterselkä, nærmere Den finske Bugt, hvor det finske forsvar måtte formodes at være svagere. I største hast og i stor hemmelighed blev 21. armé dirige-

1. Oesch, s. 73ff.

2. Mäkelä, passim.

3. Mannerheim, s. 382ff.

ret til venstre fløj, mens 23. armés opgave var at forsvare det vundne terræn og afslå finske modangreb på midtersektoren¹. Mannerheim mente, at den alvorlige situation krævede én øverstkommanderende over samtlige finske enheder på Næsset, og valget faldt på generalløjtnant Oesch, som i ekspresfart blev beordret fra Aunus-fronten i Østkarelen til sin nye krævende opgave.

Om morgenen den 14. juni indledtes 90 minutters sovjetisk artilleribeskydning af den finske stilling ved Kuuterselkä med ildstøtte fra flådeenheder. Efter voldsomme kampe erobredes det vigtige støttepunkt, og dermed var VT-stillingen i opløsning; sovjet hærens gennembrud blev udvidet til at strække sig over en trediedel af VT-stillingen, og Leningrads armégruppens ledelse beordrede tropperne til at fortsætte angrebet for »hurtigt at erobre Viborg og genforene den store og militært vigtige by med fædrelandet«. Den øverste Sovjet viste sin påskønnelse af den militære indsats: Generaloberst, chef for Leningrads armégruppe Leoníd Góvorov blev udnævnt til marskal af Sovjetunionen, næstkommanderende i armégruppens krigsråd Andréj Zhdánov og chefen for 21. armé Dimitrij Gúsev blev udnævnt til generaloberster².

Erfurth mente, at udsigterne for at holde VKT-linien (Viborg-Kuparsaari-Taipale) var usikre - den sidste forsvarslinie på Det karelske Næs.

General Heinrichs søgte at berolige den bekymrede tysker. Han mente, at den længere mod vest liggende »Moskva-linie«, der efter Vinterkrigen var blevet udbygget, skulle være nogenlunde pansersikker. Hvis de sovjetiske panservogne alligevel skulle bryde igennem her, så ville de i løbet af få timer kunne støde frem til det finske hovedkvarter i Mikkeli.

Heinrichs stillede to spørgsmål til sin tyske kollega:

1. Er den finske modstand af så afgørende interesse for Tyskland, at det er rede til at yde mere militærhjælp ud over den allerede leverede?
2. Er Tyskland i stand til at stille seks divisioner til rådighed med henblik på at forstærke det sydlige frontafsnit af »Moskva-linien«? Erfurth lod omgående spørgsmålene, der var blevet stillet på marskalk

Mannerheims vegne, gå videre til OKW³.

Fra general Warlimont i OKW fik Erfurth to telefonopringninger.

Først fik Erfurth oplyst, at Hitler var indstillet på at yde Finland militær-

1. Mäkelä, s. 143.

2. Mäkelä, passim.

3. Erfurth, s. 237. Klink, s. 36.

hjælp, men var betænkelig ved, at finnerne havde rømmet Østkarelen. Erfurth mente iøvrigt, at situationen i Finland havde udviklet sig sådan, at den finske regering ville være indstillet på at knytte sig nærmere til Tyskland, hvilket Warlimont var meget tilfreds med. I den næste telefonsamtale meddelte Warlimont, at forudsætningen for den tyske militærhjælp ville være, at linien Viborg-Vuoksi kunne holdes. Dette var en absolut betingelse. En indsats af tyske styrker i den tilbagetrukne »Moskva-linie« var helt udelukket, ligesom overførsel af det ønskede antal tyske divisioner måtte afslås.

Men materiel hjælp ville blive leveret. Ombord på to tyske torpedobåde var allerede ankommet 9.000 stykker »Panzerfaust« og 5.000 stykker »Panzerschreck« (Bazookaer) til styrkelse af det finske forsvar, og nu blev flere forsyninger stillet i udsigt. Erfurth mente, at det ville være på sin plads, hvis Mannerheim gav udtryk for sin taknemmelighed, hvilket marskalken så gjorde i form af et takketelegram til Hitler¹.

Erfurths bekymring for VKT-liniens modstandskraft var ikke ubegrundet. 70 km's bredde blev den gennembrudt af 21. sovjetiske armé, og i løbet af den 20. juni blev det finske forsvar tromlet ned. Som en lavine rullede to armékorps mod Viborg, der blev erobret ved et stormangreb klokken 18. De enheder, der havde deltaget i aktionen, fik tildelt hædersbetegnelsen »Výborgskij«.

Finnerne blev fuldstændig overrumplet af det sovjetiske lynangreb. Den dårligt udrustede og underbemandede 20. finske brigade under oberst Armas Kemppe kunne intet stille op. Han savnede ganske fronterfaring og blev stillet over for en umulig opgave. Efter sædvane blev han dog senere stillet for en krigsret, idømt en ret mild dom, men døde kort efter som en knækket mand. Også en bataljonschef blev stillet for retten. Han begik selvmord, efter at have fået en hård dom².

Byen Viborgs fald var et hårdt slag for den finske kampmoral. Det betød tabet af et vigtigt strategisk støttepunkt og et springbræt for fjenden til overgang over Viborgbugten. Det lykkedes dog den 10. og 17. finske division at opbygge en stærk forsvarslinie vest for byen.

Den aktuelle situation på den karelske front blev kommenteret af »Stockholms-Tidningen«: »Den russiske fremstormen på Det karelske Næs ... må have sønderrevet de sidste illusioners. og ønskedrømmes slør, som endnu kan have skjult virkeligheden for de kredse, i hvis hænder den finske nations ledelse har hvilet ... Alle de beregninger, som denne regering

1. Erfurth, s 238. Klink, s. 38.

2. Mäkelä, s. 182-83.

og dens forgængere havde bygget deres politik på, er slået fejl. Tesen om Tysklands uovervindelighed, som Finland i 1941 lagde til grund for sin deltagelse i krigen, er tilintetgjort. Den dertil svarende tese om Sovjetunionens indre civile og militære svaghed er modbevist så eftertrykkeligt, som det er muligt. Tilbage står det uhyggelige faktum, at det lille Finland står ensomt i sin kamp mod en gigantisk modstander... Historien vil fælde dom over de mænd, som har stået i spidsen for Finlands politik lige siden sommeren 1941«¹.

På baggrund af denne svenske kommentar skal det erindres, at en stærk svensk presseopinion i 1941 bifaldt krigen mod USSR. Man var dengang overbevist om, at kampen ville ende med sejr for Finland og sikre landets selvstændighed og frihed².

Dagen efter Viborgs fald gav Stalin ordre til, at offensiven skulle fortsætte med retning mod Kotka og Imatra. Senere udvidedes operationerne med landgangsforsøg på vestbredden af Viborgbugten. For sovjet hæren var terrænet meget ugunstigt på grund af de mange søer og manglen på veje, og den 12. juli besluttede den øverste sovjetiske ledelse at afbryde offensiven.

Stormløbet mod Berlin var vigtigere. Resultatet af mere end tre ugers angreb på Leningradfrontens højre fløj var, at de sovjetiske tropper ikke havde formået at gennemføre de opgaver, som hovedkvarteret havde stillet dem den 21. juni. Ved at føre forstærkninger frem hindrede den finske krigsledelse den sovjetiske offensiv i at trænge ind i det indre Finland. På den anden side var det lykkedes at forskyde fronten 100 km bort fra Leningrad og sikre byen for fremtiden. Desuden stod hele Sydfinland over for en reel trussel. Den sovjetiske flådes operationsområde var blevet væsentligt udvidet. Fronterne i Finland overgik til stillingskrig, og man var i fuld gang med at overføre sovjetiske enheder til vigtigere opgaver³.

Som aftalt på mødet i Teheran startede en sovjetisk storoffensiv i Hviderrusland under kommando af marskal Vasiljevskij. Heeresgruppe Mitte blev knust; de tyske tab var større end ved Stalingrad. En måned senere var de sovjetiske styrker nået frem til Polens og Østprøjsens grænser. Det er betegnende, at tre tyske divisioner blev efterladt til håbløs tilintetgørelse i Vitebsk, blot fordi føreren frygtede, at tabet af denne by ville have en ufordelagtig virkning på finnerne i deres egen fortvivlede kamp på Det karelske Næs⁴...

1. Marandi, s. 255.

2. Marandi, s. 266.

3. Bitva..., s. 485ff

4. Philippi-Heim, s. 246.

Et par dage efter Viborgs erobring havde general Dietl i Obersalzberg en samtale med føreren, hvis indhold generalen samme aften refererede til sin adjutant. Dietl var stærkt foruroliget over den militære udvikling i Finland, og han ville forsøge at overtale Hitler til at sende tyske forstærkninger frem.

Den russiske offensiv kom som et chok for finnerne, der havde undervurderet fjenden. Man byggede på erfaringerne fra vinterkrigen og de hurtige finske erobringer af sovjetisk territorium i løbet af sommeren og efteråret 1941. I Finland havde man overhovedet ikke forstået karakteren af en total krig; på hjemmefronten var der nærmest fredslignende tilstande, og man forsøgte at klare sig gennem krigen med mindst muligt besvær og afsavn. Dietl troede, at i tilfælde af et finsk militært sammenbrud, ville en del af hæren fortsætte kampen ved Tysklands side. Iøvrigt mente han, at den tyske troppefordeling i Europa var helt forkert. Han sagde direkte: »I Danmark, Norge og Finland er der omkring 600.000 mand til rådighed. Vi lader unge soldater tage solbad på Kreta og gå på fiskeri i Det ægæiske Hav, og i mellemtiden marcherer russerne mod Berlin«. Ved denne bemærkning sprang Hitler op, slog i bordet og råbte: »General Dietl, De er en tapper soldat, men De forstår Dem overhovedet ikke på politik«. Med en afsluttende bemærkning om den tyske »Endsiege« blev generalen permitteret. På flyveturen tilbage til Finland styrtede maskinen ned i Alperne ved Semmering, og generalen med flere af hans følge blev dræbt på stedet¹.

Den ny chef for 20. Bergsarmee blev general Lothar Rendulic, der som forgængeren opslog sit hovedkvarter i Laplands hovedstad Rovaniemi.

Tyskerne begyndte nu at indfri deres løfte om militærhjælp. Den 122. Division blev overført fra Estland til støtte for de finske tropper på Næsfrontens sydvestfløj.

Hjælpen var imidlertid ikke imponerende hverken med hensyn til kvantitet eller kvalitet. Mannerheim havde kaldt aktionen en dårlig spøg. Men den betød trods alt en stabilisering af fronten; faren var indtil videre afværget, også fordi det sovjetiske angreb var aftaget i intensitet².

En svensk Helsingfors-korrespondent skrev om de tyske troppers ankomst til Finland: »Sammenskrabet, udmattet mandskab, der blev transporteret i vogne, som var røvet fra polske bondegårde«³.

I den danske illegale presse blev resultatet gjort op således i »Information«: »Finland er i dag i samme situation som for fire år siden: Mannerheimlinien er gennembrudt. Russerne står umiddelbart foran Viborgs for-

1. Dietl, s. 267ff.

2. Tanner, s. 212.

3. Gripenberg, s. 243.

stæder, store dele af den finske hær er ved at blive afskåret af russerne, som foretager landgang på den østlige side af næsset. Der er ingen anden mulighed end at søge fredsforhandlinger gennemført. Den finske minister i Stockholm, Gripenberg er kommet tilbage til Stockholm efter en konference. Han går nu i forhandling med russerne ved svensk formidling. Samtidig er der regeringskrise i Helsinki. Man kan vente en regering Paasikivi med Gripenberg som udenrigsminister¹.

Planer om regeringsomdannelse og de første Stockholm-kontakter

Juni måneds faretruende militære udvikling på Det karelske Næs samt alarmerende indberetninger fra finske legationer i udlandet fremkaldte politiske reaktioner i Helsingfors, omend det ikke kom til at gå helt så hurtigt og gnidningsløst som meddelt af »Information« i Danmark.

Finlands gesandt i Ankara indberettede, at USA's derværende ambassadør havde udtalt, at USSR var besluttet på at likvidere Finland, inden russerne indledte den storoffensiv på østfronten, som Stalin havde stillet vestmagterne i udsigt på mødet i Teheran, og den skulle finde sted meget snart efter de allieredes landgang på kontinentet. USA-ambassadøren mente, at Den røde Hær ville nå frem til Helsingfors omkring midten af juli; USA ville ikke være i stand til at hindre en sovjetisk okkupation af Finland. Fra det finske gesandtskab i Bern var der indløbet et telegram om, at i diplomatiske kredse i Schweiz' hovedstad var der forlydender om, at det var Sovjetunionens hensigt at okkupere Sydfinland og Ålandsøerne, likvidere general Dietls tropper i Nordfinland og invadere Norge². Præsident Ryti anså en regeringsomdannelse for nødvendig for at kunne indlede fredsforhandlinger. Mannerheim fik tilbudt statsministerposten, men svarede kategorisk nej; forsvarsminister Waldén afslog af helbredsgrunde. Mannerheim anså iøvrigt ikke en ny regering for ønskelig af hensyn til Tyskland, og det ville endvidere virke skadeligt på moralen i hæren³.

Den 20. juni ringede Mannerheim til statsministeren; han var dybt pessi-

1 . »Information«, nr. 203, 20. juni 1944.

2. Procopé, s. 170-71.

3. Rudolf Waldén (1878-1946), militæruddannelse, general 1942, forsvarminister fra 1940 til november 1944, fremtrædende industrialist inden for savværks- og papirindustrien, fra 1920 leder af koncernen »Yhtyneet paperitehtaat«, der var en fusionsdannelse af landets største papirfabrikker. *Mannerheim*, s. 391.

mistisk, nærmest panikslagen; nu drejede det sig ikke længere om dage, men om timer. Marskalken tilrådede nu dannelse af en ny regering, der skulle tage et frisk fredsiniciativ. På Ekudden mødtes Ryti, Linkomies, Ramsay og Tanner for at drøfte mulighederne for regeringsskifte. Waldén undslog sig med henvisning til dårligt helbred. Derefter kom Ramsay i forgrunden, selv om han tidligere var blevet anset for uegnet som regeringschef, eftersom han ikke beherskede det finske sprog tilfredsstillende.

Han gik i gang med at undersøge mulighederne; det stod klart, at Tanner ikke kunne komme med i en fredsr regering; i Moskva var han den mest forhadte af de finske politikere¹.

Med hensyn til en eventuel ny regering under Ramsays ledelse slog Mannerheim pludselig om. Han frarådede at skifte regering, men typisk for ham ønskede han ikke personlig at give udtryk for sin ændrede opfattelse, men brugte Waldén til at vælte planerne, idet denne erklærede, at han ikke under nogen omstændigheder ville fortsætte som forsvarsminister. Ryti, der var nærværende, tabte fatningen, slog i bordet og skreg op om, at det var Waldéns pligt, men han stod fast på sin beslutning. Når Waldén som Mannerheims nærstående tillidsmand nægtede at være med, kunne det kun betyde, at Mannerheim havde skiftet mening. Hvorfor? Linkomies gætter på, at under armeens desperate kamp ville et regeringsskifte svække kampmoralen, og så betydelig var marskalkens indflydelse, at Ramsays forsøg følgelig løb ud i sandet².

Tanner besværer sig i sine memoirer over, at det er helt umuligt at hemmeligholde vigtige politiske beslutninger, da disse takket være fredsoptionen meget hurtigt siver ud til offentligheden. Nogle af disse mennesker optræder senere i historien som ledende medlemmer af det kommunistiske parti, føjer Tanner bittert til³.

Tanners bekymringer var ikke ubegrundede, eftersom overvejelserne inden for den finske politiske inderkreds om en regeringsomdannelse var kommet en del af den svenske presse for øre, og rygtevis bekendtgjorde den, at udenrigsminister Ramsay var udset til at afløse Linkomies på statsministerposten. Denne forhastede og urigtige meddelelse gjorde forhandlingerne i Helsingfors endnu mere komplicerede, så meget mere som de følgende dages begivenheder gjorde situationen helt uoverskuelig. (jfr. Ribbentrops besøg, se s. 547ff)⁴.

1. Linkomies, s. 276.

2. Linkomies, s. 277.

3. Tanner, s. 191.

4. Klink, s. 39.

Fra finsk side havde man i hele perioden lagt stor vægt på at holde vejen til Washington åben, idet finnerne mente, at der fortsat kunne trækkes på en god portion goodwill i USA, som gik tilbage til vinterkrigens dage, men fra midten af juni forværredes forholdet.

Den finske gesandt i Washington Hjalmar Procopé samt tre legationsråder fik udvisningsordre, og de pågældende blev fra nu af indtil afrejsen fra New Orleans den 22. juni med et spansk skib nøje overvåget af FBI-folk.

Udvisningen blev begrundet med uvenlig, fjendtlig virksomhed. »Sunday Star«, Washington, skrev, at Procopé havde givet udtryk for protyske sympatier og forsøgt at mistænkeliggøre Sovjetunionen i den amerikanske offentlighed. Tre gange tidligere var han blevet advaret på grund af »uvenlig virksomhed«, ligesom han havde ladet ukloge bemærkninger falde i private samtaler. Bestemmelser fra 1942 forbød udenlandsk legationspersonale at fremsætte politiske erklæringer, hvilket Procopé ikke havde taget særlig alvorligt. Han skulle have omtalt russerne, som »vore fælles fjender« og have udtalt sig om »Roosevelts storslåede plan om at udlevere hele Europa til russerne«. Legationsråd Vahervuori havde brugt udtrykket »ham jøden Morgenthau«, og hans kollega Toivola plantede antisovjetiske historier i de aviser, der ville trykke dem, og søgte på den måde at så splid i den allierede lejr. »Evening Star« skrev, at Procopé i indberetninger til Helsingfors havde overdrevet USA.s venlige følelser over for Finland og skulle derved have bidraget til det finske afslag på Moskvas fredstilbud i foråret. State Department havde anmodet Procopé om at tilskynde sin regering til at antage det sovjetiske forslag. Den finske gesandt viderebragte opfordringerne, men lod samtidig sin regering forstå, at det amerikanske folk ikke delte State Departments holdning. Den overstrømmende sympati, der i

Vinterkrigens dage var blevet Finland til del, kunne dog endnu komme til udtryk. Kongresmedlemmerne Knutson, Minnesota, og Vandenberg, Michigan, angreb Roosevelt og udenrigsminister Hull for »den usle behandling af Finland« og antydede, at USA.s regering havde givet efter for sovjetisk pres om »to kick out the Finnish fascists«.

Dagen før Procopé blev erklæret »persona non grata« havde Finland ironisk nok lige indbetalt det ordinære afdrag på sin gæld til USA fra første verdenskrig på 148.445.06 dollars. De diplomatiske forbindelser mellem de to lande var dog ikke definitivt afbrudt. I Washington blev to underordnede legationsfunktionærer tilbage, og i Helsingfors forblev Gullion på sin post. Den finske regering anså det for vigtigere end nogensinde, at USA.s legation i det mindste symbolsk blev opretholdt. Bitterheden mod USA var dog udbredt; »som at slå på en bokser, der allerede var gået i gulvet«, sagde man i den finske hovedstad ¹²³.

Om aftenen den 21. juni besluttedes det på et møde hos Mannerheim, hvor præsidenten, stats-, udenrigs- og forsvarsministeren deltog, at sondere fredsmulighederne via den finske legation i Stockholm. Formanden for rigsdagens udenrigspolitiske udvalg professor Voionmaa blev orienteret om beslutningen. Samtidig understregede Mannerheim, at mere effektiv hjælp fra Tyskland var nødvendig for at kunne modstå det russiske pres⁴. Med denne beslutning som udgangspunkt blev de første spinkle tråde spundet, som lidt efter lidt knyttede de tre hovedpersoner Alexandra Kollontáj, Erik Boheman og Georg Gripenberg sammen i et stadig tættere væv⁵.

Kabinetssekretæren skildrer Gripenberg som en usædvanlig smidig forhandler i en vanskelig situation, en varm tilhænger af de allierede; han nærede afsky for nazisterne og troede ikke et øjeblik på tysk sejr. Ikke mindst derfor måtte man i Sverige tillægge hans informationer om finnernes vanskeligheder stor vægt⁶.

Den 22. juni sendte Ramsay sin sekretær, daværende kaptajn Andreas Segerkrantz, med fly til Stockholm. Han medbragte en instruks, som Gripenberg omgående skulle lade gå videre til madame Kollontáj via Boheman. Instruksen lød: »Finland rede til forhandling om fred - kan sende delegation til Moskva med fuldmagter«. Af hensyn til risikoen for at instruksen kunne falde i tyskernes hænder, blev intet skrevet ned. Segerkrantz skulle bare lære irkelholdet udenad, og først da flyet nærmede sig Bromma havde han nedskrevet budskabet. Ad den foreskrevne vej nåede det sent om aftenen frem til madame Kollontáj⁷.

1. Hjalmar Procopé (1889-1954), uddannet advokat, i udenrigsministeriets tjeneste fra 1918, handelsminister 1920-21, udenrigsminister 1924-25, 1927-31, gesandt i Washington 1938-44, forsvarsadvokat for Risto Ryti ved krigsansvarlighedsprocessen 1945-46, efter 1946 nærmest betragtet som »persona non grata« i sit hjemland, hvorefter til sin død bosat i Sverige og andetsteds i udlandet.
2. *Hjalmar Procopé Kokoelma*. 602:121. Lähettiläskaudelta Washingtonissa, Kansian 79, s. - 3. Schwartz, s. 87. Tanner, s. 266.
3. Henry Morgenthau (1891-1967), amerikansk finansminister 1934-45, en af præsident Roosevelts nærmeste rådgivere, ophavsmand til Morgenthauplanen som anbefalede, at Tyskland efter krigen skulle miste al sin industri og minedrift og forvandles til et rent agrarsamfund.
4. Procopé, s. 163.
5. Georg Gripenberg (1890-1975) var født i St. Petersburg, trådte i 1918 i finsk udenrigstjeneste, gesandt i London 1933-41, i Vatikanet 1941-42, i Stockholm 1943-56 og sluttelig Finlands ambassadør ved FN 1956-59.
6. Boheman, s. 247.
7. Som meddelt Jägerskiöld af Andreas Segerkrantz, *Jägerskiöld*, s. 409-10.

Den følgende dag blev Gripenberg kaldt til udenrigsdepartementet, hvor Erik Boheman ventede ham med svaret fra Moskva: »Da vi flere gange er blevet bedraget af finnerne, ønsker vi fra den finske regering en erklæring underskrevet af præsidenten og udenrigsministeren om, at Finland er rede til at kapitulere og til at henvende sig til Sovjetregeringen med anmodning om at slutte fred. I så fald er Moskva rede til at modtage en finsk forhandlingsdelegation«. Boheman havde over for madame Kollontáj bemærket, at der forekom en modsigelse mellem »kapitulation« og »forhandling«. Den sovjetiske ambassadør havde svaret, at vægten lå på ordet »rede« til kapitulation - der var intet krav om kapitulation. Boheman: »Kapitulation er et odiøst ord. Betyder det nedlægge våbnene eller slutte krigen?« Kollontáj: »Telegrammet siger udtrykkeligt kapitulation - intet andet udtryk er muligt«¹.

Samme dag begyndte rygterne allerede at svirre i den svenske hovedstad. Klokkeren 14 udkom »Aftonbladet«, der fra en i almindelighed velunderrettet kilde kunne oplyse, hvilke krav Moskva stillede for en våbenstilstand: 1. 1940-årets grænser. 2. Fri gennemmarchret for sovjetiske tropper hvorsomhelst i Finland til bekæmpelse af general Dietls divisioner. 3. Flyvebaser i Østerbotten. 4. Baser på Ålandsøerne. 5. Finland skal for fremtiden bryde med sin nordiske orientering. Klokkeren 16.30 blev det meddelt, at de bragte oplysninger stammede fra »New York Times«s Stockholm-korrespondent. Klokkeren 17.20 lovede det svenske udenrigsministeriums pressechef Helsingfors, at morgenbladene i Sverige ikke ville udsende »Aftonbladet«s sensationelle oplysninger, der savnede enhver grund i virkeligheden².

På det tidspunkt havde begivenhederne i Helsingfors taget fart. Den finske regering var blevet overrumplet af et uforudset, ubehageligt og ubetimeligt intermezzo.

Rigsudenrigsminister Joachim von Ribbentrop i Helsingfors

Natten mellem den 21. og 22. juni indløb til det tyske gesandtskab i Helsingfors et citissime-telegram:

Rigsudenrigsminister von Ribbentrop med en personlig stab på 14 personer ville i løbet af dagen ankomme i fly til Helsingfors. Han ønskede en

1. Gripenberg, s. 236-37.

2. Vainö Tanner Kokoelma 43, s. 7-8.

forhandling med præsidenten, og mødet skulle hemmeligholdes. Indkvarterings- og provianteringsspørgsmålet voldte vanskeligheder. Det tyske gesandtskab var bombebeskadiget og kunne ikke beboes. Blücher selv boede 26 km uden for byen, men det lykkedes at få evakueret et hotel i hovedstaden til Ribbentrop og hans følge. På det tidspunkt opholdt Ryti sig i sit sommerhus på Ekudden, hvor han fik underretning om det ret så ubehagelige besøg. Det første møde blev berammet til klokken 20 samme dags aften. På vejen fra flyvepladsen spurgte Ribbentrop den tyske gesandt: »Findes der 1.000 pålidelige mænd til om nødvendigt at tage magten?« Blücher svarede, at ca. 3 % af befolkningen ville måske støtte et sådant kup og et autoritært styre, men deriblandt findes der ikke en eneste med lederegenskaber¹.

Hvorfra kom tilskyndelsen til Ribbentrops rejse til Helsingfors? Linkomies antyder, at initiativet kunne være kommet fra Hans Metzger, presseattaché ved den tyske legation. Han talte flydende finsk, havde nær kontakt med IKL.s ledende folk, som uden om regeringen pressede på for at få våbenhjælp fra Tyskland og en nærmere politisk forbindelse med Det tredje Rige. Disse kredse mente, at nu var situationen moden til at opstille politiske krav.

At tyskerne anså dette spørgsmål for at være overordentlig vigtigt fremgår af den kendsgerning, at en stormagts udenrigsminister personlig begav sig til et lille lands hovedstad for at gennemføre denne mission. Ribbentrop kan selv have haft to gode grunde hertil. For det første regnede han med, at en pression i den for Finland katastrofale situation skulle have den af Hitler ønskede politiske effekt, og for det andet ville et positivt resultat have været en personlig prestigegevinst for hans egen vaklende position². Se også bilag 4.

For finnerne, der var i fuld gang med overvejelser om regeringsskifte og tilløb til fredsforhandlinger med russerne, kom Ribbentrops ankomst højst ubejlignet. Tanners bemærkning om situationen var træffende: »Det var lige det, der manglede! Nu er det den totale forvirring«³.

Den natlige samtale mellem Ribbentrop og Ryti på tomandshånd formede sig først som en optimistisk monolog fra Ribbentrops side. Han udtrykte vished om den endelige tyske sejr, der fandtes store reserver i beredskab, krigsproduktionen var i opsving. Den, var henlagt til underjordiske anlæg og fjerne dalstrøg i Alperne, beskyttet mod fjendtlige flyangreb. Og nye

1. Blücher, s. 368-69.

2. Linkomies, s. 287.

3. Tanner, s. 274.

våben var under udvikling. V I og V 2 var gengældelsesvåben, der ville rette et knusende slag mod England. Med enmandsubåde ville krigsførelsen på havet blive meget mere effektiv, samtidig med at der var opfundet et middel mod de allieredes radar, der kunne uskadeliggøres. Ryti indvendte, at de kolde fakta ikke talte til gunst for Tyskland; hvis Estland skulle gå tabt for tyskerne, ville situationen være håbløs for Finland, der ville være udsat for sovjetiske angreb fra luften og ad søvejen. Ribbentrop advarede om, at Finland ville gå sin undergang i møde, hvis det indlod sig i forhandlinger med Sovjet, og i den forbindelse rettede han et skarpt angreb på Paasikivi. Endvidere anså han USA.s gesandtskab i Helsingfors for en utilstødelig spionrede, der var til skade for både Finland og Tyskland. Præsidenten forsvarede sig med at anføre, at det var ikke tilrådeligt for Finland at skaffe sig flere fjender for tiden; USSR var fuldt tilstrækkeligt, og det var overordentlig vigtigt at opretholde diplomatiske forbindelser med USA. Ribbentrop sagde, at føreren ønskede med sikkerhed at vide, hvor Finland stod. Der måtte gives garantier, for at tyske våben ikke faldt i fjendens hænder, og så fremførte han som sin vigtigste mission: En finsk-tysk aftale som udelukkede en finsk separatfred uden tysk samtykke. Ryti mente ikke, at der i Finland ville være en enig opinion for, at landet skulle knytte sig nærmere til Tyskland; dette ville føre til splittelse og virke skadeligt.

Sluttelig spurgte Ryti, hvilken hjælp Tyskland under de nuværende forhold kunne yde Finland, hvis stilling nu var meget anstrengt. Ribbentrop svarede, at Tyskland kunne levere bombefly som Stukas, Jabos, desuden et par Sturmgeschützbrigader, som kunne holde omkring 500 russiske kampvogne i skak. Endvidere stillede han en, måske to infanteridivisioner i udsigt og fremsendelse af andre våben, ammunition m.m. til sikring af de finske fronter. Ryti henviste militære anliggender til nærmere forhandling med marskalk Mannerheim, og Ribbentrop sagde, at han den følgende dag ventede at få en redegørelse for den militære situation af de tyske generaler.

Ud på morgenen ved 2-3-tiden kom Ryti ud fra samtaleværelset, askegrå i ansigtet og fuldstændig udmattet. Ribbentrop virkede lige modsat - veloplagt og oplivet¹.

Uafhængigt af hvad der om natten var foregået mellem præsidenten og Ribbentrop holdt det udenrigspolitiske udvalg et møde i Linkomies' embedsbolig den 23. juni, hvor svaret fra Moskva blev drøftet. »Kapitulation« var anstødeligt, og statsministeren og Ramsay var modstandere af, at man forhandlede på de vilkår. Ryti foreslog et kompromis: Man kunne give

1. *Blücher*, s. 370. *Procopé*, s. 164-65. *Svensk Tidsskrift*, s. 258ff. som meddelt forfatteren personligt af forhenværende præsident Ryti.

Moskva et svar, som gik ud på, at Finland var rede til at forhandle, hvis landets suverænitet og selvstændighed blev garanteret. Linkomies mente, at et forbehold af den art var alt for alment og uden betydning. Udenrigsudvalget besluttede at undlade at give Sovjet noget svar på udfordringen. Linkomies konstaterede med tilfredshed, at det skyldtes hans holdning, at Finland undgik kapitulation og okkupation. Han mente, at når Sovjetunionen i august/september ikke gentog kravet om kapitulation kunne det skyldes finnernes faste beslutning om ikke at underkaste sig på nåde og unåde samt muligvis også en vis påvirkning på den uforsonlige sovjetiske holdning fra vestmagternes side¹.

Ribbentrop og Blücher lod Ramsay forstå, at tysk militærhjælp ville kun blive ydet, hvis Finland gik ind på at slutte en bindende aftale med Tyskland.

Mannerheim ringede til statsministeren og foreslog, at den garanti, som tyskerne krævede, muligvis enten kunne blive vedtaget af rigsdagen med et par stemmers flertal eller ved, at en del af rigsdagens medlemmer afholdt sig fra at stemme, så at det senere kunne påvises, at folkerepresentationens vilje ikke var kommet til udtryk. En anden mulighed var, at rigsdagen på grund af ukendskab til detaljerne i forslaget henskød afgørelsen til regeringen, som imidlertid ikke bifaldt nogen af Mannerheims forslag.

De tyske forhandlere kunne gå med til et kompromis, hvorved de accepterede en deklARATION, der var underskrevet af præsidenten alene².

Om aftenen den 24. juni blev der afholdt statsrådsmøde. Ramsay fremlagde et udkast til et brev fra præsidenten til Hitler, der ikke indeholdt nogen forpligtelser fra finsk side. Dette blev efter mødet forelagt Ribbentrop, der erklærede, at det var helt utilstrækkeligt. Han forelagde derefter tre aktstykker for Ramsay: 1. Brev fra præsidenten til Hitler. 2. Kommunique om forhandlingerne og deres resultat. 3. En offentlig tale, hvori præsidenten til befolkningen skulle fremlægge hovedpunkterne i den indgåede aftale mellem Finland og Tyskland. På Ekudden blev der senere om natten holdt et møde hos præsidenten, hvori deltog Ramsay, Ribbentrop og Altenburg, en af de tyske rådgivere. Efter flere timers drøftelse af Ribbentrops aktstykker blev der imidlertid ikke opnået noget resultat³.

Om eftermiddagen den 25. juni havde Ribbentrop en samtale med Ramsay. Rigsudenrigsministeren havde haft en telefonsamtale med Hitler, som ikke ville acceptere et kompromis. Føreren forlangte en fuldstændig og u-

1. Linkomies, s. 284-85.

2. Tanner, s. 207. Blücher, s. 371.

3. Procopé, s. 167.

tvetydig »Klarstellung« af Finlands politiske stilling. Fik han ikke det, ville al våbenhjælp blive indstillet. De aktstykker, som Ramsay havde modtaget den foregående dag, var endegyldige. Det udenrigspolitiske udvalg blev herefter orienteret om sagen, og det foreslog, at statsrådet burde finde en løsning under hensyntagen til, at landet befandt sig i en nødsituation. Ryti meddelte, at han ikke kunne skrive under uden rigsdagens samtykke, og at han ikke var i stand til at holde den af tyskerne krævede offentlige tale. I statsrådsmødet stemte ti medlemmer mod fem for, at sagen den følgende dag skulle forelægges rigsdagen, hvor regeringen skulle anbefale en godkendelse af de tyske krav¹.

Ribbentrop blev mere og mere utålmodig, og en rådslagning mellem ham og Blücher fik et yderst ubehageligt forløb. Udenrigsministeren bebrejdede gesandten, at han i højere grad repræsenterede de finske interesser end de tyske i så skarpe vendinger og ophidset, som Blücher aldrig havde oplevet tidligere. Ribbentrops nervesystem var på denne tid stærkt rystet. Under besøget i Helsingfors gik han først til sengs omkring klokken tre om morgenen; han fik en dosis homeopatisk sovemiddel af sin sygepasser. Denne og livvagten tilbragte derpå resten af natten uden for deres herres dør².

I Henrik Ramsays forsvarstale for krigsansvarlighedsdomstolen fremstilles det før nævnte statsrådsmøde således: »Republikkens præsident og udenrigsministeren, for hvem Ribbentrop havde fremlagt de tyske krav, mente, at disse forpligtelser ikke godvilligt kunne accepteres. Men da den militære situation stadig var dårlig, og da militærledelsen understregede behovet for våbenleverancer, besluttede statsrådet i sit møde den 25. Juni med 10 stemmer for og 5 imod at godkende de tyske krav om en alliance. Såfremt de tyske leverancer skulle blive afbrudt ... ville det betyde frontens sammenbrud. Men hvis den finske hær blev sikret en ubrudt strøm af våbenhjælp ... ville forsvaret blive stabiliseret, og landet ville således få en gunstigere udgangsposition for forhandlinger med Sovjetunionen og en fredsslutning«³.

Der synes at herske uklarhed om, hvad statsrådet egentlig stemte om i sit møde den 25. juni. Procopé, der var Rytis forsvarer, siger, at det drejede sig om aftalen med Ribbentrop skulle forelægges rigsdagen eller ej. I sin forsvarstale hævder Ramsay, at spørgsmålet var, om regeringen skulle godkende aftalen. Efter det foreliggende materiale må det antages, at Ramsays

1. Procopé, s. 167.

2. Blücher, s. 376.

3. Ramsayn poulustuspuhe, Sotasyllisoikeuden asiakirjat. II, s. 28-29.

udsagn er mest sandsynligt. På dette fremskredne tidspunkt af forhandlingerne måtte en eventuel rigsdagsbehandling af flere grunde være taget af dagsordenen som helt uigennemførlig. (Se herom også s. 558, Tanners fremstilling).

Ryti havde endvidere en samtale med Mannerheim, der anså aftalen med Tyskland for en nødvendighed, ellers var en militær katastrofe uundgåelig. Nu mente Mannerheim også, at det ikke var tilrådeligt at sagen blev forelagt rigsdagen, da man så var tvunget til at oplyse om alternativet med de russiske fredsbetingelser, hvilke i så fald ville komme til tyskernes kundskab og opmuntre dem til at stramme deres krav. I mellemtiden havde Ramsay foretaget visse modifikationer i Ribbentrops formuleringer, og han lod den tyske udenrigsminister vide, at det var det yderste man fra finsk side kunne strække sig til. Derved havde brevet til Hitler fået en sådan form, at Ryti uden rigsdagens medvirken og uden regeringens kontrasignatur kunne underskrive.

Dr.jur. Erik Castréns juridiske ekspertise antoges at garantere for fremgangsmådens konstituelle lovlighed. Hans responsum har følgende ordlyd: »Ifølge regeringsformen § 33 beslutter præsidenten om krig og fred med rigsdagens godkendelse. Heraf følger, at til selve krigens erklæring og for at kunne slutte fred kræves rigsdagens medvirken ... Præsidenten kan således ikke binde staten eller sine efterfølgere ved at afgive en forsikring til en fremmed magt om, at en igangværende krig skal fortsættes, og at fred ikke skal kunne slutes undtagen ved fælles overenskomst ... På den anden side kan rigsdagen ikke pålægge - end mindre tvinge - præsidenten til at afslutte en krig og slutte fred. Rigsdagen kan højst med det formål godkende en henstillingsmotion, som imidlertid ikke er bindende for præsidenten. Heraf følger, at præsidenten ved at forholde sig passiv faktisk kan forhindre en fredsslutning. På den måde kan præsidenten uden at overskride sine grundlovmæssige beføjelser også afgive en erklæring til en udenlandsk magt, hvis han anser, at landets velfærd kræver det, om at han personlig, det vil sige så længe hans embedsperiode varer, ikke vil slutte fred uden i forståelse med nævnte stat. Ligeså bør det anses, at præsidenten alene kan beslutte om almindelig våbenhvile, som bør holdes adskilt fra en egentlig fredsslutning¹.

Finlands tvangssituation understregedes yderligere ved den kendsgerning, at en levering af 90.000 ts. såkorn var nødvendig til næste høst; ellers måtte brødrationerne halveres, hvorved befolkningens modstandskraft ville blive undergravet.

1. Procopé, s. 168-69. Svensk Tidsskrift, s. 266.

For at pointere situationens alvor meddelte den amerikanske chargé d'affaire over for Ramsay, at USA helt ville afbryde de diplomatiske forbindelser med Finland, hvis man gik ind på Ribbentrops krav¹.

For Ryti forelå der nu tre muligheder: 1. Indlede fredsforhandlinger med russerne. Det var uklart, om Moskva forlangte ubetinget kapitulation, men præsidenten forudså en sovjetisk okkupation af Sydfinland, og at Nordfinland ville blive en slagmark mellem tyskerne og de sovjetiske tropper, i hvilken finnerne kunne blive tvunget til at deltage på russisk side mod deres hidtidige våbenbrødre. Linkomies, Ramsay og Waldén var imod kapitulation. 2. At kæmpe videre mod Sovjet alene ville være en håbløs opgave i betragtning af manglen på våben, levnedsmidler og den vaklende kammoral, selv om man i bedste fald kunne håbe på, at presset mod de finske forsvarslinier ville aftage, når Sovjet havde behov for sine styrker i offensiven i Hviderusland. 3. Alliance med Tyskland, hvilket Finland to gange tidligere havde afslået. Det ville sikre Finland den nødvendige militærhjælp og levnedsmiddelforsyninger, hvorved stillingen ved fronten kunne stabiliseres og dermed skabe en gunstigere udgangsposition for senere forhandlinger med russerne. Hvis en aftale med Tyskland blev forelagt rigsdagen, ville det fremkalde bitre meningsudvekslinger og sandsynligvis en regeringskrise, som var det værst tænkelige i landets situation. Hovedkvarteret mente, at på grund af det påtrængende behov for militærhjælp skulle Finland fortsætte krigen på tysk side. De politiske partier stod delt: Agrarpartiet og Samlingspartiet var for det tyske tilbud; socialdemokraterne, Det svenske Folkeparti og Fremskridtspartiet ville gå ind på USSR.s betingelser².

Hvis Ryti alene skrev under på aftalen, ville rigsdagen stå frit, hvis forholdene senere skulle vise sig gunstigere for en tilnærmelse til Sovjet. I så tilfælde ville kun præsidentens person være en hindring, som kunne overvindes, hvis statsoverhovedet trak sig tilbage. Og Ryti påtog sig ansvaret alene samme dag, men vejen frem til den position, som Ryti forestillede sig, skulle blive lang og trang.

Præsident Rytis brev til rigskansler Hitler fik følgende afsluttede formulering: »I betragtning af den våbenbroderhjælp, som Tyskland yder Finland i dets nuværende vanskelige situation, erklærer jeg som republikkens præsident, at jeg kun i forståelse med den tyske regerings vil slutte fred med Sovjetunionen og ikke vil tillade, at en af mig udnævnt finsk regering eller nogen anden person vil indlede forhandlinger om våbenstilstand eller

1. Tanner, s. 207.

2. Tanner, s. 194ff.

fred eller forhandlinger, som tjener disse formål uden i forståelse med den tyske rigsregering«. (Erklæringens fulde ordlyd se bilag 1).

Om morgenen vendte Det tredje Riges udenrigsminister hjem til Berlin med en hårdt tiltrængt politisk triumf i lommen. Det, man i årevis havde stræbt efter fra tysk side, var omsider blevet en realitet. Al den snak om separatfred var nu endelig manet i jorden - våbenbrødrene var blevet forbundsfæller. Ribbentrops afpresning var lykkedes, men han havde overset, at Finlands demokratiske system havde holdt en bagdør åben. Umiddelbart så det fra tysk side ud, som om omkring en halv million veluddannede finske soldater nu uigenkaldeligt kæmpede på tysk side og dermed bandt 50 sovjetiske divisioner i Europas nordøstlige hjørne. At det var Ribbentrops fortjeneste, lagde han ikke selv skjul på.

Reaktioner, kommentarer og debat

USA.s reaktion på Finlands alliance med Tyskland kom omgående. Som ventet meddelte præsident Roosevelt fra Det hvide Hus, at USA afbrød de diplomatiske forbindelser med Finland på anbefaling af chargé d'affaires Gullion og udenrigsminister Hull. Den amerikanske præsident udtalte i den anledning: »Det amerikanske folk lader sig ikke købe ved amortisationsbetalinger på gæld til USA«.

Fra tysk side fik bruddet mellem USA og Finland følgende kommentar med på vejen: »USA betragter tilsyneladende Finland som en sydamerikansk bananrepublik, men Finland er en fri europæisk stat. Det amerikanske gesandtskab og de amerikanske journalister drev åbenlys spionage i Helsingfors. Under vinterkrigen 1939-40 drak amerikanske millionærer champagne og dansede swing til ære for Finland. Derudover foretog man sig intet. Kampene på Det karelske Næs blev ligestillet med stammefejder mellem apacher og siouxer. Den camouflerede vinterhjælp til Finland skulle ske i form af en invasion gennem Nordskandinavien. Den senile udenrigsminister Hull kendte ikke forskel på Helsingfors og Helsingborg.

For Finland var det amerikanske venskab lig nul¹.

I Stockholm blev den svenske regering først den 28. juni officielt informeret om Ribbentrops besøg i Helsingfors. Utrikesdepartementet havde imidlertid natten til den 25. juni fået telefonisk meddelelse om, at »R« var ankommet til Finland, hvortil Gripenberg spurgte: »Hvem er R? Rommel eller Rundstedt?«

1. Auslands..., nr. 48.

Kabinettssekretær Boheman forelagde udenrigsminister Christian Günther teksten til Ribbentrop-aftalen. Denne hæftede sig ved ordene »den våbenbroderhjælp, som lyskland yder Finland i dets nuværende vanskelige situation«. »Er formuleringen affattet således for tidsmæssigt at begrænse Finlands tilknytning til Tyskland?«, spurgte Günther. Det mente Gripenberg; enhver anden end Ryti vil kunne slutte fred med Sovjetunionen¹.

Den svenske regering var foruroliget over udviklingen i Finland. Statsråd Nils Quensel har skildret en regeringsdrøftelse i den anledning. Den svenske hærchef general Jung var den udfarende kraft: »Stemningen i de ledende kredse i Helsingfors er alt for optimistisk ... Tysklands nederlag er uundgåeligt ... Ruslands fredsbetingelser vil med tiden blive hårdere og hårdere ... Finland mister sin selvstændighed, og russerne bliver vore naboer... et endnu alvorligere militærpolitisk problem end før«. Det blev drøftet, om man fra svensk side skulle prøve at få de finske politikere og den militære ledelse til at indse, hvor farlig forbindelsen med Tyskland var og lægge kursen om, inden det blev for sent. Quensel anbefalede et besøg hos Mannerheim, som var i opposition mod Ryti og hans tyske politik. Hvis Mannerheim ville tage initiativet, ville al snak om et dolkestød i ryggen på Finland forstumme. Men statsminister Per Albin Hansson anså det for farligt at drive en kile ind blandt finnerne på dette tidspunkt, og dermed faldt interventionsplanerne til jorden².

Et så omstridt og fundamentalt skridt som Ribbentrop-Ryti-aftalen udløste selvsagt en stribe svenske pressekommentarer.

I begyndelsen mente flere aviser, at et tysk kup havde fundet sted i Finland i lighed med det, som var foretaget i Ungarn, og at ministeriet Linkomies nu var en ren Quisling-regering. »Finlands regering sidder nu på de tyske bajonetter«, fastslog Richard Lindström i »Morgontidningen«:

»Finland er nu en tysk provins som Schwaben eller Thüringen« og videre: »Er man virkelig aldeles døv og blind i den finske regering over for det, som sker rundt om på krigsskuepladserne?«

»Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning« talte rent ud om »Rytis pronunciamento«, og »Arbetaren« håbede på et folkeoprør mod Ryti - »Det finske demokratis sidste værn er manden på gaden - han kan i sidste øjeblik kaste diktatorerne på porten, så kan demokratiet endnu reddes«. »Dagsposten« indtog dog det standpunkt, at Finland måtte gøre resolut modstand

1. Gripenberg, s. 239, 244.

2. Nils Quensel (1894-1971), jurist, embedsmand, præsident i Kammarrätten 1940-61, konsultativ statsråd fra 1936 til 1951, da han trak sig tilbage efter en skandale i forbindelse med en homoseksuel straffesag. Quensel, s. 254.

og føre en kamp til det yderste mod den angribende stormagt - et synspunkt det pågældende blad stod isoleret med. »Svenska Morgenbladet« skrev selvretfærdigt: »Vi (svenskerne) ville under alle omstændigheder aldrig binde vor skæbne til Hitlers Tyskland. »Svenska Dagbladet«: »I verdenskrigens ellefte time har Finlands regering bundet nationens skæbne til Det tredje Rige, som er omringet fra alle sider og kæmper for sit liv«.

»Stockholms-Tidningen«: »Tyskland er langt fra i stand til at yde den hjælp, som kan vende krigslykken, og som er nødvendig for at redde Finland. Det som venter dette land kan ikke blive andet end en gentagelse af de ulykker og lidelser, som er overgået Italien«. »Aftontidningen« formodede, at den tyske krigsledelse havde tildelt Finland en pindsvinestilling, som kunne efterlades, når Baltikum var blevet evakueret. Den overordentlig skarpe reaktion i svensk presse, der grænsede til bitterhed, kunne forklares ved, at Finland aldrig tidligere - ikke engang i foråret 1944 - havde ænset de svenske fredstilskyndelser¹.

For den danske presses vedkommende må man tage de særlige forhold i betragtning, som med hensyn til censur, tvangsindlagte pressemeddelelser fra DNB m.m. var gældende i besættelsestiden.

»Berlingske Tidende« den 28. juni (DNB): »Der opnåedes på alle punkter fuld enighed i rigsregeringens og den finske regerings opfattelser, båret af våbenbroderskabsånden mellem hærene og venskabet mellem de to folk«, hvorefter der citeres fra »Völkischer Beobachter«: »... i Finland er man overbevist om, at der ikke findes nogen udvej med Moskva, fordi ethvert forsøg på ad diplomatisk vej at nå til en mellemstatlig ordening må mislykkes som følge af bolschevismens erobringsplaner«, og fra »Deutsche Allgemeine Zeitung«: »... finnerne har ikke ladet sig lede på afveje af skinhellige bolshevistiske tilbud ... Finland er samtidig en hjørnepille og en bølgebryder for Europas forsvar imod bolshevismen«.

»Social-Demokraten« den 30. juni 1944. Berlin, Torsdag (RB): »Visse svenske blades tagen stilling til det i Helsingfors opnåede resultat gøres i tyske kredse til genstand for skarpe betragtninger... som nonsens betegnes navnlig påstanden om, at rigsudenrigsministeren skulle have begivet sig til Helsingfors ud fra en tvangssituation«.

Når man vender blikket mod de ledende finske politikeres beretninger om, hvad der i virkeligheden var foregået under midsommerkrisen og deres måde at løse den på, så hersker der megen uklarhed. Dette gælder i særdeleshed præsidentens underskrift på aftalen med Tyskland. Ud fra det foreliggende kildemateriale kunne man stille spørgsmålet: Hvem var det, der

1. Marandi, s. 251ff.

påtog sig ansvaret(æren) for at have rådet Ryti til med sin egen underskrift alene at pålægge landet forpligtelser i forhold til Tyskland? Eller spurgt på en anden måde: Hvem fik ideen?

Statsminister Linkomies tildeler i sine erindringer sig selv den afgørende rolle, da beslutningen skulle tages. han ræsonnerede sig frem til følgende argument mod rigsdagens medvirken: Hvad ville der ske, hvis rigsdagen skulle gå imod aftalen med Tyskland? Så måtte regeringen gå af, og efter parlamentarisk skik måtte så Det svenske Folkeparti og Socialdemokratiet påtage sig regeringsansvaret og vælge det andet alternativ: fredsforhandlinger med USSR, hvilket ville fremkalde en voldsom opinion mod regeringen. Dette kunne tyskerne udnytte, og på den måde ville landet havne i fuldstændig opløsning. Regeringen måtte sammen med præsidenten tage ansvaret alene. Linkomies tog i bil ud til Ryti på Ekudden, hvor præsidenten blev stillet over for et ultimatum: Linkomies ville omgående indgive sin afskedsbegæring, hvis præsidenten ikke på regeringens anbefaling skrev under uden rigsdagens medvirken. Ryti virkede meget nervøs, men sluttelig accepterede han; dog modsatte han sig indigneret at holde nogen radiotale til nationen om det, der var blevet besluttet. Til Linkomies' store undren lod Ryti senere under krigsansvarsprocessen retten forstå, at det var på Mannerheims indstændige opfordring med henvisning til den militære nødvendighed, at han havde skrevet under uden rigsdagens godkendelse og uden en ministers kontrasignatur. Talen til nationen måtte Linkomies så senere holde¹.

Ryti hævdede senere for krigsansvarlighedsdomstolen, at hans vurdering havde vist sig at være rigtig. »Vi var i en frygtelig situation. Hjælp var nødvendig for at undgå en militær katastrofe ... men i fald hjælpen blev modtaget var dens forudsætning en risikabel forbindelse, som, såfremt den skulle blive langvarig, også kunne ende i en katastrofe. Denne løsning indebar for Finland dog den mulighed, at landet kunne undgå fuldstændig tilintetgørelse. Såfremt jeg alene påtog mig ansvaret for aftalens indgåelse, kunne rigsdagen bevare sin juridiske og moralske handlefrihed til at anlægge en ny kurs, når den mente, at det ville være hensigtsmæssigt og rigtigt. I statsrådets behandling af denne sag, erklærede jeg, at jeg var parat til at gå af, når et sådant gunstigt tidspunkt skulle indtræffe«².

Den efter krigens afslutning vedtagne krigsansvarlighedslov indebar, at landets præsident på det tidspunkt i efteråret 1945 kunne stilles for retten. Mannerheims navn kom dog ikke for alvor på tale i forbindelse med de

1. Linkomies, s. 292-93.

2. Rytin puolustuspuhe, S.a. II, s. 7.

personer, mod hvem der skulle rejses tiltale. Paasikivi som statsminister og kredsen omkring ham var fast besluttet på, at der ikke skulle rejses anklage mod den forhenværende marskal. Det var også af betydning at sovjetregeringen heller ikke ønskede nogen aktion mod landets præsident; han var en betydningsfuld garant for loyal opfyldelse af våbenstilstandsvilkårene og en korrekt politik. Ved flere lejligheder fik Mannerheim tilmed af kontrolkommissionen forsikring om, at han ikke havde noget at frygte i den retning. Det er også bemærkelsesværdigt, at de finske kommunister i regeringen havde en tilsvarende mådeholden stilling.

Men Mannerheim selv ønskede fuld klarhed over sin egen situation. Derfor tilbød han i et brev af 14. oktober 1945 til justitsråd Onni Petäys, at han var rede til at modtage justitsråden og besvare spørgsmål, som måtte have relevans til hans eventuelle ansvarlighed. Onni Petäys var af justitsminister Kekkonen blevet anmodet om at lede en forundersøgelse mod de krigsansvarlige finske politikere på grundlag af Hornborgkomiteens betænkning (se s. 584).

Mødet blev fastsat til den 18. oktober og fandt sted på Mannerheims bolig Brunsparken nr. 22; tilstede var endvidere præsidentens adjudant oberst Ragnar Grönvall, der tog referat. Petäys havde i samråd med Kekkonen formuleret 25 spørgsmål til præsidenten, hvoraf to har betydning for Ribbentrop-Ryti-aftalen.

Spørgsmål nr. 22: Hvad var hr. Marskalkens opfattelse af den af Ribbentrop krævede aftale.

Svar: At den var aldeles nødvendig for at få militærhjælp uden hvilken vor situation var katastrofal. Der måtte skabes militær ligevægt, fronten stabiliseres og kampmoralen højnes. Derved kunne der senere skabes muligheder for fredsforhandlinger med russerne. Det var meningen, at præsidenten skulle underskrive en forpligtelse, der kun var bindende for ham selv. Dette var min holdning, som jeg fremførte med stor vægt over for præsident Ryti. Min tanke var, at præsidenten skulle gøre dette uden at underrette regeringen, og uden at noget regeringsmedlem kontraherede aftalen. Og det skulle ske så hurtigt som muligt og derpå fredsforhandlinger.

Petäys: Forskellen var altså, at Ryti gjorde dette i regeringen?

Mannerheim: Ja, det var forskellen. Ikke desto mindre var det fra præsident Rytis side en medborgerlig bedrift, som jo i hvert fald gav landet nye chancer. Han gjorde landet en overordentlig stor tjeneste. På det tidspunkt var moralen langt nede, og jeg tror, regeringen var parat til at strække sig meget vidt.

Petäys: Kan man tænke sig, at nogen finne - måske i den bedste mening - havde givet Ribbentrop et vink om at komme?

Mannerheim: Det er nok muligt, men det er svært at vide.

Spørgsmål nr. 23:

Har hr. Marskalken siden forsvaret præsident Rytis handling i den sag?

Svar: Ja, og det vil jeg fortsat gøre. Dengang kom den ene og den anden fra regeringen og sagde, at vi måtte overgive os på nåde og unåde, hvortil jeg svarede: Under ingen omstændigheder.

Petäys: Må jeg spørge, hvilke regeringsmedlemmer det var?

Mannerheim: I telefonen sagde jeg til Waldén, at eftersom Ribbentrop lader sig nøje med dette (Rytis underskrift alene), så er det en sag, man bør ordne på den måde. Det er allerbedst, at hverken regering eller rigsdag forpligtes.

Optegnet som her fremstillet i det omfang, som det har været muligt uden kendskab til stenografi, og bekræftet, at det er gjort på ære og samvittighed.

Første adjutant
oberst Ragnar Grönvall¹

Tanner beretter, at præsidenten i begyndelsen ikke ville gå med til at underskrive uden rigsdagens samtykke; han fastholdt, at de lovlige formler i et så vigtigt anliggende måtte overholdes. Først efter at have rådspurgt to forfatningsekspertter, der forsikrede, at loven ikke hindrede en foranstaltning af den art, bestemte Ryti sig til at signere. Hvorvidt de også udtalte sig om aktstykkets gyldighed, forlyder der ikke noget om².

Tanner sammen med sine fire socialdemokratiske ministerkolleger plus en fremskridtsmand stemte i statsrådet imod at lade Ryti godkende aftalen. Først efter at Ribbentrop var fløjet til Berlin med Rytis underskrift på dokumentet i lommen meddelte Tanner den socialdemokratiske partiledelse, at han for sit vedkommende ikke ville tillægge det underskrevne papir nogen større vægt. Vigtigere aftaler var blevet brudt, når der var behov for det³.

Det svenske Folkeparti udtrykte sig meget skarpt. Dets rigsdagsgruppe erklærede, at regeringens fremgangsmåde var i åbenlys strid mod forfatnin-

1. Oberst Grönvalls notater den 18. oktober 1945, Justitskanslerembedets Arkiv.

2. *Tanner*, s. 209.

3. *Tanner*, s. 214.

gen og tog afstand fra partiets to regeringsrepræsentanter, Ramsay og Ehrenrooth, der havde stemt for, at præsidenten skrev under¹.

Fra uventet hold hørtes pludselig en stemme efter mange års tavshed.

I et interview i Finlands TV udtalte den næsten 70-årige forhenværende presseattaché Hans Metzger i september 1981, at efter hans mening forpligtede aftalen med Ribbentrop kun præsident Ryti personligt og kun så længe, han var republikkens præsident. Metzger hævdede endvidere, at det var hans forslag, at Ryti alene skulle underskrive, og at det var lykkedes ham at overbevise den tyske udenrigsminister om, at det var Ribbentrop selv, der skulle have undfanget ideen. Metzger bestred, at han nogensinde skulle have været - som det var påstået - »Hitlers øje og Himmlers øre«. Han havde aldrig haft nogen afgørende indflydelse, men blot fungeret som mellemmand. Under sin løbebane havde han dog fået en vis indsigt i magtstrukturens intriger og kringelkroge². Om Hans Metzger iøvrigt, se bilag 4.

Om den forfatningsmæssige lovmedholdige ret for en finsk præsident til uden rigsdagens medvirken og godkendelse - på egen hånd med sin underskrift alene at pålægge sit land forpligtelser i forhold til en anden magt henvises til Hornborgkommissionens betænkning på side 584.

Denne undersøgelses centrale spørgsmål drejer sig om to forhold: 1. Hvorfra stammer inventionen om, at Ryti alene ved sin underskrift kunne forpligte Finland?

Mannerheims påstand om, at det skulle skyldes ham, er ikke sandsynlig. Hans memoirer tjener bl.a. til at stille marskallen i et fordelagtigt lys, og det er ikke nogen ringe bedrift at have bidraget til at finde redningsplanken i en kritisk situation. I Tanners meget udførlige redegørelse for hele hændelsesforløbet op til den 26. juni omtales intetsteds noget om Mannerheims forslag i den form, som det skildres i dennes »Minnen«. At præsidenten alene skulle underskrive aftalen, mener Tanner var en tysk opfindelse, hvorimod general Erfurth hævder, at det var de finske kronjuristers forslag³.

Det kan forekomme ret forbløffende, at man i Tyskland lod sig stille tilfreds med Rytis brev som eneste garanti for pagten mellem de to lande. General Rendulic har forklaret fænomenet på den for ham karakteristiske facon: »I følge finsk statsret har præsidenten fuldmagt til at indgå for landet forpligtende traktater med andre stater også uden parlamentets kendskab og godkendelse«⁴.

1. Born, s. 226.

2. Nevakivi, s. 21-22, 33-34.

3. Tanner, s. 202. Erfurth, s. 244.

4. Rendulic, s. 277.

Intet kan være mere forkert. Ifølge den finske regeringsform af 1919 skal rigsdagen godkende alliancer og handelsaftaler, ligesom præsidenten i spørgsmål om krig og fred er bundet af rigsdagen.

Mon den udenrigsministerielle ekspertise i Wilhelmstrasse virkelig havde samme opfattelse som Rendulic? Næppe. Men én ting er, hvad man kunne betvivle i Auswärtiges Amt, noget helt andet er, hvad man tænkte og handlede efter i den nazistiske parti-statsledelses top.

Til fordel for Tanners påstand om, at fremgangsmåden var af tysk proveniens, taler hele den nazistiske statsfilosofi og forestillinger om førerprincippet. Hitler og Ribbentrop kunne ud fra deres autoritære forudsætninger ikke forstå det finske folks frihedstraditioner. I diktaturstater havde man ingen respekt for forfatning, love, rigsdag og offentlig opinion. En bevægelse som den finske fredsopposition ville have været utænkelig i Det tredje Rige. Men de var ofre for et selvbedrag: Et stykke papir med et statsoverhoveds underskrift alene var et værdiløst dokument - »Nur ein Läppchen Papier«.

Det kan endvidere fremhæves, at ordlyden i præsidentens løfte er så forsigtigt affattet, at mere end een udlægning med rimelighed er mulig. Tyskerne ville til enhver tid henholde sig til dokumentets ånd, hvorimod finnerne ud fra deres historiske erfaringer ville procedere på dets bogstav. Det er karakteristisk, at de sidstnævnte er mestre i fortolkningen af statens og samfundets retsregler og bestemmelser. Denne specielle interpretationskunst blev højt udviklet i russificeringstiden fra slutningen af forrige århundrede til første verdenskrig. Takket være finsk skarpsindighed på dette område opnåede centralstyret i zartidens Sankt Petersborg aldrig de tilsigtede resultater i datidens Storfyrstendømme Finland.

2. Hvem tilskyndede præsidenten til alene at underskrive aftalen? Den mulighed at præsidenten helt på egen hånd - uden at rådføre sig til nogen side - skulle have taget beslutningen, kan man se helt bort fra. Ryti skildres intetsteds som en stærk og selvstændig natur. Linkomies siger lige ud, at der overhovedet ikke har eksisteret nogen såkaldt »Ryti-politik«. Ryti var totalt passiv og fulgte i almindelighed de beslutninger, der blev taget i regeringen eller i det udenrigspolitiske udvalg.

Jeg anser det for ubestrideligt, at statsministeren i dette tilfælde som ved andre lejligheder var den stærke mand bag præsidenten. Linkomies har lagt stærkt pres på Ryti, og afstemningen i statsrådet peger i samme retning. Det samme gælder Mannerheim, som henviste til den katastrofe, som det finske forsvar stod umiddelbart overfor, hvortil kommer, at forfatningseksperteren ingen indvendinger havde mod præsidentens handlemåde.

I begyndelsen af juli var der endnu en løbende fortolkningsdebat om det

sovjetiske kapitulationskrav. I statsminister Linkomies' radiotale den 2. juli blev kravet udlagt som »betingelsesløs kapitulation«. Dagen efter tog det svenske kommunistorgan »Ny Dag« til genmæle og forklarede, at Finlands fredsforhandlere var velkomne i Moskva, såfremt de bragte en principerklæring om, at Finland var beredt til at kapitulere. Kapitulationen skulle altså ikke finde sted først, og den afhang til syvende og sidst af Finlands godkendelse af fredsforhandlingerne. »Svenska Dagbladet« gik den 4. juli skarpt i rette med de finske ledes forsømmelse med hensyn til at undersøge kravets indhold, inden de besluttede sig til at godkende Ribbentroppagten. Bladets lederskribent bygger på en forklaring i »Pravda«, der siger, at rygterne om et krav om »betingelsesløs kapitulation« er fuldstændig grundløst¹.

Også de underjordiske nyhedsorganer i Danmark kommenterede Finlands skæbnestund: »Den finske regering kan ikke slutte fred, fordi Finland er økonomisk afhængigt af Tyskland ... London radio oplyser... at tyske tropper er rykket ind i Helsingfors for at hindre den finske rigsdag i at handle uafhængigt af regeringens beslutning om at fortsætte krigen. De finske socialdemokrater, Det svenske Folkeparti og Fremskridtspartiet sætter sig kraftigt imod regeringens afgørelse. Overenskomsten med Ribbentrop kritiseres så skarpt på et lukket møde i rigsdagen, at Ryti besluttede sig til at forelægge rigsdagen en fuldbyrdet kendsgerning ... Rigsudenrigsminister von Ribbentrop har lovet den finske regering så megen tysk hjælp, at Viborg kan tilbageerobres ... I Sverige forlyder det, at Tanner er trådt tilbage ... Keitel er ankommet til Helsinki. En Waffen SS-general ventes ligeledes«².

»Den forbryderiske, herskende klike i Finland, som efter Hitlers krav tilbageviste Sovjetunionens storsindede fredstilbud, har faktisk kastet Finland ud i en militær katastrofe ... De finske eventyreres skamløse løgne er afsløret.

De foregøglede det finske folk, at Den røde Hær ikke ville foretage nogen offensiv. De lullede folket i søvn med historier om tyskernes styrke. De hviskede alle mulige amnestuehistorier om den hjælp, som finnerne ville kunne finde hos amerikanerne, i ørerne på de godtroende. Alt dette sludder er blevet dernenteret af sovjetkanonernes første salver... offensiven har tilintetgjort legenden om forsvarsværkernes uovervindelighed på Det karelske Næs ... Sluttelig rettede finnerne i deres nederlags time bedende blikke mod USA for at tigge om sympati, men de herrer Tanners og Rytis

1. Marandi, s. 259-60.

2. »Information«, nr. 210 og 211, 29. og 30. juni 1944.

forskellige masker er revet af dem. Hele deres forbryderiske spil er blevet fuldstændig afsløret. De bedrog med fuldt overlæg, når de bestandig stræbte efter at narre deres folk og den offentlige mening i verden med deres »pacifistiske manøvrer«, men i virkeligheden fortsatte med at tjene Hitler som trofaste hunde ... Tilfældet Procopé karakteriserer udmærket Finlands nuværende ledes eventyrpolitik og viser deres sande ansigt ... de har med uløselige bånd knyttet sig til tyskerne, og de kommer til at dele disses skæbne. Den finske snak om en »isoleret« krig er absurd. Finland er blevet en tysk provins (efter aftalen med Ribbentrop), og de slag, som Den røde Hær retter mod de finske styrker, er samtidig et direkte slag mod Tyskland«¹.

Intet nyt fra østfronten - optakt til ny Stockholm-runde

Ude i kulissen begyndte Paasikivi og andre af hans meningfæller at røre på sig. Urho Kekkonen aflagde den 30. juni besøg hos Paasikivi². Han foreslog, at Stockholm kunne tjene som centrum for en finsk komité, der skulle arbejde for freden ved at give informationer, uafhængigt af den nuværende regering og uden om censuren. Komiteen kunne have tre medlemmer: Paasikivi, en socialdemokrat eller en repræsentant for Det svenske Folkeparti og en industrimand. Paasikivi undslog sig - han mente, at han var for gammel - hvad med Kekkonen selv? Denne mente, at han kunne gøre større nytte i Finland. Paasikivi: »Sagen bør overvejes«. Paasikivis refleksioner: Den amerikanske og engelske radiopropaganda mod Finland er det rene sludder. Man bebrejder Finland, at det ligesom i 1918 nu har knyttet sig nært til Tyskland. Sammenligningen er helt tåbelig. I 1918 var Rusland slået ud som stormagt, og Tyskland stod foran nederlaget. Men USA og England tør ikke sige noget som helst mod Rusland, som nu er mægtigt'. Sammenligningen mellem Finlands forhold til Tyskland i 1918 og 1944 synes nu ikke at være helt så tåbelig, som Paasikivi mener. Det vil være naturligt at drage en historisk parallel. I marts 1918 landede general Rüdiger von der Goltz som chef for den tyske Østersødivision i Hangö. I samarbejde med general Mannerheim, der

1.»Land og Folk«, udgivet af Danmarks kommunistiske parti, nr. 48, 17. juli 1944.

2. Urho Kekkonen (1900-86), 1936-56 medlem af rigsdagen og formand for Agrarpartiet. Statsminister 1950-53, 1954-56, derefter præsident uafbrudt til 1982. Han er først og frem mest kendt for at have fortsat sin forgængers smidige forhandlingspolitik over for Sovjet unionen.

3. Paasikivi, s. 15-16.

stod i spidsen for de finske hvide styrker, nedkæmpede de i løbet af et par måneder de røde oprørere og gjorde dermed en ende på den finske borgerkrig, der var begyndt i januar samme år. I Mannerheims tropper indgik tillige 27. prøjsiske jægerbataljon, der var sammensat af finner, som havde fået deres militære uddannelse i Tyskland og vundet kamperfaring på østfronten.

Men tysk deltagelse i borgerkrigen på de hvides side var kun den ene side af sagen. von der Goltz havde langt mere vidtrækkende planer, som gik ud på at rykke ind i Østkarelen og fordrive de britiske styrker, der havde besat Murmanskysten og dele af det nordlige Rusland. I dette felttog skulle den nyoprettede finske hær deltage med udsigt til at knytte Østkarelen til Finland og skabe et Storfinland.

Den begejstring, der ombølgede de tyske soldater i taknemmelighed fra det borgerlige Finlands side, og det nære finsk-tyske militære samarbejde i kampen mod bolshevismen var baggrunden for den plan, der kunne parallelliseres med Ryti-Ribbentrop-aftalen 26 år senere.

I største hemmelighed drøftedes mulighederne for et militært forbund med Tyskland mellem Pehr Svinhufvud, der i maj 1918 var blevet det selvstændige Finlands rigsforstander, og general von der Goltz. Om aftenen den 21. juli fik Carl Enckell et af Svinhufvud egenhændigt skrevet eksemplar af »Erster Entwurf zum Militärvertrag«, som han skulle medtage til Berlin og forelægge Auswärtiges Amt og Oberste Heeresleitung. (Se bilag 2).

I august rejste rigsforstanderen og udenrigsminister Otto Stenroth incognito selv til Berlin for at forhandle med tyskerne om tre spørgsmål. 1. Valg af en tysk prins til konge af Finland. 2. Militærforbund med Tyskland. 3. Østkarelenes indlemmelse i et Storfinland¹.

Forhandlingerne trak imidlertid i langdrag, og da Tysklands nederlag var en kendsgerning, og de allierede ved våbenstilstanden krævede de tyske troppers rømning af Finland, spillede Svinhufvuds tyskorienterede politik fallit. Han måtte gå af som rigsforstander og efterfulgtes af general Mannerheim, der anlagde en mere realistisk holdning til den storpolitiske situation. Den ny rigsforstander fik travlt med at aflægge besøg hos de ledende statsmænd i London og Paris. Her desavouerede han sin forgængers dristige og ubetimelige udspil i Berlin, hvorefter finsk udenrigspolitik kovedte og orienterede sig mod venskab med Ententens sejrherre i vest¹.

Som den statsmand, der i 1918-19 havde lagt kursen om til gunst for Fin

1. Enckell, s. 362-63. 2. Stenroth, s. 115ff., 133ff.

lands internationale position, begyndte marskalk Mannerheim i sommeren 1944 at tone frem som den centrale skikkelse, der var i stand til at redde sit land ud af Tysklands skæbnesvangre favntag. Han var tillige den mand, som madame Kollontáj flere gange tidligere havde peget på, når hun samtidig advarede mod dannelsen af en finsk eksilkomité.

I Stockholm fik Gripenberg, der var kendt for at være vestmagtorienteret, den 10. juli en opfordring om at slutte sig til en sådan eksilkomité. Man henviste til de to danske gesandter Henrik Kauffmann og Eduard Reventlow i henholdsvis Washington og London, der havde brudt med hjemlandets regering og erklæret sig for fritstillet i udenrigspolitisk henseende. Den finske regering var nu lige så ufri som regeringen i København i sin tid havde været det. Men på grund af sin stærke loyalitetsfølelse over for Mannerheim, der tillige var hans slægtning, afslog Gripenberg at deltage i planerne¹.

Omkring midten af juli udviklede den militære situation sig mere og mere ugunstigt for tyskerne. Pskov gik tabt, og Narva blev erobret af sovjethæren. Disse nederlag var skæbnesvangre for finnerne. Når Den finske Bugts sydkyst var under sovjetisk kontrol, ville forsyningslinierne mellem nord og syd blive kappet over. Den 24. juli kapitulerede Rumænien, og en rumænsk våbenstilstandsdelegation, rejste til Moskva.

Den 17. juli havde Paasikivi en samtale med Rolf Törngren². Han aflagde referat om socialdemokraterne Vuoris og Kilps besøg i Stockholm, der havde været ubehageligt. Stemningen i Sverige var yderst fjendtlig mod Finland. Den svenske regering var utilfreds med, at den efter finsk ønske havde forhørt sig om fredsvilkårene i Moskva samtidig med, at finnerne førte forhandlingerne med Ribbentrop. I Sverige havde man været ganske uvidende om den tyske udenrigsministers ophold i Helsingfors og om formålet med hans rejse. Det havde været meget pinligt. Hvis en komité som af Kekkonen foreslået skulle optræde som forhandlingspartnere, måtte en meget autoritativ person være med - for eksempel Paasikivi, hvortil denne svarede, at han kunne ikke rejse; han var for kendt, ingen ville tro, at han blot rejste som turist. Paasikivi mente iøvrigt, at komiteens opgave var ret kompliceret; det var ikke så enkelt som Christmas Møllers rejse til London. Tyskerne ville omgående skride til handling³.

Nogle dage senere kunne Törngren fortælle Paasikivi om en samtale,

1. GAG, 10.7.44.

2. Rolf Törngren (1899-1961), nationaløkonom, repræsenterede Det svenske Folkeparti i rigsdagen, i opposition til krigspolitikken, efter 1948 diverse ministerposter, direktør for statskontoret (i Danmark = budgetdepartementet, statsgældskontoret og rigsrevisionen).

3. Paasikivi, s. 16-17.

som Sveriges gesandt Beck-Friis¹ under et besøg i Stockholm havde haft med madame Kollontáj. Hun havde sagt, at Molotov og Stalin havde været meget opbragt over aftalen med Ribbentrop; USSR var dog rede til forhandlinger, men ikke med Ryti eller Tanner. Mannerheim er gammel, men acceptabel, og Paasikivi ansås for pålidelig. Finland havde stadig en chance, men initiativet må komme fra Helsingfors, og vilkårene kan ikke blive bedre end i foråret; der er ikke tale om betingelsesløs kapitulation. Den svenske gesandt havde understreget, at der i Finland herskede mistro til Sovjetunionen, hvilket skyldtes begivenhederne i 1940. Madame Kollontáj havde peget på, at situationen nu var en helt anden. Russerne frygtede et tysk angreb over finsk territorium, og havde de ikke haft ret?, føjede hun til. Hun havde afgivet et løfte til den svenske regering om, at Finland skulle bevares som en selvstændig stat. Beck-Friis anså det for sikkert, at den sovjetiske gesandt udtalte sig i henhold til instrukser fra Moskva, og hendes udtalelser måtte betragtes som autoritative².

Den 21. juli fik Paasikivi refereret et promemoria gennem Beck-Friis vedrørende en samtale, som madame Kollontáj havde haft med Marcus Wallenberg fra det bekendte svenske bank- og finansdynasti:

Kollontáj: En ny (finsk) regering bør umiddelbart i Moskva bede om fred og samtidigt meddele navnene på de personer, som med fuldstændige fuldmagter kan komme til Kreml. Det haster, thi efter en afgang på østfronten, vil Sovjetunionen ikke længere være interesseret i en fred med Finland.

Wallenberg: Hvilke personer burde en sådan regering bestå af?

Kollontáj nævnte fire navne, deriblandt Johan Helo³.

Wallenberg: Det er nok bedst, om madame Kollontáj undlader at nævne disse personer, og frem for alt ikke omtale dem i Moskva, thi hvis Sovjetunionen kræver en sådan regering, er en fredelig kontakt mellem Finland og Rusland ikke mulig.

Kollontáj: Måske vil det være det bedste.

Hun kunne intet sige om fredsvilkårene, men de ville i hvert fald ikke blive mildere end i marts.

1. Hans Beck-Friis (1893-1982), jurist, 1931 chef for utrikesdepartementets politiske afdeling, gesandt i Bern, Rom og 1942-47 i Helsingfors, kabinetssekretær, 1949-56 gesandt i København, pensioneret 1957.

2. Paasikivi, s. 18ff.

3. Johan Helo (1889-1966), fysiker, dr.phil., socialdemokratisk rigsdagsmand, forskellige ministerposter i tiden efter 1926, i opposition til krigspolitikken og fængslet for regeringsfjendtlig virksomhed, i 1944 en af stifterne af partiet Folkedemokraterne, 1946-56 gesandt i Paris, æresdoktor 1957.

Det fremgik endvidere, at oprettelse af en eksilkomité i Stockholm ikke ville få støtte fra angelsaksisk side¹.

Omkring midten af juli kom Tanner tilbage til hovedstaden fra ferie, hvorefter han havde en samtale med Linkomies, som sagde, at Mannerheim og regeringen var enige om, at tiden ikke endnu var inde til at forsøge fredsforhandlinger med Sovjet. Hæren var nu trukket tilbage til 1940-grænsen ved Luum ki på næsset, og der havde i længere tid stort set været stilstand ved fronten. Tanner mente, det var for sent at foretage sig noget, hvis tyskerne først havde mistet hele Baltikum. Mannerheim anså, at den utilstrækkelige militærhjælp fra Tyskland var et brud på Ribbentrop-aftalen; de selvkørende artilleribrigader, der var lovet Finland, var blevet dirigeret til armégruppe Nord for at støtte den vaklende baltiske front².

Tanner var godt i gang med politisk nytænkning. Han mødtes med Mannerheim i Sockenbacka. Den tyske militærhjælp blev dag for dag indskrænket; tyske fly var blevet overflyttet til Narvafronten. Mannerheim s  sort på den militære situation. Den finske front var langt fra blevet stabiliseret. Tanner sagde, at han kunne fremtvinge et regeringsskifte, hvis de socialdemokratiske ministre trak sig ud af regeringen Linkomies. I den nuværende regering var der frygt for den voksende kommunisme³.

Den finske gesandt i Berlin Kivimäki var kaldt hjem til Helsingfors, hvor det blev pålagt ham at klage i Berlin over den mangelfulde tyske militærhjælp. Mannerheim blev kritiseret for sine stemningsomsving. Efter Tanners mening tænkte marskalken for meget på sin egen nekrolog og sit eftermæle i offentligheden⁴.

Den 28. juli blev den 122. tyske division over Hang  udskibet til den betrængte Narvafront, og Mannerheim havde erklæret sig indforstået med denne tilbagetrækning. Efter denne h rafdelings afgang var der i Sydfinland ikke længere noget tysk troppekonzentration, der kunne have støttet en finsk modstandsbevægelse, hvilket Ribbentrop havde haft i tankerne den 22. juni i det tilfælde, at Finland skulle slutte fred. Mannerheim havde lagt vægt på, at udskibningen fandt sted over Hang  i stedet for Helsingfors

1. Paasikivi, s. 23-24. 2. Tanner, s. 224-25.

2. Tanner, s.227.

3. Tanner, s. 252. Toivo Kivimäki (1886-1968), jurist, professor i civilret ved Helsingfors universitet 1931, repræsenterede Fremskridtspartiet i rigsdagen, statsminister 1932-36, gesandt i Berlin 1940-44, sluttede i 1940 den finsk-tyske transiteringsaftale af tyske tropper. Under krigsansvarlighedsprocessen hævdede han, at hans officielle indberetninger om tillid til den tyske slutsejr var ostensible, i mere fortrolige skrivelser til Helsingfors havde han udtrykt tvivl om og kritik af den tyske politik samt ønsket fred og venskab med Sverige; idømt fem års fængsel, løsladt 1948, beklædte atter sit professorat til 1956.

af frygt for et tysk militærkup i hovedstaden, hvor det tillige ville gøre et dårligt indtryk, at tyske tropper forlod landet¹.

Dagen før var et afgørende skridt blevet taget. Til et medlem af den finske legation i Stockholm, der var på besøg i Helsingfors, overrakte forsvarsminister Waldén en lukket kuvert, som skulle gives videre til en forretningsmand i Stockholm, der så skulle videreekspedere kuverten til en svensk officer, der så igen skulle sørge for, at Boheman fik budskabet i hænde. Kuverten indeholdt en lap papir uden underskrift og blot med ordene: »Er det rigtigt, at Sovjetunionen stadig er villig til at forhandle med Finland?« Boheman, som fik budskabet klokken 19, satte sig omgående i forbindelse med madame Kollontáj og hun med Moskva. Det sovjetiske svar kom lynhurtigt. Klokken 22 kunne Boheman give Gripenberg svaret: Sovjetunionen var villig til at forhandle, men kun på betingelse af, at der fandt en finsk regeringsomdannelse sted; Sovjet garanterede Finlands selvstændighed. Om aftenen den 29. juli fik Boheman ad samme besynderlige omvej som to dage før en ny lap papir, på hvilket der bare stod: »Ny ledelse ved at blive dannet«, og madame Kollontáj lod omgående denne lakoniske, men betydningsfulde meddelelse gå videre².

Præsidentskifte og ny regering

Fra finsk side måtte den helt nødvendige politik nu rettes mod frigørelse fra den forpligtelse, der var indeholdt i Ribbentrop-Ryti-aftalen.

Paasikivi modtog et brev fra Holger Nysten, administrerende direktør i De finske Papirfabrikker. Nysten havde været i Stockholm og truffet Randolph Higgs, 1. sekretæren ved den amerikanske ambassade i Stockholm, som fortalte om Procopés manglende politiske indsigt i sin gesandttid i Washington, hvor han med forkærlighed havde færdedes i antisovjetiske kredse. Higgs havde sagt, at det var Finlands sidste chance nu; betingelsen var: Ryti ud - Mannerheim ind, og hurtig handling var nødvendig. Det nyttede ikke, at Finland spekulererede i splittelse mellem USSR og vestmagterne. USA.s hovedfjende var Japan; eventuelt ville amerikanerne få brug for flybaser i Vladivostók, og derfor var et godt forhold til Sovjetunionen påkrævet³.

Over for Tanner erklærede Ryti, at han var rede til at træde tilbage for

1. Heinrichs, s. 384.

2. Boheman, s. 258-59, GAG, 28.7.44.

3. Paasikivi, s. 24.

ikke at være en hindring for fredsforhandlinger, men først ville han have sikkerhed for, hvem der skulle være hans efterfølger. Ryti, Tanner og Waldén tog til marskalkens landsted i Sairola. Alle tre opfordrede indtrængende Mannerheim til at lade sig vælge til landets præsident. Han udtrykte tvivl, om rigsdagen ville godkende hans - den hvide general fra borgerkrigens dage - kandidatur. Som leder af socialdemokratiet var Tanner ikke i tvivl. Skulle han så vælges som rigsforstander som i 1918 eller som præsident?, spurgte Mannerheim. Som præsident var de tre øvrige herrer enige om; rigsforstanderembedet kunne være en belastning fra fortiden. Mannerheim erklærede derpå, at han følte, det var hans pligt at tømme den bitre kalk til bunds med den opgave at få landet ud af krigen, og når målet var nået, var han fast besluttet på at trække sig tilbage, og han ønskede selv at bestemme tidspunktet. Når Finland skiftede præsident, var det sædvane, at regeringen demissionerede, og hvem skulle så være Linkomies' efterfølger som statsminister?¹.

Statsministeren hævder, at han selv havde tænkt i de samme baner allerede i februar 1944, idet han da havde været af den formening, at såfremt Finland engang ville blive tvunget til at godkende de sovjetiske krav for våbenstilstand eller fred, så var en ny regering nødvendig, hvis chef skulle være Mannerheim, som var den eneste, der kunne lede landet til fred og sikkerhed. Linkomies havde talt med Tanner om sagen og havde senere bedt Waldén forespørge Mannerheim, om han ville være villig til at påtage sig opgaven. Waldén havde haft to samtaler med Mannerheim og forsøgt at overtale ham, men havde hver gang fået kategorisk afslag².

At tidspunktet nu i slutningen af juli var inde til at foretage en ændring i statens øverste politiske ledelse ses tillige af Det svenske Folkepartis leder von Borns udtalelse om, at hans parti var uroligt ved de finske soldaters svigtende kampmoral, og at eksekutioner var nødvendige for at gøre en ende på deserteringer og opretholde disciplinen³.

Ved rygten om Mannerheims overtagelse af præsidentembedet udtalte den tyske marineattaché von Bonin til general Heinrichs, at han anså det for usandsynligt, at den 77-årige marskal på sit livs aften skulle bryde et våbenbroderskab, der havde sine rødder i den tyske militærhjælps nedkæmpelse af de røde i 1918, for nu at knytte forsoningens bånd med bolshevikerne uden hensyn til ofrene i de årelange kampe⁴.

1. Tanner, s. 236. Mannerheim, s. 408.

2. Linkomiehen puolustuspuhe, S. a. II, s. 15.

3. Born, s. 384.

4. Heinrichs, s. 387.

Den fra USA udviste tidligere gesandt Procopé erfarede, at Finland stod umiddelbart foran præsidentskifte. Han henvendte sig til Linkomies og udtrykte sin bekymring over, at man skulle indlede fredsforhandlinger med Sovjet; man burde tværtimod fortsætte krigen ved Tysklands side. På vejen til Finland havde Procopé gjort ophold i Berlin, hvor han havde haft en samtale med statssekretær von Steengracht, der havde oplyst, at Tyskland just var ved at have 3.000 nye V-2-våben færdigproduceret. Senere opvartede Procopé Mannerheim med den samme historie. Mannerheim var meget misfornøjet med den forhenværende gesandts uskrømte tyskvenlighed og droppede ham som emne til udenrigsministerposten, hvilken han en overgang havde haft tanker om at tilbyde ham¹.

I et regeringsmøde den 31. juli meddelte Ryti beslutningen om sin afgang. Det besluttedes at fremlægge et særligt lovforslag for rigsdagen om udnævnelse af Mannerheim til præsident uden et normalt valgmandsvalg, som forfatningen ellers krævede det.

Den officielle begrundelse for Rytis tilbagetræden var, at i den kritiske situation, som landet befandt sig i, var det ønskeligt, at den militære og politiske ledelse blev samlet hos én og samme person. Blücher erklærede herom til Ramsay: »En dårlig undskyldning for en så afgørende beslutning«.

Efter at Rytis afgang var blevet godkendt i statsrådet den 1. august, blev det overdraget statsminister Linkomies midlertidigt at varetage præsidenthvervet, til en ny præsident blev valgt.

Samme dag blev en særlov om Mannerheims valg til præsident forelagt rigsdagen, som efter en ekspresbehandling vedtog loven den 4. august, hvorpå den ny præsident aflagde sin embedsed for et rigsdagsplenum².

I anledning af præsidentskiftet skrev socialdemokraten Karl-August Fagerholm i »Arbetarbladet«: Valget vidner om Mannerheims popularitet og den grænseløse tillid, han nyder... i sig selv løser præsidentskiftet dog ingen problemer. Der er ikke grund til blåøjet optimisme, prøvelsernes tid er langt fra forbi ... der venter os bitre skuffelser undervejs³.

I førerhovedkvarteret vakte Rytis afgang stor uro. General Erfurth send-

1. Linkomies, s. 305-06.

2. Tanner, s. 243. Valtioapäivät 1944, Pöytäkirjat I, s. 533.

3. 122.D. 1, nr. 348 af 5.8.1944. Karl-August Fagerholm (1901-1984), journalist, socialdemokratisk rigsdagsmand fra 1930, minister i flere perioder, statsminister tre gange efter 1948, præsidentkandidat ved valget i 1956, Fagerholm fik 149, Kekkonen 151 valgmandsstemmer, chefredaktør for »Arbetarbladet«, direktør for det statslige spritmonopol, varm tilhænger af det nordiske samarbejde.

te et beroligende telegram til OKW i anledning af præsidentskiftet og rygterne om en separatfred: »... ikke desto mindre anser jeg en forsoning mellem marskalken og USSR, hvordan situationen så end måtte udvikle sig, for fuldstændig umulig«¹.

Armégruppe Nords øverstkommanderende general Schoerner blev beordret til Helsingfors for at rapportere til Mannerheim personligt om den militære situation i Baltikum. Russerne var trængt igennem til Mitau, hvorved armégruppen var blevet isoleret. Lufthansa havde suspenderet trafikken mellem Tyskland og Finland, og de direkte telefonforbindelser var afbrudt. Uforknýt forsikrede Schoerner alligevel, at Baltikum ikke var alvorligt truet. Hans hær ville blive forsynet ad luft- og søvejen, og panserstyrker fra Østprøjsen ville genoprette forbindelsen over land².

I »Dagens Nyheter«, Stockholm, fik den afgåede præsident en barsk afskedssalut: Rytis succes som bankdirektør skyldtes gunstige konjunkturer... som politiker har Ryti vist sig som en dårlig menneskekender... han tog Witting som udenrigsminister og lod ham skalte og valte i flere år til skade for landet ... han gjorde den totale middelmådighed Rangell til statsminister... Ryti selv var en passioneret hasardspiller³.

Den ny præsident havde en del vanskeligheder med at få dannet en ny regering, som skulle arbejde på at få Finland ud af krigen. Toivo Kivimäki kom først på tale som ny statsminister. Han blev anset for at have erfaring som tidligere regeringschef, han var en smidig diplomat og en køligt beregnende taktiker, men da han over for Mannerheim lagde lignende synspunkter for dagen som Procopé, gled han ud af billedet. Kivimäki selv nærede ikke noget stærkt ønske om at optræde som »Finlands Badoglio«, endvidere mente han, at Finland også med en ny præsident måtte være bundet af Rytis løfte til Tyskland. Kivimäki afviste tilbuddet med ordene; »Hvordan ville det tage sig ud, hvis jeg kom fra Berlin for at danne en regering, der skulle slutte fred?« Tanner beretter, at præsidenten hertil havde svaret: »Blücher ville i den tilsvarende situation sikkert ikke have nogen betænkeligheder«⁴.

Præsidenten henvendte sig derefter til forsvarsminister Waldén for at

1. *Erfurth*, Sota... s. 252.

2. Mannerheim, s. 409.

3. Rolf Witting (1879-1944), geofysiker, direktør for Helsingfors Havforskningsinstitut 1918-36, adm. direktør for Helsingfors Aktiebank 1936-44, rigsdagsmedlem, valgt af Det svenske Folkeparti, udenrigsminister 1940-43. Johan Rangell (1894-1982), advokat, finansmand, tilhørte Fremskridtspartiet, statsminister 1941-43, adm. direktør for Finlands Bank 1943-44, idømt 6 års fængsel for krigsansvarlighedsprocessen, benådet 1949, formand for Det finske Kulturfond. *Paasikivi*, s. 27.

4. Linkomies, s. 307, Tanner: Suomen tie rauhaan, s. 352.

overtale ham til at påtage sig statsministerposten. Men Waldén undslog sig af helbredsgrunde. Mannerheim blev mere og mere irriteret over, at den ene efter den anden gav afslag¹.

Den 5. august ringede præsidenten til Tanner og spurgte: »Hvad med Antti?«. Tanner havde ingen indvendinger. Han talte perfekt russisk og var kendt med forholdene i Sovjet. Hacksell var villig til at forsøge at danne regering og sammensætte en ministerliste. Bortset fra forsvarsminister Waldén blev ingen af de ministre, der havde stået bag Ribbentropaftalen, optaget i den nye regering. Kun ét fremtrædende medlem af fredsoppositionen, friherre Ernst von Born, var som justitsminister kommet med. Udenrigsminister blev Carl Enckell. Den 8. august var regeringskrisen blevet løst².

Borns udnævnelse vakte især »Arbetarbladet«s tilfredshed. Han blev karakteriseret som »rank og retfærdig«. »Uusi Suomi« og »Helsingin Sanomat« var mere forbeholdne: »Ikke nogen klar kursændring«, dog fremhævedes statsministerens og udenrigsministerens særlige ekspertise i russiske forhold³.

Da Mannerheim bevilgede Linkomies afsked som statsminister, holdt han en tale og takkede den afgående regerings medlemmer og udtalte, at de også i fremtiden skulle få lejlighed til at stille deres »anerkendt store evner« til statschefens rådighed. Det løfte holdt præsidenten dog ikke; tværtimod blev Linkomies og hans kolleger holdt borte fra al offentlig virksomhed, og de følte sig helt isoleret fra det politiske livs magtcentrum, tilføjer Linkomies bittert. Efter afskedsceremonien bød præsidenten Linkomies, Waldén og Hacksell på middag i sit særtog. Som han plejede, tømte Mannerheim to svingende glas brændevin, og Hacksell anså det for sin pligt at følge trop, hvilket Linkomies kunne se, at det havde den ny statsminister svært ved. Hans blodtryk var meget højt, og spiritus i større kvanta var for ham den rene gift. Intet under, at Hacksell senere blev offer for en hjerteinfarkt på et katastrofalt tidspunkt⁴.

Regeringens demission var ifølge Linkomies en konsekvens af dens fredsbestrebelse. Præsidentskiftet fandt sted efter en plan, der var modnet og realiseret i regeringens kreds. Regeringen ville gøre plads for en ny regering, som med bedre forudsætninger kunne føre landet

1. Tanner, s. 245.

2. Tanner: Suomen ... s. 346ff. Antti Hackzell (1881-1946), advokat i St. Petersburg 1911-17, gesandt i Moskva 1922-27, udenrigsminister 1932-36 i Kivimäkis regering, statsminister aug.-septbr. 1944.

3. 122 D. L., nr. 356, 10.8.1944.

4. Linkomies, s. 311.

ind på fredens vej. Ved at forkaste fredsvilkårene i foråret var min regering umulig som forhandler i Moskva, men vi havde dog tydeligt vist russerne, at der var visse vilkår, vi ikke kunne godtage, hvilket kom vore efterfølgere til gode¹.

Ribbentrop -Ryti-aftalen under afvikling

Magtskiftet i Finland i de første augustdage blev indledningen til en politisk kursændring ikke blot i den nærmest kommende periode, men som op til vor tid har dannet grundlaget for den finske udenrigspolitiske orientering.

Det første varsel herom blev afgivet, da feltmarskal Keitel den 17. august aflagde besøg hos præsident Mannerheim i Mikkeli i det finske hovedkvarter. Han begyndte med at lykønske Mannerheim med valget til præsident, men hans egentlige ærinde var at granske den nye præsidents tanker og få oplysninger om hans fremtidsplaner. I drøftelserne deltog også general Heinrichs. Mannerheim understregede, at med Rytis tilbagetræden havde den finske regering genvundet sin fulde handlefrihed. Hvad skulle den så bruges til?, havde Keitel spurgt, og Mannerheim havde svaret, at Finland havde fået frie hænder til at handle, som landets interesser krævede, hvilket Ryti ikke havde haft, og iøvrigt kunne Mannerheim ikke, dele den optimisme med hensyn til Tysklands militære stilling, som Keitel indledningsvis havde lagt for dagen. Paris' befrielse var kun et spørgsmål om få dage, og i Sydfrankrig udviklede den allierede invasion nummer to sig hurtigt til vestmagternes fordel; i Italien var de tyske styrker drevet tilbage til Goterlinien. Sovjethæren stod i Warszawas forstæder. Finlands tab i løbet af sommeren havde kostet 60.000 døde og sårede, og landet tålte ikke en åreladning til i det omfang. Keitel var yderst oprørt efter samtalen med Mannerheim, og han lod sig ikke formilde af marskalkens afskedsgave, en stor kurv med krebs, som ekspres var blevet sendt til flyvepladsen på Malm - måske som gengæld for jernkorset med egeløv, som Keitel havde tildelt Mannerheim².

Erfurth bekræfter den trykkede stemning under mødet: »Da Keitel sluttede sin lange optimistiske monolog sagde Mannerheim blot elskværdigt: »Jamen, så kan vi vel gå til bords«. Jeg fik det indtryk, at der ikke rigtig var kontakt mellem parterne«³.

Linkomies, s. 323-24. 2.

Blücher, s. 395, Mannerheim, s. 410.

Erfurth, Sota .... s. 268ff.

Under et besøg i Helsingfors havde Gripenberg en samtale med Mannerheim, der redegjorde for den tyske feltmarskals besøg den foregående dag. Keitel havde påstået, at Tyskland var parat til at kæmpe videre i mindst 10 år, og Mannerheim havde indvendt, at Tyskland burde gøre sig klart, at så længe kom Finland i hvert fald ikke til at deltage i krigen; det ville være i strid med rigsdagens indstilling. Da Mannerheim erklærede, at han nu og her ville opsigte Rytis aftale med Ribbentrop, svarede Keitel køligt, at han var soldat - ikke politiker. Gripenberg spurgte, om Keitel ikke havde noget andet ærinde, og Mannerheim svarede tørt, at han havde modtaget jernkorset med egeløv. Han uddybede sit standpunkt med hensyn til opsigelsen af Ribbentrop-aftalen:

»I Tyskland bliver det nu almindelig kendt, at jeg har opsagt aftalen med Hitler. Indtil videre må vi derfor indtage en afventende holdning. Føreren er hysteriker, og hans forbitrelse kan give sig udslag i voldsomme former, for os meget alvorlige følger«¹.

Mannerheims frygt var dog overdreven. De allieredes panserkiler rullede mod Paris, østfronten vaklede, og både Rumænien og Bulgarien var på sammenbruddets rand, og den tyske reaktion på Finlands frafald udeblev.

I den danske illegale presse udtrykkes både utålmodighed og utilfredshed med den ny finske regering: »Endnu foreligger der intet officielt om, at der er optaget fredsforhandlinger, og det kan ikke forbavse, når man studerer ministerlistens navne. Det er alle folk, som aldrig nogensinde har vist forkærlighed for fred. Det vil næppe være urigtigt snarest at betragte den ny regering som en fortsættelse af Ryti-Tanner-regeringen. Meget tyder på, at den ligesom sin forgænger alene har til formål at trække tiden ud. Generalfeltmarskal Keitels besøg for nylig i Finland og uddeling af høje udmærkelser til Mannerheim m.fl. tyder heller ikke på, at regeringen har vilje til at følge folkets ønsker... Den herskende klike, som har ført landet i ulykke og nu står over for at skulle kapitulere, vil beskytte sig mod folkets vrede ved at forskanse sig bag den gamle marskalk og på forhånd sikre sig mod en forandring af regimet i en række år efter krigen. Finlands herskende klasse synes altså stadig intet at have lært. Det vil vise sig at være værst for dem selv«².

Blücher benyttede den første længere samtale, han havde med den ny udenrigsminister Enckell til at understrege, at den aftale, Ryti havde indgået med Hitler, ubetinget forpligtede efterfølgeren i præsidentembedet. Blücher henviste til almene retsgrundsætninger og folkeretlige normer. Enc-

1. Gripenberg, s. 262-63.

2. »Land og Folk«, nr. 50, 24. august 1944.

kell forholdt sig ret passiv og undlod at gå nærmere ind på spørgsmålet som han mente måtte høre under Mannerheims kompetence. Enckell afviste kategorisk forlydender om, at Finland gennem svenske mellemænd søgte kontakt med Moskva - han foretrak i det hele taget mere at drøfte begivenhederne i 1918 og 1919, da Tyskland og det borgerlige Finland havde samarbejdet snævert¹.

Men den tyske gesandt havde åbenbart sine bange anelser.

For at holde et vågent øje med mistænkelige flyafgange fra Helsingfors og Åbo havde Blücher oprettet en efterretningstjeneste på de pågældende flyvepladser, der skulle indberette fremtrædende finske politikeres afrejse med kurs mod Stockholm².

Den 25. august meddelte udenrigsminister Enckell den tyske gesandt, at Mannerheim havde bemyndiget Kivimäki i Berlin til at meddele den tyske rigsregering, at Finland ikke længere betragtede sig bundet af aftalen med Ribbentrop, som var afgivet under pres og uden rigsdagens samtykke. Ribbentrop måtte have været klar over, at Rytis løfte var rent personligt-, for Finland var det nu et spørgsmål om landets fortsatte eksistens, og noget tilsvarende gjaldt ikke for Tysklands vedkommende. Dette var nu Finlands officielle stilling³.

Hackzell, Waldén og Tanner blev indkaldt til konference hos præsidenten. Russiske luftbombardementer havde fremkaldt panik blandt befolkningen. Rumænien og Bulgarien havde allerede taget deres beslutning om at søge fredsforhandlinger med Sovjetunionen. Der var hos mødedeltagerne enighed om, at Finland måtte tage et initiativ og gennem kabinetssekretær Boheman få kontakt med Aleksandra Kollontáj. Når det var opnået, måtte Berlin underrettes om den finske fredsføler. Man diskuterede, hvem der skulle deltage i en delegation til Moskva. Mannerheim foreslog Hacksell som formand, desuden udenrigsminister Carl Enckell, forsvarsminister Waldén, general Oscar Enckell og professor Väinö Vainomaa, rigsdagens formand. Paasikivi var udelukket, omend han formodentlig var villig til hvervet, og Tanner ville virke som en rød klud på mændene i Kreml⁴.

Den 25. august rejste Gripenberg til Stockholm og medbragte et brev fra Enckell til madame Kollontáj med anmodning om, at en finsk delegation måtte blive modtaget i Moskva til forhandling om fred eller våbenstil-

1. Blücher, s. 393.

2. Erfurth, Sota ... s.278.

3. Blücher, s. 397-98.

4. Tanner, s. 255.

stand. Mundtligt skulle Gripenberg aflægge rapport om præsidentens udtalelse til feltmarskal Keitel den 17. august samt om instruksen til gesandten i Berlin.

Chefen for det svenske udenrigsdepartements politiske afdeling legationsråd von Post henvendte sig til madame Kollontáj for at forberede hende på Gripenbergs besøg. »Alors, Cest sérieux«, sagde hun, men mødet kunne ikke finde sted i det sovjetiske gesandtskab, ej heller i hendes privatbolig i Saltsjöbaden, hvor der var for mange tyskere, der snusede i nabolaget; hun aftalte med von Post, at mødet kunne finde sted samme dags aften i legationsråd Semjónovs villa ved Klippvägen på Lidingö. Gripenberg kørte med bil til Vasavägens sporvognsendestation og fortsatte til fods efter en kortskitse, han havde medbragt. Han havde gået 10 minutter, da en slank, blond mand trådte frem fra en hæk i mørket. De to mænd kendte ikke hinanden i forvejen. Semjónov præsenterede sig på tysk, og sammen fortsatte de endnu 10 minutter, hvorefter de kravlede under et hegn og gennem et buskads ind til villaen, hvor Kollontáj befandt sig i et halvmørkt værelse. Hun blev siddende, da hun efter et slagtilfælde var delvis lammet. Hun foreslog, at man talte tysk. Gripenberg overbragte sine budskaber fra Helsingfors; Kollontáj oversatte til russisk, og Semjónov noterede. Hun sagde, at det var vigtigt, at den finske regering klart og tydeligt tilkendegav sin faste og alvorlige vilje til fred og undgå lange diskussioner. Hun vidste intet om fredsvilkårene og kendte ikke noget til, hvilke tanker man gjorde sig i Moskva. Men frem for alt måtte man indstille sig på at nå et resultat så hurtigt som muligt; situationen har ændret sig væsentligt siden april, tilføjede hun og henviste til begivenhederne i Rumænien. Gripenberg fandt behag i de to russeres elskværdige tone, men mente iøvrigt ikke, der var megen grund til optimisme. Han blev lodset tilbage ad samme vej, som han var ankommet^{1, 2}.

Den 29. august modtog Gripenberg Sovjetunionens officielle svar, som han omgående videresendte til Helsingfors: Finland skulle offentligt erklære, at det afbrød forbindelserne med Tyskland, som i løbet af to uger skulle

1.Gripenberg, s. 267ff.

2.Vladimir Semjónovich Semjónov, født 1911, faderen jernbanearbejder, eksamen 1937 fra Moskvas institut for historie, filosofi og litteratur, 1939 i diplomatisk tjeneste, 1945 politisk rådgiver for den sovjetiske kontrolkommission i Tyskland, 1954 ambassadør i DDR, viceudenrigsminister 1955, chef for den sovjetiske delegation under SALT-forhandlingerne med USA. - Semjónov er velkendt i den danske besættelsehistorie. En delegation fra Danmarks Frihedsråd fik i Stockholm den 18. april 1944 den første kontakt med den sovjetiske legationsråd for at høre, om den sovjetiske regering ville modtage en repræsentant for den danske modstandsbevægelse; og med ham fortsatte forhandlingerne, til Thomas Døssing blev anerkendt som repræsentant for Det kæmpende Danmark. Dau, s. 23ff.

evakuere sine tropper fra finsk territorium. Den frist skulle regnes fra den dato, den finske regering havde godkendt præliminærkravene, således forstået, at Tyskland senest den 15. september skulle have trukket sine tropper ud af Finland. Såfremt denne betingelse ikke var opfyldt inden den fastsatte termin, skulle tyskerne afvæbnes og behandles som krigsfanger.

Disse krav blev fremsat også på Storbritanniens vegne, og USA var blevet orienteret derom¹.

I Berlin havde Kivimäki i overensstemmelse med sin instruks overrakt den finske regerings note til statssekretær Steengracht i udenrigsministeriet, der havde nedlagt en skarp protest - Rytis underskrift bandt Finland som stat. I Helsingfors kunne den tyske gesandt kun gisne om, hvad der i virkeligheden foregik i den politiske indercirkel. Han kunne blot anstille nogle betragtninger om Mannerheims position.

I tidens løb havde Mannerheim forstået at svække Sovjets mistillid til »den hvide general« fra borgerkrigens tid, hvilket hans slægtning i Stockholm havde bidraget til. Det måtte også antages, at medvirkende til, at Mannerheim trods alt nød en vis goodwill i Moskva, var den kendsgerning, at den finske øverstkommanderende trods kraftige tyske opfordringer havde undladt at trænge frem mod Murmansk-banen for at afskære denne vigtige forsyningsvej for allieret våbenhjælp til fronterne i Rusland. Den finske hær på Det karelske Næs havde ej heller deltaget i de tyske planer om en knibtangsbevægelse for totalt at omringe Leningrad, som aldrig havde været udsat for finske luftbombardementer. Mannerheim havde altid haft gode forbindelser i England, som han nærede megen beundring for².

Den afgørende fase

Om aftenen den 30. august mødtes Mannerheim, Hacksell, Ryti, Waldén, Linkomies, Heinrichs, Enckell og Tanner til en konference om det sovjetiske svar. Mannerheim var skeptisk; han syntes, det var et skridt ud i mørket og tvivlede på, om det var Sovjetunionens endelige fredsvilkår. Endvidere anså han det for umuligt at få de tyske tropper evakueret inden den 15. september. Tanner var stemt for at sige ja og mente, at rigsdagens godkendelse var nødvendig. Hacksell og Linkomies var af samme mening. Mannerheim udtalte, at man sikkert kunne klare evakueringen i Sydfinland, hvorimod det var nødvendigt med en længere frist i nord. Ryti tilrådede korrekt op-

1. Boheman, s. 260. Valtiopäivät 1944. Pöytäkirjat III, s. 60. 2. Blücher, s. 389.

træden over for Tyskland. Enckell mælede ikke et ord. Der var endvidere en del uafklarede punkter: Hvis vilkårene ikke kunne opfyldes, ville så sovjetiske tropper trænge ind i landet med et deraf følgende kaos som i Italien og Rumænien? Ville de tyske stærke militærenheder i Nordfinland overhovedet lade sig evakuere frivilligt? Ville finske og tyske soldater komme i kamp mod hinanden?¹.

Nøjagtig et år senere på et tidspunkt, da Paasikivi var statsminister, fik han besøg af Kaarlo Hillilä², der fortalte statsministeren følgende: På den tid, da der forhandlede om våbenstilstand, forsøgte man fra Gestapos side at få en ny finsk regering indsat, hvis opgave skulle være at fortsætte krigen mod Sovjetunionen. Regeringsplanerne med ministernavne blev senere fundet i Danmark i Gestapos arkiv. Blandt andre blev generaløjntant Poovo Talvela nævnt. Han var forbindelsesofficer hos OKW, og inden sin afrejse fra Tyskland havde han været til middag hos Himmler, hvor regeringsmulighederne var blevet drøftet. Endvidere havde Talvela både før og efter våbenstilstanden været finner behjælpelig med at flygte til Sverige. Endelig havde Talvela og politikeren Tyko Reinikka³ været medlemmer af en komité, som havde til formål at befordre finske intellektuelle til Danmark, som dengang endnu var besat af tyskerne⁴.

Den 31. august indrømmede Enckell for første gang over for Blücher, at der via Stockholm allerede var kontakt med Moskva. På Bffichers spørgsmål, om det var sket med den tyske regerings viden og billigelse, svarede Enckell nej, og det var heller ikke nødvendigt. Han ønskede iøvrigt ikke at gå nærmere ind på de sovjetiske betingelser og det hidtidige forløb af forhandlingerne med Sovjetunionen⁵.

Fra Enckell havde Gripenberg fået besked på at skaffe oplyst, hvad der var rigtigt i det sovjetiske svars tekst, eftersom der var uklarhed med hensyn til, hvad der skulle ske, hvis de tyske tropper ikke senest den 15. september havde forladt finsk territorium, og Moskva havde telegraferet, at »De væbnede tyske styrker skulle afvæbnes og udleveres til de allierede som krigsfanger«⁶.

1. Tanner, s. 266.

2. Kaarlo Hillilä (1902-1965) embedsmand, landshøvding i Laplands len, indenrigsminister efteråret 1944, tilhørte Agrarpartiet, fra 1946 direktør i Folkepensionsanstalten.

3. Tyko Reinikka (1887-1964), bankdirektør, politiker, knyttet til Agrarpartiet, minister i Linkomies' regering 1943-44, han havde dengang udtalt: »Hvis I i foråret 1944 havde godkendt de sovjetiske betingelser, så ville halvdelen af Finlands befolkning nu være på vej til Sibirien«; i 1945 anklaget som krigsansvarlig, idømt to års fængsel, benådet i 1947.

4. Paasikivi, s. 15, 187.

5. Blücher, s. 400.

6. Gripenberg, s. 277.

Om morgenen den 2. september fik Gripenberg en vigtig meddelelse, som han skulle videresende til Moskva:

Finland var i stand til med egne styrker at evakuere eller internere de tyske tropper, som befandt sig syd for en linie Uleelven og Sotkamoområdet og forsvare dette mod eventuelle angreb, men det var en forudsætning, at fjendtlighederne blev afbrudt over hele fronten f.eks. den 3. september klokken 8 om formiddagen. De finske tropper ville begynde tilbagetrækningen til 1940-grænserne den 6. september. Det var vigtigt, at russerne ikke fik indtrykket af en finsk forhalingspolitik¹.

Samme dag blev den finske rigsdag ekspresindkaldt; mange nåede ikke frem i tide til mødet, hvor regeringen anbefalede at acceptere de sovjetiske præliminærkrav. Den stærkt bevægede statsminister sluttede sin forelæggelsestale med ordene: »På denne skæbnetunge dag må vi give afkald på meget af det, som vi i kærlighed har taget vare på og værnet om. Men det må være os en trøst, at vi ikke tager dette skridt af personlig frygtsomhed, ikke af personlige bekvemmelighedshensyn, ej heller af manglende offervilje, thi vi ved for Gud i det høje, at vi har ofret ene og alene af den grund, at vi elsker dette land, og at vi er rede til at give afkald på alt, for at dette folk kan få lov at leve«. Med 113 stemmer mod 43 blev det vedtaget at indlede forhandlinger med Sovjetunionen om våbenstilstand på grundlag af de stillede forhåndsbetingelser².

Samme aften blev der sendt et positivt svar til Moskva, og Berlin fik meddelelse om den trufne beslutning med opfordring til at trække tropperne ud af Finland inden den 15. september.

Paasikivi er i sine dagbogsoptegnelser tilfreds med den trufne beslutning; den burde blot være taget længe før - vor udenrigspolitik føres ikke med hovedet, men med bagdelen - vi burde aldrig være kommet ind i denne krig. Paasikivis gamle universitetslærers ord i 1898 »1 politisk henseende er Finlands folk ikke særlig begavet« gør eleven nu til sine.

»Jag fattar icke just så snart,
Men det är så underbart,
Hur efteråt blir alting mig så klart«.

Det er mottoet for finsk udenrigspolitik³.

Klokken 22 havde Blücher sit sidste møde med den finske udenrigsmini-

1. Boheman, s. 260, Gripenberg, s. 278.

2. Valtioapäivät 1944. Pöytäkirjat 111, s. 77ff .

3. Paasikivi, s. 32-33.

ster, hvor han fik meddelelse om dagens begivenheder. Den tyske gesandt gav udtryk for sin vrede og bitterhed over forræderiet mod våbenbroderskabet; præsident Rytis løfte var blevet brudt, og det var uforeneligt med Finlands ære at afvæbne og udlevere tyske soldater. Den diplomatiske forbindelse mellem de to lande var dermed afbrudt, og Berlin anmodede det svenske gesandtskab i Helsingfors under Beck-Friis om at varetage tyske interesser¹. Kløkken 23 holdt statsministeren en radiotale til det finske folk, hvor han dog fortav aftalen om afvæbningen og udleveringen af de tyske tropper.

General Lothar Rendulic, der havde kommandoen over 20. Bergsarmee på 200.000 friske, veluddannede mand i Lapland, agtede at opsøge præsidenten i et sidste minuts desperate forsøg på at holde Finland fast ved alliancen med Tyskland. Erfurth var bekymret for, at Rendulics barske facon ikke ville fremme disse bestræbelser i den ømtålelige situation; han forsøgte derfor at give den yngre fremfusende kollega et par gode råd om, hvordan man burde optræde over for en gentleman som Mannerheim, og han tilbød at ledsage Rendulic til audiensen, men denne frabad sig følgeskabet.

Erfurth fik senere et referat af mødets forløb: Rendulic havde gjort opmærksom på, at de sovjetiske krav kunne medføre et væbnet opgør mellem tyske og finske enheder, som kunne resultere i 90 % tab på begge sider, eftersom de bedste soldater i Europa kom til at kæmpe mod hinanden. Mannerheim havde anslået en konverserende tone og talt uden om alle aktuelle spørgsmål, hvorpå Rendulic truende havde mindet præsidenten om, at de tidligere havde kæmpet mod hverandre, nemlig i Karpatherne under første verdenskrig.

Men hans overtalelsesforsøg var til ingen nytte². Tidligere havde Rendulic haft planer om, at den tyske infanteridivision, der på det tidspunkt befandt sig i Sydfinland, kunne danne kernen i en modstandsbevægelse, som tyskvenlige enheder af den finske hær ville slutte sig til. Rendulic havde forestillet sig, at den finske general Talvela, der var kendt for sine tyske sympatier, skulle være nøglepersonen i en modstandskamp. Disse planer blev dog aldrig realiseret. Det finske folks store flertal var villig til at følge regeringens politik, og der fostredes ingen Quislinge i den finske politiske inderkreds³.

Statsminister Hacksells radiotale havde vakt mistro i Moskva på grund af, at han ikke havde omtalt de tyske troppers tilbagetrækning og/eller

1. Blücher, s. 403ff.

2. Rendulic, s. 283ff.

3. Tanner, s. 269.

internering. Ved 22-tiden den 3. september ringede Semjónov til Boheman og bad ham arrangere et møde med Gripenberg så hurtigt som muligt; denne blev telefonisk tilkaldt og lovede at komme omgående. Boheman var allerede gået i seng; han stod op, tog en slåbrok på og gik ned for at åbne porten for Gripenberg. Portdøren smækkede i bag Boheman, som ikke havde fået nøglen med sig. Gripenberg ankom, og de to herrer forsøgte at få ringet viceværtten op, men forgæves. Det var en yderst pinlig situation, hvis dette hemmelige møde skulle blive henlagt til en bæk på. Nogle minutter senere, inden den sovjetiske legationsråd kom, dukkede en beboer i ejendommen op, som lukkede dem ind i opgangen. Semjónov meddelte, at den sovjetiske regering var villig til at afbryde krigshandlingerne i overensstemmelse med Mannerheims forslag, men den finske regering skulle allerede samme nat offentliggøre et communiqué om afbrydelsen af de diplomatiske forbindelser med Tyskland. Hvis Gripenberg ville meddele ham klokkeslettet for kommuniqueets udsendelse, ville Semjónov lade dette gå videre til Moskva, og fjendtlighederne kunne derefter straks indstilles. Det lykkedes at få forbindelse med Enckell via Bohemans telefon; kommuniqueet blev udsendt, og Semjónov blev underrettet. På sin vis kan man sige, at våbenhvilen blev aftalt i lejligheden på anden sal, Strandvägen 35, bemærker Boheman¹.

Krigshandlingerne ophørte. for de finske styrkers vedkommende den 4. september - på sovjetisk side den 5. september.

Forklaringen på dette døgn interval findes muligvis i Rumænien, hvorfra det finske hovedkvarters efterretningsafdeling havde modtaget en alarmerende meddelelse fra en finsk agent.

Da våbenstilstanden mellem Sovjetunionen og Rumænien skulle træde i kraft, havde de rumænske frontsoldater jublende forladt deres stillinger og glædet sig over, at krigen var forbi. Men sovjethæren havde fortsat fremrykningen, afvæbnet rumænerne og hurtigt gjort sig til herre over landet. På grund af dette afskrækkende eksempel udstedte det finske hovedkvarters operative afdeling strenge ordrer om, at de finske tropper skulle forblive i deres stillinger, når kamphandlingerne skulle indstilles næste morgen klokken syv. I dagens løb forsøgte russerne at trænge ind i finnernes forsvarsværker med støtte af artilleriild. Men overalt var de sovjetiske angreb blevet slået tilbage. Først næste morgen indstilledes operationerne.

I den senere indgåede våbenstilstandsaf tale indføjedes efter sovjetisk øn-

1. Boheman, s. 261.

ske et punkt om, at de sovjetiske tropper havde indstillet fjendtlighederne et døgn senere end finnerne¹.

Den officielle reaktion fra tysk side lod ikke vente længe på sig. Det goebbelske propagandaapparat rasede over finnernes forræderi med voldsomme personlige angreb på præsident Mannerheim.

Straks efter de diplomatiske forbindelsers afbrydelse fik Blücher telegrafisk ordre fra Ribbentrop om at opflamme de nationale kræfter i landet til modstand mod regeringens politik. Den forhenværende gesandt svarede, at der ikke fandtes noget tegn på modstand blandt folket mod Mannerheims politik, og såvel hæren som officerskorpset stod bag præsidenten. Han forklarede, at næsten hele landets befolkning var overbevist om, at Tyskland havde tabt krigen².

Blücher kunne have tilføjet, at Finland ikke var Italien; i Finland fandtes ikke noget stort velorganiseret fascistparti, som var i stand til at gennemføre Mussolinis tilhængeres »kamp til den bitre ende«, som det havde været tilfældet nøjagtigt et år tidligere i Italien.

Eksgesanden blev fulgt til toget i Helsingfors af udenrigsministeriets protokolchef. Den 12. september gik general Erfurth med de sidste af sine landsmænd ombord i et tysk fartøj i Helsingfors' havn. Han modtog en afskedsvisit af flådens chef, gennem hvem præsident Mannerheim overbragte sine afskedshilsener³.

Våbenstilstand

Den finske våbenstilstandsdelegations sammensætning blev følgende: Statsminister Hacksell, forsvarsminister Waldén, generalstabschef Heinrichs, generaløjtnant Oscar Enckell og som tilforordnede sagkyndige: Kancellichef i udenrigsministeriet P. J. Hyrminen, bjergråd Bendt Grönblom og jur. dr. Erik Castrén.

Mannerheim, Hacksell og Enckell var enige om, at Paasikivi ikke skulle være medlem af delegationen. Det interview, som han om sommeren havde givet den svenske presse, havde vakt indignation. Hans udtalelser blev anset for illoyale mod Finland og leflende over for Sovjet. Senere beskyldte Paasikivi Linkomies for at have intrigeret mod ham, hvilket Linkomies skarpt tilbageviste. For egen regning tilføjer Linkomies dog, at det havde

1. Mäkelä: Hemligt krig, s. 176ff.

2. Blücher, s. 442.

3. Erfurth, s. 180ff.

ikke været nogen fordel, hvis Paasikivi havde deltaget, thi da ville Molotov om muligt havde stillet endnu større krav til finnerne, eftersom russerne vidste, at Paasikivi ville have fulgt dem i næsten alt¹.

Paasikivi og politikeren Mantio Pekkala² drøftede situationen.

De var enige om, at der næppe bliver tale om forhandlinger i Moskva. I virkeligheden vil mødet være en samtale om, hvordan de sovjetiske krav rent praktisk skal gennemføres, og det vil være hovedsagelig militære og økonomiske spørgsmål, der skal drøftes. Pekkala mente, at det var et fejlgreb, at Paasikivi ikke var med, men det ønskede Mannerheim åbenbart ikke. Paasikivi sagde, at han var også helst fri for at tage ansvaret for en så vanskelig opgave. Kun Mannerheim kan få folket til at forstå, at fred er nødvendig nu, og at man er nødt til at tage et opgør med tyskerne. Vi burde have sluttet fred allerede i foråret. Krigens udfald var allerede afgjort, og militæret burde have indset det. Alle junikampenes døde og sårede kunne have været sparet, og der havde ikke været nogen Ribbentrop-Ryti-aftale, som skadede vor anseelse hos de allierede og vor sag i Kreml.

Pekkala kan oplyse Paasikivi om, at det var Tanner, der modsatte sig hans deltagelse i delegationen til Moskva, ligesom Tanner har modarbejdet Paasikivi som statsminister efter Linkomies. »Tanner synes at være tarveligere end jeg troede«, bemærkede Paasikivi.

På samme tid havde Paasikivi en diskussion med Hjalmar Procopé, som udtalte, at Finland burde have fortsat krigen på Tysklands side. I sin tid kunne finnerne have erobret Belomórsk og deltaget aktivt i angrebet på Leningrad, så havde meget set anderledes ud. Nu bider tyskerne sig fast i Nordfinland; de opgiver ikke et territorium, de har erobret. Paasikivi var uenig med sin gæst på alle punkter³.

Den finske delegation passerede fronten på Det karelske Næs ved Ikontola den 7. september, hvorfra den under sovjetisk eskorte i bil med tildækkede vinduer kørte til en flyveplads, og sidste etape til Moskva blev tilbagelagt i flyvemaskine.

Finnerne måtte gå i venteposition en uge på et hotel i Moskva, da den rumænske våbenstilstandsdelegation var ankommet kort forinden, og den skulle ekspederes, før finnerne kunne komme til. Rumænerne var blevet modtaget som repræsentanter for en ny allieret magt, og i modsætning til finnernes lurvede logi var de blevet indkvarteret i sovjetregeringens gæste-

1. Linkomies, s. 327-28.

2. Manuo Pekkala (1890-1952), generaldirektør for Forststyrelsen, rigsdagsmand fra 1927, først som socialdemokrat, fra 1944 som folkedemokrat, minister i flere perioder, statsminister 1946-48.

3. Paasikivi, s. 35ff.

hus i Ostróvskij Pereúlok. Forskelsbehandlingen og den pinagtige ventetid virkede deprimerende.

Den 12. september, da rumænerne var færdigbehandlet og havde skrevet under, fik finnerne med få timers varsel besked på, at man var klar til at forhandle med dem. Statsminister Hacksell gik til sit værelse for endnu en gang at gennemarbejde sit indlæg som delegationens formand. Han blev ramt af et slagtilfælde, fundet på sin seng ude af stand til at rejse sig og havde mistet talens brug. Man bad om udsættelse af mødet, men det blev afslået, og sent om aftenen mødtes den finske delegation under midlertidig ledelse af forsvarsminister Waldén med udenrigskommissær Mólotov, der ved sin side havde afdelingschef i udenrigskommissariatet Dekanósov og som militær ekspert general Zhdanov. De vestallierede var repræsenteret ved Storbritanniens Moskva ambassadør Sir Archibald Clark-Kerr.

Den 19. september blev våbenstilstanden underskrevet. Se bilag 3. Den næste i køen af våbenstilstandsforhandlere var bulgarerne.

Resultatet af Moskvaforhandlingerne blev karakteriseret af premierminister Winstort Churchill i en tale i underhuset den 28. september:

»De våbenstilstandsvilkår, som er aftalt med Rumænien og Finland, præges naturligvis af Ruslands vilje. Jeg må dog henlede opmærksomheden på det mådehold, som karakteriserer de russiske betingelser. De to lande marcherede blindt op bag Hitler og forsøgte at ødelægge Rusland, og de ydede deres bidrag til de uhørte lidelser, som det russiske folk har været udsat for, har overlevet og sejrrikt overvundet«¹.

Epilog

De tyske troppers rømning af det sydlige Finland skete fredeligt og var afsluttet inden den i våbenstilstandsftalen fastsatte dato, den 15. september. Den på Hitlers ordre samme dag iværksatte operation »Tanne Ost«, der som mål havde besættelse af øen Hogland i Den finske Bugt, førte til det første væbnede sammenstød mellem de fordums våbenbrødre. Tyskerne blev kastet tilbage, men i Lapland fortsatte kampene i flere måneder. Et nyt kapitel i Finlands historie var begyndt.

Efter våbenstilstanden var trådt i kraft blev der i Finland nedsat en undersøgelseskommission, der skulle afgive betænkning med hensyn til krigs-

1. Hansard, s. 488.

ansvarlighedsspørgsmålet og visse politikeres embedshandlinger under krigen. Kommissionen havde professor Eirik Hornborg som formand¹.

Hornborgkommissionens arbejde skal ses på baggrund af den finsk-sovjetiske våbenstilstandsftale af 19. september 1944, hvis § 13 lyder: »Finland forpligter sig til at samarbejde med de allierede magter med hensyn til at anholde og dømme de personer, som skal anklages for krigsforbrydelser«.

Ved krigsforbrydelser forstår man i almindelighed forbrydelser mod menneskeheden, voldshandlinger, grusomheder eller raceforfølgelser. Våbenstilstandsftalens § 13 peger tilbage til et punkt i en deklARATION, som USA.s, Storbritanniens og USSR.s udenrigsministre blev enige om på Moskvakonferencen i 1943. Deklarationen omtaler afstraffelse af tyske officerer, soldater eller medlemmer af det tyske nationalsocialistiske parti, der havde gjort sig skyldige i mord og grusomheder. Som en udløber af Potsdamkonferencen i 1945 blev der den 8. august af USA, Storbritannien, USSR og Frankrig vedtaget en konvention om oprettelse af en international militærdomstol, der foruden egentlige krigsforbrydelser skulle pådømme »forbrydelser mod freden«.

Den 19. april 1945 afgav statsminister Paasikivi en erklæring i rigsdagen, hvori det hed: »Opfyldelse af våbenstilstandsftalens paragraf 13 i overensstemmelse med dens ord og ånd samt fjernelse af årsagerne til mistro i så henseende hører til de vigtigste opgaver i vor udenrigspolitik«. I slutningen af august fremlagde regeringen et lovforslag til en undtagelseslovgivning med henblik på tiltale og dom af de krigsansvarlige, hvorved man forstod den eller de personer, som på afgørende måde havde medvirket til, at Finland kom i krig med Sovjetunionen og Storbritannien i 1941, eller senere forhindrede initiativer til en fredsslutning. Da loven omtalte oprettelse af en særdomstol til behandling af sagerne, var en grundlovsændring påkrævet. For loven stemte 129 medlemmer, 12 stemte imod og 58 afholdt sig fra at stemme eller var fraværende (rigsdagens formand har ikke stemmeret i den finske rigsdag)².

Angående forhenværende præsident Rytis aftale med Ribbentrop siges det i betænkningen: Til forklaring på foranstaltningen kan anføres den overordentlig kritiske og tilspidsede situation, som umuliggjorde anvendel-

1. Eirik Hornborg (1879-1965), historiker, har skrevet »Finlands håvder« i fire bind, 1929-33, tilhørte Det svenske Folkeparti, stor politisk indflydelse som redaktør af tidsskriftet »Nye Argus« 1927-48, modarbejdede den halvfascistiske Lappobevægelse i 1930'erne, modstander af samarbejdet med Tyskland 1941-44. Hornborg-kommissionens betænkning blev lagt som grund for krigsansvarsprocessen.

2. Procopé, s. 12ff.

se af sædvanlige normer for bedømmelse og gav en vis motivering for endog desperate og usikre forsøg på at forbedre udgangspositionen for en fredsslutning. Hornborg kunne ikke godkende den ekspertudtalelse, der gik ud fra, at overenskomsten med Ribbentrop skulle være i overensstemmelse med gældende lov. (se side 547ff).

Ifølge denne udtalelse skulle præsidenten altså have en lovmedholdig mulighed til frit at vurdere, hvornår folkets og landets velfærd kræver en fredsslutning. En sådan forfatningsskik kan ikke anses for at være forenelig med et statsoverhoveds pligter og med regeringsformen¹.

Der blev rejst tiltale mod: Forhv. præsident Ryti, de forhenværende statsministre Rangell og Linkomies, forhv. finansminister Tanner, forhv. udenrigsminister Ramsay, de forhv. ministre Kekkonen og Reinikka samt forh. gesandt i Berlin Kivimäki. Domstolen fik 15 medlemmer: Præsidenten i højesteret, præsidenten i overforvaltningsdomstolen samt et medlem af det juridiske fakultet ved universitetet i Helsingfors; de øvrige medlemmer blev valgt af rigsdagen efter forholdstalsvalgmanen. Således fik agrarpartiet, socialdemokraterne og folkedemokraterne hver tre dommere, det konservative samlingsparti, det liberale fremskridtsparti og det svenske folkeparti hver et medlem. Anklager var justitskansleren Toivo Tarjanne. Processen varede fra den 15. november 1945 til den 21. februar 1946.

Forhenværende præsident Ryti blev fundet skyldig i de mod ham rejste syv anklagepunkter, derunder aftalen med Ribbentrop, og han blev idømt 10 års tugthus på grund af skærpene omstændigheder; de øvrige tiltalte blev idømt fængsel fra seks til to år.

I 1949 blev Risto Ryti benådet på grund af dårligt helbred.

Den 16. oktober 1946 klokken elleve minutter over et om natten blev Joachim von Ribbentrop hængt i Nürnbergfængslet.

Konklusion.

Udenrigspolitikens primat over indenrigspolitikken var en af Paasikivis grundsætninger. I den finske republiks første to decennier var udenrigspolitikken blevet styret af indenrigspolitiske forhold. Efter 1944 blev det omvendt.

Denne nye afvejning af forholdet mellem udenrigs- og indenrigspolitik blev introduceret af Mannerheim og udmøntet af Paasikivi. Betydningen af

1. Hornborg, s. 183ff.

Mannerheims indsats er ubestridt. Ingen anden end han kunne formå den offentlige mening og hæren til at opgive kampen mod Sovjetunionen og vende våbnene mod de hidtidige våbenbrødre i Nordfinland. Selv det dødsensfarlige spil om Ryti-Ribbentrop-aftalen vandt han til uvurderlig gavn for sit land - selv omkostningerne taget i betragtning. Mannerheim havde tidligt haft et klart blik for Ruslands legitime strategiske interesser i Finland og tillige forsøgt at fjerne Sovjets mistænksomhed. I 1944 lagde han brat kursen om i en slags resolut, fatalistisk pessimisme med pragmatisk forståelse for den militære nødvendighed.

Paasikivis hovedtese havde altid været, at russernes interesse for Finland var militær-strategisk, ikke økonomisk eller politisk-ideologisk, og at denne interesse kunne imødekommes med bevarelse af finsk selvstændighed og demokratisk samfundsordning. Denne holdning blev fastholdt som »Paasikivi-Kekkonen-linien« i Finlands forhold til den store østlige nabo, og den er gældende den dag i dag.

Man kan drage en parallel mellem omvæltningerne i Finland i 1809 og 1944. I begge tilfælde bliver Finlands stilling ændret fra en risikofyldt grænseposition til et fredeligt naboskab med Rusland/Sovjetunionen. På landdagen i Borgå i 1809 udtalte zar Aleksander den første de berømte ord: »Finland er hermed ophøjet blandt nationernes tal«, og han lovede at respektere Finlands forfatning fra 1772 med egen landdag og senat. Det gode finsk-russiske forhold 1809-1899 fremhæves ofte, og det betones, at i denne periode udvikledes den finske nationalfølelse, og grunden blev lagt til det moderne samfund på alle områder.

Det russiske Rige/Sovjetmagten har to gange gennem statsakter - zarens erklæring i 1809 og Lenins anerkendelse af Finlands selvstændighed i januar 1918 - befordret det finske folks suverænitet.

Til støtte for egne synspunkter finder man let karakteristiske eksempler på forsøg på at tilegne sig populære tildragelser i finsk historie. Det indses tydeligt, når Mannerheimgestalten bliver behandlet. På den ene side hæfter man sig ved hans indsats i 1944, der peger fremad, og som betragtes som hans største præstation. På den anden side er han symbolet på finsk forsvarskamp mod øst. Og finnerne selv finder ingen inkonsekvens i disse vurderinger.

Wipert von Blücher skriver i sine memoirer, at »Finland blev kastet ud i storpolitiske strømhvirvler, ligesom et stykke flådtømmer rives med ad en frådende elv«. Det malende billede synes at forudsætte, at småstater er totalt magtesløse i stormagtskonflikter, hvor sådanne lande lignes med bønderne, der gøres til genstand for gambit i et skakparti. Men international politik er ikke skakspil. I så fald skulle Finland for længst være fejlet bort fra

brættet. Men landet klarede sig med livet i behold, og trods kolde og lunkne krigsspændinger har Finland befæstet sin stilling som neutral stat.

Den kendte finske diplomat Max Jakobson omtaler i sin bog »Egna vägar«, at lige siden 1944 og frem til vor tid har udlændinge til stadighed stillet spørgsmålet: Hvorfor har Sovjetunionen ladet Finland beholde sin selvstændighed? I den form synes spørgeren a priori at gå ud fra den antagelse, at Finlands selvstændighed udelukkende skulle bero på Sovjetunionens velvilje. Man kan også af spørgsmålet drage den slutning, at i følge sagens natur skulle Finland ikke bestå som selvstændigt land, og at spørgeren følgelig må nære mistanke om, at Sovjetunionen sikkert må have et eller andet skjult, skummelt motiv til at tolerere finsk uafhængighed. Den mulighed, at finnerne selv skulle have haft noget med den sag at gøre, kommer åbenbart slet ikke i betragtning.

For egen regning ville jeg tilføje, at finnerne netop ikke har og ikke vil forsøge at flåde tømmer op mod strømmen.

Bilag I

Med henvisning til de forhandlinger, som er blevet ført med Dem, ønsker jeg at give udtryk for min tilfredshed med, at Tyskland vil tilgodese Finlands ønsker med hensyn til militærhjælp og umiddelbart vil bistå Finlands tropper ved at sende tyske styrker og krigsmateriel for at slå det russiske angreb i Karelen tilbage. Endvidere har jeg noteret mig det i Deres rigsregerings navn afgivne løfte om, at Det tyske Rige også fremdeles vil yde Finland al den støtte, som ligger inden for mulighedernes grænse med det formål sammen med Finlands stridskræfter at slå den russiske offensiv mod Finland tilbage.

I denne forbindelse forsikrer jeg Dem, at Finland er besluttet på ved Tysklands side at fortsætte krigen mod Sovjetunionen lige til den trussel, som Finland er udsat for fra Sovjetunionens side, er afværget. I betragtning af den våbenbroderhjælp, som Tyskland yder Finland i den nuværende vanskelige situation, erklærer jeg som republikken Finlands præsident, at jeg kun i forståelse med den tyske rigsregering vil slutte fred med Sovjetunionen og ikke vil tillade, at Finlands af mig udnævnte regering eller nogen anden person indleder forhandlinger om våbenstilstand eller fred eller forhandlinger, som tjener disse formål undtagen i enighed med en tysk rigsregering.

(sign.) Risto Ryti

588

Bilag 2

Entwurf zum Militärvertrag

Uddrag af »Udkast til militæroverenskomst« som forelagt rigsforstander Svinhufvud af general von der Goltz:

§ 1. Finland forpligter sig til i fredstid at opretholde en stående hær indbefattet marine på mindst 1 % af sin befolkning og til at vedtage en forsvarslov med gennemførelse af almindelig værnepligt.

§ 2. Finland forpligter sig til at organisere, uddanne og udruste sin hær i overensstemmelse med de for Tysklands hær gældende principper.

§ 4. Finland forpligter sig til at indføre en statsform, der sikrer den tyskvenlige udenrigspolitikens beståen.

§ 5. I tilfælde af at Tyskland kommer i krig med en magt, der samtidig truer Finlands grænser eller interesser... skal Finlands hær sættes ind på de nordlige og østlige frontafsnit. Til dens indsats på andre krigsskuepladser kræves en særlig overenskomst.

§ 8. Tyskland forpligter sig til at støtte Finlands krav under de nuværende forhandlinger med Rusland, for så vidt dette er i Finlands og i det fremtidige finsk-tyske forbunds velforståede interesse. (Enckell, s. 362).

Bilag 3

Uddrag af Våbenstilstandsoverenskomsten mellem Sovjetunionen og Det forenede Kongerige på den ene side og Finland på den anden side.

Artikel I

I forbindelse med indstilling af krigshandlinger fra finsk side den 4. september 1944 og fra sovjetisk side den 5. september 1944 forpligter Finland sig til at trække sine tropper tilbage bag den sovjetisk-finske grænse fra 1940 i overensstemmelse med den fremgangsmåde, der er bestemt i tillægget til nærværende overenskomst.

Artike12

Finland forpligter sig til at afvæbne de tyske land-, sø- og luftstyrker, som er forblevet i Finland efter den 15. september 1944 og at overgive deres perso-

nel til den Allierede (Sovjetiske) Overkommando som krigsfanger. Den sovjetiske regering vil bistå den finske hær med denne opgave.

Den finske regering forpligter sig ligeledes til at internere tyske og ungarske statsborgere på finsk territorium.

Artikel 6

Den fredstraktat, der blev indgået mellem Sovjetunionen og Finland den 12. marts 1940 i Moskva, sættes i kraft underkastet de ændringer, der følger af nærværende overenskomst.

Artikel 7

Finland tilbageleverer til Sovjetunionen »Oblast« omkring Petsamo (Pechenga), som af Sovjetstaten frivilligt blev afstået til Finland i overensstemmelse med fredstraktaterne af 14. oktober 1920 og 12. marts 1940, inden for de grænser, som er angivet i tillægget og kortet, vedlagt nærværende overenskomst.

Artikel 8

Sovjetunionen giver afkald på sine rettigheder til leje af Hangöhalvøen, som blev tilkendt Sovjetunionen efter fredstraktaten af 12. marts 1940, og Finland på sin side forpligter sig til på lejebasis at overdrage til Sovjetunionen land- og søterritorium på Porkkala-Udd til oprettelse af en sovjetisk marinebase.

Grænserne for land- og søterritoriet omkring basen på Porkkala-Udd er fastlagt i tillægget til nærværende artikel og afsat på kortet.

Artikel II

De tab, der er blevet påført Sovjetunionen af Finland ved militære operationer og ved okkupation af sovjetisk territorium, skal af Finland erstattes Sovjetunionen til et beløb på 300 millioner dollars, som skal erlægges over seks år i varer (tømmer, træprodukter, papir, cellulose, skibe, flodtransportmidler, diverse maskiner).

Finland forpligter sig ligeledes til at erstatte de tab, der er påført ejendom tilhørende andre allierede stater og deres statsborgere i Finland. Disse erstatningsbeløb skal fastsættes separat.

Artikel 13

Finland forpligter sig til i samarbejde med de allierede magter at pågribe personer, anklaget for krigsforbrydelser, og at medvirke ved disses domfældelse.

Artikel 21

Finland forpligter sig til omgående at opløse alle pro-Hitler organisationer (eller af fascistisk karakter), på finsk territorium, såvel politiske, militære eller para-militære, såvel som andre organisationer, der fører en propaganda fjendtlig mod de allierede, i særdeleshed mod Sovjetunionen, og må ikke i fremtiden tillade eksistensen af lignende organisationer.

Artikel 22

Der skal oprettes en allieret Kontrolkommission, som indtil en fredsslutning med Finland skal regulere og kontrollere gennemførelsen af nærværende overenskomst under den Allierede (Sovjetiske) Overkommandos ledelse og instruktion, som repræsenterer de allierede magter.

Artikel 23

Nærværende overenskomst træder i kraft fra tidspunktet for dens underskrivelse.

Stadfæstet i Moskva den 19. september 1944 i en kopi, som skal opbevares af Sovjetunionens regering, på russisk, engelsk og finsk, idet den russiske og engelske tekst er den autentiske.

Bekræftede kopier af nærværende overenskomst med tillæg og kort, vil blive overgivet af Sovjetunionens regering til hver af de andre regeringer, på hvis vegne nærværende overenskomst er blevet underskrevet.

For

Sovjetunionens og det Forenede Kongeriges regeringer

A. Zhdanov

For

Finlands regering

C. Enckell

R. Waldén

E. Heinrichs

O. Enckell

(Palm, s. 155ff.)

Bilag 4

Uddrag af forhørsprotokollen over Hans Metzger ved Civilian Interrogation Centre, British Military Mission Denmark, Alsgade skole, den 9. oktober 1945.

Hans Metzger, født 1912 i Wiesbaden, faderen Carl Metzger var før 1914 rektor for Skovbrugshøjskolen i Hannover, såret under første verdenskrig, fra 1916-18 i Sverige som sagkyndig i forbindelse med tyske tømmerindkøb, i 1918 i Finland som efterretningsofficer i von der Goltz' østersødivision, derefter bosiddende i Helsingfors, professor i skovbrug ved Helsingfors universitet og tillige knyttet til den tyske legation som finans- og handelsattaché.

Sønnen Hans Metzger studerede jura dels ved Helsingfors, dels ved Marburg universiteter, tog eksamen i 1934. I 1933 indmeldte både far og søn sig i N.S.D.A.P.s lokalafdeling i Helsingfors samtidig med det store flertal af de i hovedstaden bosiddende tyskere. Hans Metzger var først ansat i det tyske landbrugsministerium og derefter i Auswärtiges Amt. Fra juli 1939 var han ansat som presseattaché ved den tyske legation i Helsingfors.

I juni 1944 fik Metzger af gesandt Blücher overdraget den praktiske tilrettelæggelse af udenrigsminister Ribbentrops besøg. Adspurgt hvem der havde taget initiativet til dennes rejse, svarede H. M., at så vidt han vidste, havde Hitler aftenen før (den 21. juni 1944) uventet hurtigt beordret Ribbentrop til at rejse til Finland. Sammen med det øvrige legationspersonale og sin far forlod H. M. Helsingfors efter det diplomatiske brud mellem Finland og Tyskland i september 1944.

Fra oktober 1944 var H. M. knyttet til den tyske legation i Stockholm, men i februar 1945 blev han afskediget fra A. A.s tjeneste, angivelig fordi han var involveret i kompetencestridigheder mellem Auswärtiges Amt og Sicherheitsdienst. Fra den 15. marts 1945 var Hans Metzger i København.

Ved sin arrestation i Århus efter den tyske kapitulation var Hans Metzger i besiddelse af et identitetskort for diplomater, udstedt den 27. marts 1945 ved den tyske rigsbefuldmægtigede i Danmark Werner Best, tillige med passerpas til Vesterport og Dagmarhus. Det er uklart, hvilke opgaver i Danmark H. M. havde. Efter sin egen forklaring skulle han sende indberetninger fra og om den svenske presse, da han talte flydende svensk. Det samme sprog benyttede han sig af, da han på baren »Kakaduen« gjorde bekendtskab med den prostituerede Inge Sørensen, som han flyttede ind hos i Christiansgården, Dronningens Tværgade. Da kvarteret i forbindelse med befrielsen i maj 1945 var under beskydning, flyttede parret til Strandvejen 38 i Tårbæk, hvor de lejede fire værelser hos en fru Hoffmann, der var medlem af det danske nazistparti. Over for Inge Sørensen havde Metzger udgivet sig for svensker med navnet Kalle Jonsson, men da han følte jorden brænde under sig, fortalte han hende om sin egentlige identitet og bad hende om at hjælpe sig med at dække over ham. Inge Sørensen fortalte imidlertid sin broder i Århus, hvem hendes ven i virkeligheden var, og han, der

havde været medlem af frihedsbevægelsen, sørgede for, at Hans Metzger blev arresteret under et besøg i Århus.

Under forhøret benægtede H. M. enhver form for medvirken til fordel for Sicherheitsdienst, og han havde kun haft en flygtig forbindelse med SD.s leder i Finland, Sturmbannführer Bross, ligesom han afviste, at han havde haft noget at gøre med hvervning til SS blandt finske flygtninge i Sverige efter september 1944. I Danmark havde han overhovedet intet ulovligt foretaget sig.

Sign. den 25. oktober 1945,
Køngved, løjtnant.

Ref. CID/1/M 56.

Hans Metzger menes, mens han var ansat som presseattaché ved den tyske legation i Stockholm, at have været særdeles aktiv for at så splid mellem Finland og Sovjetunionen efter september 1944. Han skulle have udspremt rygter om, at under kampene i Nordfinland havde adskillige finske generaler og højere officerer sluttet sig til tyskerne for at danne »en fri finsk regering«, og at en borgerkrig i Finland var nær forestående. Rygterne blev gengivet vidt og bredt i den svenske presse, og de vakte stort røre.

Sign. R. F Hemmingway, m

OC CI Sub-Section.

(Forsvarets efterretningstjeneste, B-arkivet, pk. 94).

Bilag 5

Finlands politiske partier

I den selvstændige republiks tid blev Gammelfennomanerne, et konservativt parti fra storfyrstendømmets dage, til Det nationale Samlingsparti (Kansallinen Kokoomus), som til vore dage har bevaret sit konservative præg. De liberale Ungfennomaner dannede efter 1918 Fremskridtspartiet (Edistyspuolue), der var reformvenligt, men tog skarp afstand fra socialismen. Det svenske Folkeparti har først og fremmest varetaget det nationale mindretals interesser. I republikkens første årti fik partiet en stærk højredrejning, men i opposition til Samlingspartiets markerede støtte af finsk i administration og undervisning i sprogstriden placerede partiet sig efterhånden mere mod midten.

Agrarpartiet (Maalaisliitto) fik især tilslutning fra landbobefolkningen og havde i 1920'rne og 30'rne stor fremgang ved rigsdagsvalgene. Under

den økonomiske krise gik partiet ind for øget statskontrol af erhvervslivet, men var antisocialistisk i sin grundholdning. Det store socialdemokrati var moderat, revisionistisk og evolutionært; det lå på mange måder på linie med de øvrige socialdemokratiske arbejderpartier i Skandinavien. I skarp modsætning hertil byggede Det kommunistiske Parti på den revolutionære, rene marxistiske ideologi efter sovjetisk forbillede. I 1920'erne svingede partiets mandattal omkring 1/3 af venstrepartiernes repræsentation. I 1930 vedtog rigsdagen loven om kommunismens kriminalisering; partiet og dets virksomhed var derefter forbudt til 1944. Fra 1933 var IKL (Isänmaallinen kansanliike, Den fædrelandske Folkebevægelse) repræsenteret i rigsdagen. Det var et yderliggående højreparti med nazistisk ideologi.

Efter våbenstilstanden i 1944 blev kommunistpartiet omgående legaliseret, og sammen med et mindre venstresocialistisk parti dannedes det ny parti Folkedemokraterne, som sammen med et af indre uro splittet socialdemokrati besatte omkring halvdelen af rigsdagens 200 pladser. IKL blev i henhold til våbenstilstandens § 21 forbudt; dets vælgere har mestendels vendt sig til Samlingspartiet, som havde en del fremgang. Det svenske Folkeparti og Fremskridtspartiet har begge mistet indflydelse. Det sidstnævnte er nu opløst og afløst af Det finske Folkeparti, som imidlertid har haft vanskeligt ved at gøre sig gældende. Det gamle Agrarparti har taget navneforandring til Centrumpartiet (Keskustopuolue) i et forsøg på at vinde tilslutning blandt bybefolkningen, hvilket i nogen grad er slået fejl. Det må dog erindres, at det var agrarpolitikeren Urho Kekkonen, som fra 1956 til 1982 besatte præsidentposten.

Den finske præsident vælges hvert 6. år af 300 elektorer. Valget finder sted den 15. februar - samme dato som Finland i 1362 fik ret til at sende repræsentanter til det svenske kongevalg. Valget foretages i en eller flere omgange, indtil en af kandidaterne har opnået mindst 151 af de 300 stemmer.

Som eksempel anføres valgrunden i 1956:

	I	II	III
Fagerholm (Socialdemokratiet)	72	114	149
Kekkonen (Agrarpartiet)	88	102	151
Kilpi (Folkedemokraterne)	856	-	-
Toumioja (Samlingspartiet)	57	-	-
Rydman (Fremskridtspartiet)	7	-	-
Törngren (Det svenske Folkeparti)	20	-	-
Paasikivi		84	-

Kilder

Utrykte

- Finlands Rigsarkiv: R. R. Kokoelma 24, s. 4-6. Jatkosotan aika promemoriat. Hjalmar J. Procopé Kokoelma, 602:121. Lähetelleläskaudelta Washingtonissa, kansion 79, s. 1-3.
Auslands-Informations-Dienst des Auswärtigen Amts. Nr. 48.
Sotasyllisoikeuden asiakirjat. (Dokumenter vedrørende krigsansvarlighedsprocessen 1945-46).
Valtiopäivät 1944. Pöytäkirjat. (Rigsdagsprotokoller).
Georg Achates Gripenbergs dagböcker 1940-44 (GAG).
Justitskanslerembedets Arkiv.
Danmarks Rigsarkiv: Forsvarets efterretningstjeneste, B-arkivet, pk. 94.
Udenrigsministeriets arkiv: 122.D. L Finland: Indrepolitiske forhold, pk. IV,

Trykte

Aviser

- Berlingske Tidende, den 28. juni 1944.
Social-Demokraten, den 30. juni 1944.
Information, juni 1944.
Land og Folk, juli/august 1944.

Erindringer og Fremstillinger

- Assarsson, Vilhelm: I skuggan af Stalin. Stockholm, 1963.
Bitva za Leningrad 1941-44. Under redaktion af generalløjtnant S. P. Platonov. Moskva-Leningrad 1964.
Blücher, Wipert von: Gesandter zwischen Diktatur und Demokratie. Wiesbaden, 1950.
Boheman, Erik: På vakt. Kabinettssekreterare under andra världskriget. Stockholm, 1964.
Born, Ernst von: Levnadsminnen. Helsingfors, 1954.
Churchill, Winston: The Second World War, III-V. London, 1950-52.
Dau, Mary: Danmark og Sovjetunionen 1944-47. København, 1969.
Died, Gerda-Louise und Hermann, Kurt: General Dietl. München, 1951.
Enckell, Carl: Politiska minnen I-11. Helsingfors, 1956.
Erfurth, Waldemar: Der finnische Krieg 1941-44. Wiesbaden, 1950. (Når intet andet anføres, er denne bog kilden).
Erfurth, Waldemar: Sotapäiväkirja (Krigsdagbog) 1944, Poorvo, 1954.
Gripenberg, G. A.: London-Vatikanet-Stockholm. En beskikningschefs minnen, bd. II. Stockholm, 1960.
Hafström, Gerhard: President Ryti och Ribbentroppakten. Svensk Tidskrift, 1952.
Hansard, bind 403. London, 1944.
Jägerskiöld, Stig: Marskalken av Finland 1941-44. Helsingfors, 1979.
Heinrichs, Erik: Mannerheirngestalten, bd. 11. Helsingfors, 1959.
Hornborg, Eirik: Stormig höst. Helsingfors, 1960.
Klink, Ernst: Die deutsch-finnische Zusammenarbeit 1944. Stuttgart, 1951.
Langer, William L. -Gleason, S. Everett: The Undeclared War 1940-41. New York, 1953.
Linkomies, Edwin: Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943-44. (Tunge tider. Finlands statsminister i krigsåret 1943-44). Helsinki 1970.
Lundin, C. Leonard: Finland och andra världskriget. Ekenäs, 1958.

Mannerheim, Gustav: Minnen, bd. II Helsingfors, 1952.

Marrandi, Rein: Med grannens ögon. Finlands fortsättningskrig 1941-44. Svensk pressdiskussion. Ekenås, 1970.

Mäkelä, Jukka L.: Teräsvyöry Kannaksella (Stållavinen på Det karelske Næs). Vaasa, 1977.

(Når intet andet anføres, er denne bog kilden).

- Mäkelä, Jukka L.*: Hemligt krig, Stockholm, 1966.
- Nevakivi, Jukka*: Maanalaista diplomatiaa (Underjordisk diplomati). Helsinki, 1983.
- Oesch, Kari Lennart*: Finlands öde avgöres på Nåset år 1944. Borgå, 1957.
- Paasikivi, J. K.*: Dagböcker 1944-56. Vid katastrofens rand. I Borgå, 1985.
- Palm, Thede*: The Finnish-Soviet Armisticenegotiations of 1944. Uppsala, 1971.
- Philippi, A. -Heim, F.*: Der Feldzug gegen Sowjetrussland 1941-45. Stuttgart, 1962.
- Procopé, Hjalmar J.*: Fällanda dom som friar. Stockholm, 1960. (Forh. præsident Rytis forsvar for krigsansvarlighedsdomstolen 11.-13. december 1945).
- Quensel, Nils*: Minnesbilder. Stockholm, 1973.
- Rendulic, Lothar*: Gekämpft gesiegt geschlagen. Wels-Heidelberg, 1952.
- Schwartz, Andrew J.*: America and the Russo-Finnish War. Washington, 1960.
- Tanner, Väniö*: Vägen till fred 1943-44. Helsingfors, 1952.
- Tanner, Väniö*: Suomen tie rauhaan 1943-44. Helsinki, 1952. (Når intet andet anføres, er den svenske udgave kilden)
- Wirtanen, Atos*: Politiska minnen. Borgå, 1973. (Når intet andet anføres, er denne bog kilden).
- Wirtanen, Atos*: Mot mörka makter. Tammerfors, 1963.
- Supplerende Litteraturfortegnelse*
- Aspelmeier, Kurt*: Deutschland und Finland während der beiden Weltkriege. Hamburg, 1967.
- Erfurth, Waldemar*: Das Problem der Murman-Bahn. Wehrwissenschaftliche Rundschau, Jg. 2, 1952.
- Frietsch, C. O.*: Finlands ödesår 1939-43. Helsingfors, 1945.
- Jakobson, Max*: Egna vägar. Stockholm, 1968.
- Juva, Einar*: Rudolf Waldén 1878-1946. Poorvo, 1957.
- Jägerskiöld, Slig*: Från krig till fred. Gustaf Mannerheim 1944-1951. Helsingfors, 1981.
- Palencia, Isabel de*: Alexandra Michailovna Kollontay. Stockholm, 1946.
- Polvinen, Tuomo*: Finland i stormagtspolitiken 1941-44. Bakgrunden till fortsättningskriget. Stockholm, 1969.
- Shirer, William L.*: The Rise and Fall of the Third Reich. New York, 1960.
- Werth, Alexander*: Russia at War 1941-45. London, 1964.
- Wuorinen, John H.*: Finland and the World War II 1939-44. New York, 1948.
- Wuorinen, John H.*: A History of Finland. New York, 1965.